

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Brno 2010

Bc. Richard Mašek, DiS.

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

O přednostech a nedostacích demokracie

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:

Doc. PhDr. Eduard Radvan, CSc.

Vypracoval:

Bc. Richard Mašek, DiS.

Brno 2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „O přednostech a nedostacích demokracie“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury, který je v práci uveden.

V Brně dne

.....
Bc. Richard Mašek, DiS.

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Eduardovi Radvanovi, CSc. za užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Také bych chtěl poděkovat své manželce Lucii Maškové a synovi Richardu Maškovi za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytli při zpracování mé diplomové práce, a které si nesmírně vážím.

Bc. Richard Mašek, DiS.

OBSAH

ÚVOD	1
1. DEMOKRACIE	4
1.1. Vymezení pojmu demokracie a její základní principy	4
1.2. Demokracie jako vláda lidu?	5
1.3. Demokracie jako vláda většiny?	7
1.4. Pravidlo většiny	9
1.5. Teorie o přechodech k demokracii	13
2. LIDSKÁ PRÁVA	18
2.1. Vymezení pojmu	18
2.2. Historie lidských práv	18
2.3. Instituce sledující dodržování lidských práv	19
3. MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA	20
4. ROMSKÁ MENŠINA	29
4.1. Historie romské menšiny v Čechách	31
4.2. Jakým způsobem se snaží romská menšina využít svých práv v demokratické společnosti	33
4.2.1. Aktivity	33
4.2.2. Organizace menšiny	34
4.2.3. Spolupráce s Radou	34
4.2.4. Vybrané materiály předložené vládě	34
4.2.5. Nejvýznamnější organizace	35
4.3. Systém integrace	36
4.3.1. Rada vlády pro záležitosti romské menšiny	36
4.3.2. Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách	37
4.3.3. Participace Romů při tvorbě a naplňování romské integrace	37
4.3.4. Pozice romské kultury a jazyka v České republice	39
4.3.5. Opatření zaměřená na rozvoj romské kultury a podporu romského jazyka	40
4.3.5.1. Činnost Muzea romské kultury v roce 2010	40
4.3.5.2. Výzkum romského jazyka	41
4.3.5.3. Přípravenost základních škol na výuku bilingvních žáků	42
4.4. Vzdělávání menšin v demokratické společnosti	43
4.5. Sociální vyloučení romské menšiny	45
4.6. Oblast bezpečnosti	46
4.6.1. Postoje většinové společnosti vůči romské menšině	46
4.6.2. Kampaň proti rasismu 2010	48
4.7. Diskriminace	49
4.7.1. Činnost veřejného ochránce práv v roce 2010	50
4.7.2. Rovné příležitosti romských žen a mužů	51

5. EMPIRICKÁ ČÁST	55
5.1. Metodologický postup	55
5.1.1. Cíl výzkumu	55
5.1.2. Výzkumné otázky a hypotézy	55
5.1.3. Konstrukce dotazníku a jeho položky	57
5.1.4. Popis výběrového souboru	59
5.1.5. Administrace dotazníku	60
5.2. Výsledky výzkumu	61
5.2.1. Demokracie, přednosti a nedostatky	61
5.2.2. Vztah k romské menšině	62
5.2.3. Celkové hodnocení soužití romské a neromské populace v ČR	63
5.2.3.1. Modifikovaná Bogardusova škála sociální distance	63
5.2.4. Příčiny problémů a konfliktů mezi majoritou a romskou menšinou	65
5.2.5. Řešitelnost romské problematiky	68
5.2.6. Řešení problémů se soužitím majority a romské menšiny	68
5.3. Shrnutí výsledků výzkumu a verifikace hypotéz	75
ZÁVĚR	79
RESUMÉ	81
ANOTACE	82
KLÍČOVÁ SLOVA	82
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	83
SEZNA: TABULKY A GRAFY	87
SEZNAM PŘÍLOH	88

ÚVOD

Jaké výhody nám může demokracie přinést oproti jiným systémům? Jsou to vůbec výhody? Nezdá se nám, že čím déle žijeme v demokracii, tím nás častěji zrazuje? Nežijeme ve zvláštní diktatuře demokracie? Na druhou stranu, je možné tvrdit, že je demokracie naprosto nedokonalá a nevyhovující? Nežádáme od demokracie něco, co nám dát nemůže? A neviníme ji z něčeho, zač odpovědná není? Jsme schopni vidět, že jak přednosti demokracie, tak její limity odvisí v první řadě od našich postojů?

Dnešní společnost do značné míry postrádá jednotící prvek. S postupující globalizací, která sebou přináší narůstající pocity krize identity, je často obtížné definovat společnost a v ní svobodu každého z nás. Mění se hodnoty i vztahy. Neosobní instituce fungují do jisté míry jako omezovač svobody jednotlivce.

Je možná autonomie všech? Absolutní svoboda? Je lepší taková demokracie, která upřednostní drtivou válcovitost většiny, nebo demokracie, která bude brát ohled i na menšinu přes možnou zdrcující kritiku většiny? Téma „přednosti a nedostatky demokracie“ je natolik široké, že obsáhnout je celé by byla práce, s trochou nadsázky, na několik lidských životů. Proto jsem se rozhodl zaměřit se na jednu konkrétní problematiku. Nicméně v mnoha bodech může vyplynout širší provázanost s některými dalšími tématy.

V naší zemi se dlouhá léta potýkáme s otázkami, které jsou s oblibou většiny médií nazývány „otázkami romské menšiny.“ Uvědomme si ale, že tato problematika na světě existuje v mnoha jeho koutech a tím i v mnoha podobách. Vnímání menšiny většinou úzce souvisí i s tím, jak různě může být vnímána svoboda a funkce demokracie, jako systému, který by měl tuto svobodu zaručit všem bez rozdílu. Jelikož tématem pro tuto práci jsou přednosti a nedostatky demokracie, chci se na toto téma zaměřit pohledem občana „snad“ demokratického státu a vnímání svobody své i dalších spoluobčanů. Jak se demokratický stát dokáže postarat o své občany bez ohledu na barvu kůže, či sociálního postavení.

Mám za to, že majoritní demokratické společnosti v Čechách se nedaří řešit problémy spojené se soužitím s Romy, kteří tvoří přirozenou součást našeho obyvatelstva již od středověku. Zdá se ale, že problémy, resp. projevy agresivity, na obou stranách narůstají. Kromě útoků „cikánů,“ uveďme i jako důkaz dvojsečnosti problému žhářské útoky „gádžů“ na romská obydlí. Jak se k takovému problému dokáže postavit demokratická společnost? Co mohou být právě ty přednosti, které vedou k řešení těchto problémů? A jaké nedostatky jí v tom naopak brání?

V dnešní době jsou nejvíce diskutované geografické oblasti, ve kterých situace eskaluje, jsou na severu a severozápadě Čech a na severní Moravě. Zejména oblast severních Čech je „krásným“ příkladem toho, jak se demokratický stát dokáže postarat o své občany.

„Lidé horlí proti Romům, nepřizpůsobivým, bezdomovcům, ale to, že celá společnost je jako nějaké ovoce vysávána miliardovými zločinci v bílých límečcích a kravatách, to nechává být bez povšimnutí.“ Boris Cvek

Výše zmiňovaná citace nás zavádí do oblasti demokracie versus kapitalismus. Potvrzuje názor, že státní orgány v ČR tento závažný problém neřeší, ba naopak ho ještě zhoršují. A to ustupováním, v tomto případě, kapitalistickým developerům. Svážení chudých, asociálních nebo kriminálních jedinců do ekonomicky chudých oblastí přináší peníze do kapes realitních developerů. Pokud toto stát nezastaví, může mít velké problémy v jiných částech země. Velkou otázkou zůstává, zda zisky developerských firem dokáží kompenzovat obrovské sociální problémy, které tím vzniknou v chudých regionech. Úžera, lichvářství, je typickým parazitickým jevem každé asociální společnosti. Jenže v civilizovaných zemích je vážným trestným činem a policie proti ní velmi tvrdě a efektivně zasahuje. Proč ne v České republice? Samozřejmě, že vážné problémy existují a lidé se bojí, jenže stát je odmítá razantně řešit.

Podle některých ekonomických výzkumů se ročně z veřejných financí neefektivně využije, kulantně řečeno, zhruba 40 miliard korun. Kdyby tyto prostředky stát měl, nemusel by finančně zatěžovat a hnát do bída chudé. Měl by na sociální programy, na důchody, na platy zaměstnanců veřejné správy, na platy policistů a také na platy za veřejně prospěšné práce, které vykonávají často právě ti sociálně vyloučení.

Už v roce 1997 se rýsovalo řešení, jak se postavit ke zhoršující se situaci Romů. Zástupci Romů vedení předsedou Romské občanské iniciativy Emilem Ščukou požádali tehdejšího premiéra Klause o pomoc při získávání práce pro Romy. Žádost, aby stát zakročil a aby se vytvořily pracovní podmínky pro Romy, nebyla první. Romové žádali o pozitivní diskriminaci při zadávání práce na veřejných zakázkách. Chtěli, aby stát žádal po výhercích velkých stavebních zakázek, aby na nějakou část prací museli zaměstnat pár procent Romů. Než se však návrh stačil zpracovat a uzákonit, vláda padla a návrh se vytratil. Od té doby mnozí Romové a sociálně slabší zapadli do ještě větší bídy, sociálního, kulturního i mravního úpadku. Přitom, co může být pro společnost lepším a demokratičtějším lékem na nenávisť proti Romům, než když si sami Romové řeknou o práci, o vzdělání, začnou pracovat a stanou se tak přínosem pro společnost. Nekoresponduje snad právě toto s ideály demokratické společnosti?

1. Demokracie

1.1. Vymezení pojmu demokracie a její základní principy

Výraz demokracie je ve společnosti nejčastěji prezentován prostřednictvím dvou nepřesných významů. „Demokracie jako vláda lidu“ a „demokracie jako vláda většiny.“ Výraz demokracie pochází z řeckého „demos“ – lid a „kratos“ – síla, moc, vláda. Tedy vláda lidu. Výraz vznikl ve starověkém Řecku jako označení politického zřízení většiny městských států, zejména Athén, v 6. – 4. stol. př. n. l. a ožil opět jako jeden z hlavních předpokladů buržoazní revoluce. Avšak „demos“ nemusí znamenat pouze lid, ale také prostě dav, a proto sami Athéňané si nebyli stoprocentně jistí, zda je demokracie opravdu tou nejvhodnější. Dvojznačnost demokracie shrnul Platón svým výrokem, že demokracie řízená zákonem je nejlepší ze všech vládních forem, demokracie neomezená zákonem, svévole davu, je tou nejhůrnější. (Kohák, 1997, str.19)

Nejasný význam těchto pojmů často vede k rozhořčení s reálnou demokracií jako takovou a rozčarováním nad tím, že nevládne onen „lid“ v pravém slova smyslu, ale v podstatě skupina zvolených politiků. Stejně tak občané ke své neradosti zjišťují, že přímá rozhodnutí nevycházejí od „skutečné“ většiny občanů. A nejasné představy o demokratickém způsobu vládnutí se projevíly hlavně v zemích, kde se demokracie jako systém měla teprve začít rozvíjet, včetně postkomunistických zemí střední a východní Evropy, jejíž občané si od demokracie slibovali mnohdy víc, než bylo reálné.

Antický pokus o demokracii doplatil na neschopnost a neochotu vyvážit individuální zájmy sociální odpovědností, jinak řečeno na neschopnost omezit svévoli lidu ochranou lidských práv. (Kohák, 1997, str.21-22) Demokracie je tedy princip rozhodování založený na právu každého účastníka sociálního vztahu podílet se na rozhodování společných záležitostí. Jsou-li do rozhodování společných věcí vtaženi všichni, jichž se důsledky rozhodnutí týkají, rozloží se pozitivní i negativní dopady tak, že nikdo nezíská jen samé výhody nebo jen samé nevýhody.

1.2. Demokracie jako vláda lidu?

Není možné dávat absolutní přednost nárokům jedinců. Společnost musí být schopna jednat ve jménu obecného dobra – třeba v zájmu udržitelnosti dotovat železniční dopravu, i když jedinec touží po autě a o ozónovou vrstvu se nestará. Jenže stejně tak nemůže demokracie usilovat o absolutní přednost nárokům obecného dobra. Právě takové absolutizaci nároků vzdorovali osvícenci pojetím nezadatelných lidských práv. Je to vlastně obnovené stoické pojetí: řád všehomíra – přírody či rozumu – nás podle Locka učí, že jsouce si všichni rovni, nemáme se zkracovat na životě, na svobodě či na úsilí o hmotné zajištění.

Podle Locka americké Deklarace nezávislosti má prý člověk především právo na život. Ničemu a nikomu nemůže být odebrán svévolně, bezdůvodně. Nemůže mu být odebrán ani nepřímo, tím, že mu budou upřeny základní životní potřeby. Život je základ všeho a tudíž podle osvícenců to nejzákladnější nezadatelné právo: právo na život a na trvale udržitelné prostředí života.

Za druhé má člověk právo na svobodu, protože život v otroctví není hodný rozumové bytosti. John Locke uvádí ještě třetí právo „the pursuit of property.“ Doslova honbu za majetkem, což Američané ve své Deklaraci nezávislosti změnili na honbu za štěstím – tedy na právo usilovat o štěstí. Osvícenci totiž byli přesvědčeni, že štěstí je něco, o co může člověk usilovat. Že to není otázka náhody. Mimoto pevně věřili, že ač majetek sám štěstí neznamena a ani k němu nevede, je pro ně nutným předpokladem. (Kohák, 1997, str.57- 59)

Pojem vláda lidu může znamenat rovněž potíže při výkladu, kvůli jejich mnohoznačnosti. Jako příklad si vezměme vymezení demokracie podle Abrahama Lincolna – tedy demokracie jako „vláda lidu, prostřednictvím lidu a pro lid.“ Dvojnáčnost tkví v tom, že výraz „vláda“ bývá chápán jednak jako přímé působení moci lidu, za což se staví zastánci participační demokracie. Na druhé straně pojem „vlády“ může být prezentován jako instituce, která sice patří lidu a pro něj také vládne, ale přesto stojí mimo něj a je na něm tudíž částečně nezávislá. To je koncept zastánců zastupitelské formy demokracie. Lincolnovo pojetí

demokracie prezentují Hloušek a Kopeček ve své knize „Demokracie“ jako „vládu se souhlasem lidu“ za „široké účasti lidu na procesu vládnutí“ a vládu snažící se působit „pro společné blaho všech lidí.“ (Hloušek a Kopeček, 2003, str.16)

Analýzou tohoto výkladu demokracie se zabývá Sartori , který ho zpřesňuje a v podstatě vytváří tři modely demokracie. Vláda lidu – tam, kde si lid vládne sám (přímá demokracie), nebo tam, kde lid je objektem vlády (neodpovídá demokracii), nebo tam, kde vláda odvozuje svou legitimitu ze souhlasu lidu (zastupitelská demokracie). (Hloušek a Kopeček, 2003, str.17)

Obtížné je definovat i samotný pojem lid. Ten nezahrnuje, jak sám Sartori uvádí, „každého.“ To, který člověk bude „z lidu“ vyloučen musí podle něj odpovídat demokratickým principům, „alebo byť konkrétne zdovodnené (...) alebo musí mať procedurálnu povahu.“ (Sartori, 1993, str. 25) Na základě této teze Sartori definuje demokracii jako „vládu omezené většiny,“ což je podle něj skutečně demokratický princip. Je to však pouze jedno z mnoha vymezení, což pouze poukazuje na to, že demokracie je „mnohovýznamový“ – „polyvalentní“ termín. „Žijeme v časech, které je možné příznačně charakterizovat jako věk konfúze v chápání demokracie. (Hloušek a Kopeček, 2003, str.17)

To nakonec umožňuje vytvořit mnoho modelů vlád, které jsou označovány za demokratické, aniž by byly v souladu s tím, jaký pohled má na demokracii většina občanů západní civilizace. Vzhledem k tomu, že demokracii nelze definovat ani jako vládu všech občanů, lze dát lidem právo volit a přitom jim nepřiznat práva, která jsou běžně za občanská považována. Jestliže se proti takovým formám demokracie bouříme, využíváme přitom lidská práva, která jsou v podstatě pouze mezinárodní úmlouvou založenou na liberálním pojetí společnosti. Pokud tedy např. Sartori mluví o demokracii, myslí tím liberální demokracii, protože jak on sám dokládá, demokracie je pouze formou, jejímž základem je nejasný pojem rovnosti.

Za zvláštní se dá považovat úsilí Roberta Dahla, který to, co se všeobecně považuje za liberální demokracii nazývá demokracií reálnou – „polyarchií.“ Snaží se tak oprostit demokracii od ideologického zabarvení, které jí dává spojení s liberalismem. Ideologie jak známo vytvářejí pouze ideální a tudíž ne plně realizovatelné modely. Liberalismus je v současnosti často napadán (přestože mnozí teoretici tvrdí, že jen proto, že není skutečně pochopen či realizován) a tím je odmítána i demokracie, která se s ním zdá být definitivně spojená. Přestože je tedy Dahlův koncept v podstatě liberální, svou snahou oprostit demokracii od liberalismu může vytvořit představu demokracie samotné jako modelu, který ideologický základ nevyžaduje, a tudíž je přijatelný i pro odpůrce liberalismu.

Na základě výše zmíněných námitek lze odvodit, že tedy nevládne každý z lidu, ale každý člen lidu má hypotetickou možnost se na vládě podílet. Tím sám dostává zodpovědnost za svá politická rozhodnutí, protože ta se mohou stát součástími skutečně platné politické akce. Podobně i reprezentant lidu by měl na základě této logiky mít odpovědnost za svá rozhodnutí, protože se může hypoteticky dočkat toho, že ho nespokojený občan sesadí a nahradí a on se pak ocitne vůči onomu občanovi v opačné pozici. Oba by tak měli jednat, jako by měli šanci se na tu „druhou stranu“ dostat. Díky tomu budou jednat zodpovědněji.

1.3. Demokracie jako vláda většiny?

Demokratické zřízení je založeno na principu podřízení menšiny většině a uznání rovnosti, svobod a politických práv občanů. Součástí moderní demokracie jsou tradiční lidská práva (svoboda projevu, vyznání, spolčování), princip suverenity lidu (moc vychází z vůle lidu), tvorba vůle lidu se realizuje všeobecnými volbami. V zásadě tu neexistuje „vrchnost“. Všichni občané jsou rovnoměrně svrchovaní – a rovnoměrně podřízeni zákonu. To je jediný suverén; před ním jsou si všichni občané rovni. Demokracie se stala vládou všech nad nikým: všichni občané společně vládnou sobě samým. Tím je tento systém náročný. (Kohák, 2003, str.23)

Techniky demokratického rozhodování jsou zejména konsensus, přehlasování menšiny většinou a los. Rozvoj demokracie jako politického systému je spojen především s její historickou formou tak, jak se vyvinula v antickém Řecku. Novodobé pojetí demokracie

souvisí s obdobím osvícenství a rozvojem teorie přirozeného práva a teorie společenské smlouvy na konci 18. století. Základem pojetí moderní demokracie, jak již bylo řečeno, je princip suverenity lidu, který vyjadřuje ideu, že zdrojem veškeré moci ve státě je lid (občané). Podle způsobu výkonu moci v demokratických státech lze rozlišit demokracii přímou a zastupitelskou (nepřímou). (kol. autorů, Ottova všeobecná encyklopedie, 2003)

Přesnější se tedy jeví definovat demokracii jako „vládu většiny“ – jak uvádí nizozemský politolog Lijphart – „vládu většiny lidu.“ (Hloušek a Kopeček, 2003, str.21) Požadavek na vládu většiny se lze odvodit z nespokojeností s tím, že „republika,“ která stála u kořenů současné formy demokracie, nebyla zdaleka „věcí veřejnou,“ jak z definice pojmu vyplývá. Veřejnost v Evropě 19. století zdaleka nebyla konstituována většinou společnosti, ale zástupci veřejnosti byli jen ti, kteří se mohli podílet na vládě díky volebnímu právu. Demokracii lze proto považovat za vynález „rovnostářů,“ kteří usilovali o rozšíření volebního práva a tím i práv občanských.

Jestliže Sartori považuje demokracii za „vládu omezené většiny,“ navazuje tím na kritiku vlády absolutní většiny jako pravidla pro demokracii. Podle Sira Arthura Lewise i Roberta Dahla by všichni, kteří jsou podřízeni rozhodnutím, o nich měli v rámci demokracie sami rozhodovat. Vzhledem k tomu, že je to nereálné, se demokracie stává vládou většiny, což se zdá neslučitelné s podílem všech občanů na utváření pravidel. Řešení nachází Lijphart i Sartori v tom, že většina sice rozhoduje, ale menšina může na druhou stranu kritizovat. Onen „lid“ tak v podstatě sestává z menšiny a většiny. Vyloučení menšiny z pojmu lid, by znamenalo postavit ji mimo demokracii – mimo zákon. Sartoriho proto vytváří princip „vláda omezené většiny,“ což znamená omezení vlády z hlediska respektování menšin, čímž se zachová princip svobody občanů. Většina je přitom zaměnitelná – v rámci demokracie a jejího procesu se může změnit v menšinu, čímž je zachována možnost každého podílet se dříve či později na rozhodování a tím je podle Sartoriho udržován mechanismus a dynamika demokracie a demokratický proces. Bylo by proto od občanů krátkozraké neuznávat práva menšiny, protože i oni se mohou v menšinovém postavení ocitnout. To souvisí s onou „hypotetickou možností“ účasti na rozhodování.

To lze samozřejmě předpokládat pouze za těch okolností, že demokratický proces skutečně funguje a že společnost není segmentovaná natolik, že většina a menšina odpovídají

hranicím sociálních skupin (např. náboženských, etnických apod.). Politický vývoj musí odrážet i vývoj společenský. Stálá vláda jedné určité většiny je nereálná dokud existují lidé s různými požadavky a názory, které se nemusí bát projevit. Kromě toho to již není vláda demokratická – demokracie sama je procesem a ne ukončeným ideálním modelem, čímž se liší od toho, na co aspirují ideologie.

Tyto poznámky k demokracii jako vládě většiny jsou ale dosti nejasné a spíše normativní. Reálná vláda skutečné většiny – alespoň ve smyslu zastupitelské demokracie - by znamenala existenci pouze dvou rozdílných politických koncepcí a plnou aktivní účast všech občanů s politickými právy. Nebo přinejmenším řešení konkrétních případů, kdy existují pouze dvě východiska z jednoho problému. Takové situace se ovšem v běžných demokraciích objevují dost zřídka. Patrně nejde stvořit jednu vládu, která by na všechny problémy, které řeší, získala většinový souhlas – většinový mandát. Díky problematičnosti pojmu „vlády většiny,“ tedy „majority rule,“ proto bývá používán druhý význam anglického termínu „rule“ - a to princip. Demokracie tak operuje s „principem většiny,“ který umožňuje ospravedlnit i to, že skutečná většina vlastně nerozhoduje. Demokracii by pak bylo možné na základě tohoto tvrzení definovat jako „vládu na základě pravidla většiny.“

1.4. Pravidlo většiny

Pravidlo většiny se vyskytuje ve třech hlavních dimenzích, které popisuje Sartori. V ústavním kontextu má mít přednost právo menšiny, kterou většina nesmí utlačovat. Jinak by se jednalo o „tyranii většiny,“ která demokratickým principům neodpovídá. Druhým je volebně-hlasovací kontext, kde má přednost většina. Pochopitelnou překážkou pro vytvoření skutečné voličské většiny, jež bude zastoupena, je úroveň volební účasti, existence více jak dvou kandidátů (koncepcí) a neméně i volební systém, který je použit. Obvyklým výsledkem tudíž není „vláda většiny“ ale vláda vzniklá na základě použití „pravidla většiny.“ Jak píše Sartori: „Většina tu potom často je len největší menšinou.“ (Sartori, 1993, str.137), Tedy jakousi „relativní většinou,“ která představuje „většinu danou nejvyšším počtem“ (Sartori, 2001, str.65).

Z tohoto pohledu by se mohlo zdát, že mnohem „většinovější“ než volby, je referendum, o kterém píše např. Lijphart. V referendu občané odpovídají na uzavřenou otázku, na níž lze odpovědět buď ano či ne. Takové referendum by jistě mohlo vyprodukovat skutečně většinový výsledek ovšem jisté by to bylo pouze tehdy, byla-li by účast stoprocentní.

Třetí dimenzí, o které se zmiňuje Sartori, je většina v sociálním kontextu. Tady se víc než kde jinde vyjevuje blízkost k tyranii většiny, protože právě většina rozhoduje, které sociální normy jsou uznávány a stanoví podle toho, co je „normální.“ V sociální sféře je tak jedinou možnou ochranou menšin požadavek určité míry tolerance. Předpoklad, že zlepšime postavení menšin v sociální sféře prostřednictvím politického rozhodnutí ve formě pozitivní diskriminace, nebývá často úspěšné. U značné části většinové společnosti to vzbuzuje nespokojenost. Má-li dojít ke změně menšiny na většinu v sociální sféře, aby byla znemožněna tyranie většiny, je třeba, aby k takové změně došlo uvnitř většiny, která má dojem, že tak činí z vlastní vůle. Znamená to vytvořit sociální tlaky, které onu většinu rozloží.

Mill a Tocqueville se obávali sociální tyranie většiny jako duchovní tyranie konformnosti. Většina se podle nich staví proti svobodě a individualitě jednotlivce. Tocqueville tvrdí, že „V demokratických republikách se despotismus stává zbytečným“ „protože většina samotná tvoří těžko překonatelný kruh, který ohraničuje myšlení.“ (Sartori, 1993, str.136) Tyranem je sama společnost. Vzhledem k tomu, že princip většiny legitimizuje, je v jeho rámci legitimizováno vnučování konformity - tedy idejí a praktik společnosti. V tomto Sartori s Tocquevillem souhlasí. Dodává k tomu ale, že „na Západě“ jsou ony většiny dosti mobilní, nestálé a tudíž není třeba se tyranie většiny obávat. Většiny se přeskupují už v rámci a průběhu řešení problémů. Pokud by se zdálo, že tato reflexe je zbytečná, je třeba dodat, že právě tyto sociální většiny a menšiny se posléze stávají často i politickými většinami a menšinami.

Jestliže přijmeme tezi, že demokracie je vládou „relativní“ většiny, měli bychom se snažit zjistit, jak je tento princip aplikován a zda není možné najít vhodnější. Pokus o nezpochybnitelnou obranu většinového pravidla vytvořili politologové Rae a Taylor, kteří využili „probabilismu.“ Vycházeli z toho předpokladu, že lidé nevědí, jak se budou rozhodovat ti ostatní, a proto zvolí princip, díky kterému oni sami budou mít větší šanci stát na straně vítězů. Taková idea by byla reálná pouze na základě úplné nevědomosti a přitom i

racionalitě lidí, ale vzhledem ke zkušenostem, které lidstvo má samo se sebou se něco takového předpokládat nedá. Sartori ho hájí jako nejlepší procedurální nástroj demokracie ve srovnání např. s pravidlem jednomyslnosti, které s sebou přináší nebezpečí vzniku „patových situací.“ (Sartori 1993: 140) Dahl k tomu podotýká, že pravidlo jednomyslnosti, které poskytuje menšině právo veta, bude mít praktický efekt ve vládě menšiny.

Právě Dahl ve své knize „Demokracie a její kritici“ rozvíjí obsáhlejší kritiku „majority rule.“ Za jeho ospravedlnění považuje „maximalizaci sebeurčení,“ což znamená, že co největší množství lidí bude díky pravidlu většiny žít pod zákony, které si sami vybrali. Dalším ospravedlněním stanovuje maximalizaci prospěšnosti, která vychází z koncepce utilitarismu. Podle ní se prospěch ze zákonů maximalizuje s tím, jak se maximalizuje souhlas občanů se zákony.

Na tomto místě Dahl zmiňuje i hypotetický předpoklad, že ony většiny a menšiny budou permanentní. V tomto směru může být řešením oddělení menšiny od většiny a vytvoření vlastní politické jednotky, která však stále bude vyžadovat pravidlo většiny, protože i ve zdánlivě homogenní skupině budou nepochybně existovat spory okolo některých otázek. Tato situace dokazuje, že pravidlo většiny není ideálním modelem – a to hlavně ve společnostech segmentovaných. Toho využívá Lijphart při svém odmítání většinového rozhodování, které nahrazuje upřednostněním pravidla rozhodování konsenzuálního. Ve společnostech, kde není možné změnit stávající většinu na menšinu a menšinu ve většinu, totiž dochází k oné „tyranii většiny.“ Podle slov Lijpharta „majority rule“ způsobuje spíše diktaturu a občanské spory než demokracii. (Lijphart, 1984, str.23)

Majority rule je problematické i z jiných důvodů. Toto pravidlo je v podstatě neutrální k tématům a občanům, kteří rozhodují. Použijeme-li pravidlo většiny, musíme doufat, že ona většina produkuje skutečně kvalitní a správná rozhodnutí. To by však platilo bez problémů patrně pouze za předpokladu, že uznáme, že zájem většiny stojí vždy na prvním místě. Kritici, mezi něž se řadí i Sartori tvrdí, že demokracie se tak stává „vládou kvantity“ s pravidlem „co nejvíc hlasů jakýmkoliv způsobem.“ (Sartori, 1993, str.142)

Tím se znovu vracíme k problematice přístupu k menšinám. Dahl v tomto kontextu uvádí jiné zdůvodnění přednosti pro pravidlo většiny vycházející ze zjištění Condorceta - že v průzkumu se zvětšujícím se počtem lidí, více lidí odpovědělo na otázku správně a ne špatně. S tím ovšem v politice neobstojíme, protože ji nelze redukovat na vědomostní kvíz. I pro tyto důvody v zemích segmentovaných mají menšiny v otázkách týkajících se jejich zájmů a hodnot právo veta.

Největší námitkou proti pravidlu většiny je skutečnost, která byla již zmíněna – často dochází k tomu, že konečné rozhodnutí není produktem skutečné většiny ale pouze „největší menšiny.“ Silnou pozici má v tomto směru námitka proti systému rozhodování založenému na volebním principu relativní většiny, který je používán v USA či Spojeném Království (viz např. Dahl). Díky využívání jednomandátových volebních obvodů dochází často k tomu, že v konečném součtu může zvítězit strana, která v celostátním měřítku nezískala největší počet hlasů – tedy ani onu největší menšinu. Je otázkou jestli jde jen o daň za jednoduchost voleb a akceschopnost vlády ve spojení se specifickou tradicí nebo to lze ospravedlnit i z hlediska pravidla většiny. Také je sporné, zda si tento systém voleb vůbec označení „relativně většinový“ na základě svých výsledků zaslouží. To, co v rámci relativně většinového systému produkuje onu nerovnováhu, není pravidlo většiny, ale způsob rozdělení na volební obvody – tedy volební geografie.

Jediné, čemu musí pravidlo většiny bezezbytku vyhovět, přijmeme-li model zastupitelské demokracie, není tedy ani zastoupení většiny občanů, ani většiny voličů, ale vytváření legislativních většin. Co se týče vlády jako takové ať už v zastupitelské demokracii, kde míníme vládu jako instituci pod dohledem, ale přitom mimo přímý dosah občanů, nebo v přímé demokracii, kde vláda je přímou činností občanů, zde konečně platí to, že demokracie „je vládou většiny.“ Vláda svá rozhodnutí musí vždy prosadit většinově. V zastupitelské demokracii s nimi musí souhlasit skutečná – tedy nadpoloviční - většina legislativců. Ale i zde je nutné pravidlo většiny podrobit modifikaci v tom, že zdůrazníme, že jde o „většinu zúčastněných,“ protože pro přijetí zákona v rámci parlamentu není nutná podpora většiny všech poslanců, ale většiny zúčastněných anebo těch, kteří se nezdrželi. Zákon se tedy stává produktem většiny zúčastněných aktivních zákonodárců.

Dokladem toho může být postavení menšinové vlády, která bez jasné podpory od nějakého legislativního partnera má problémy s podporou svých zákonů v parlamentu. Ale i ona produkuje většinová rozhodnutí, pokud ji poslanci opoziční pomohou zákon schválit. Z tohoto pohledu pak vyjde mnohem lépe vláda skutečně většinová – jednobarevná, která nemusí hledat partnera a tudíž produkuje skutečná rozhodnutí podle svého programu. Tato vláda zastupuje skutečně to, proč ji voliči dali svůj hlas a tudíž je „jejich“ vládou. V koaličních vládách je v rámci většiny nutné činit kompromisy k vytvoření společného programu a tudíž vláda produkuje rozhodnutí kompromisní, která požadavkům voličů odpovídat nemusí. – v tomto směru vyjde lépe snad i ona menšinová vláda, která vytváří návrhy podle svého skutečného programu, přestože je pro ni těžší hledat podporu. Demokracie tak v důsledku není vládou většiny jako takové, ale „vládou většiny zúčastněných,“ což platilo i v přímé demokracii.

1.5. Teorie o přechodech k demokracii

Teorie o přechodech k demokracii se začaly vyskytovat v 70. letech 20. století a to zejména v souvislosti se změnami režimů ve státech Latinské Ameriky. Původně tím procesem byla myšlena změna z demokracie na autoritativní stát, teprve později se začali vědci zabývat procesy, které vedou k vytvoření demokracie. Obecně je přechod popisován jako: *„interval mezi jedním a druhým politickým režimem. Pro přechod je charakteristické, že v jeho průběhu nejsou trvale definována a všeobecně přijímána pravidla hry. Akteři bojují nejen za uspokojení svých bezprostředních zájmů (a zájmů těch, koho se domnívají reprezentovat), ale také o určení pravidel a procedur, jejichž konfigurace rozhodne o vítězích a poražených v budoucnu.“* (Dvořáková, Kunc, 1994, str. 77) Nejideálnějšími příklady pro pozorování přechodů jsou státy střední a východní Evropy.

Nezačneme ale u demokracie, nýbrž u jeho „dokonalého“ opaku – totalitarismu. Samotný termín se ve třicátých letech nejdříve používá pro fašistický režim, později se k němu přidává i režim nacistický a ruský komunismus. Teprve po druhé světové válce se tento termín rozšiřuje více i mezi neobornou veřejnost, až dochází k určité devalvaci tohoto termínu. Za totalitní se po druhé světové válce označují všechny režimy, kde rozhodující

postavení získala komunistická strana – Kuba, Čína, všechny lidově demokratické republiky střední a východní Evropy a samozřejmě Sovětský svaz. (Říchová, 2000, str. 227-8)

Pojmem totalita lze označit jak fašistické, tak komunistické režimy. C. J. Friedrich stanovil základní charakteristiku totalitní společnosti:

- Existuje oficiální ideologie, kterou musí všichni akceptovat
- Existuje jediná masová strana s jedním vůdcem, přísnou strukturou. Tato strana je nadřizena nebo výrazně propojena se státní byrokracií.
- Existuje absolutní monopol na kontrolu všech prostředků ozbrojené moci v rukou strany nebo byrokracie.
- Úplně stejně funguje a existuje monopol na prostředky masové komunikace.
- Existuje systém fyzické a psychologické kontroly společnosti prostřednictvím policie využívající teroristických postupů.
- (dle Říchová, 2000, str. 228)

Raymond Aron uvádí pět prvků fenoménu totalitarismu, které fungovaly v Sovětském svazu až do Stalínovy smrti a v Německu do Hitlerova pádu.

1. Fenomén totalitarismu poskytuje jedné straně monopol na politickou činnost.
2. Monopolní strana je vyzbrojena ideologií, které přikládá absolutní pravdu a která se v důsledku toho stává státní pravdou.
3. K šíření této pravdy si stát vyhrazuje dvojí monopol – monopol prostředků násilí a monopol prostředků přesvědčování. Všechny komunikační prostředky jsou řízeny a ovládány těmi, kdo ho zastupují.
4. Většina ekonomických a profesních aktivit je podřízena státu a protože stát je neoddělitelný od své ideologie, je většina takovýchto aktivit zabarvena oficiální pravdou.
5. Jelikož je všechno státní činnost a každá činnost je podřízena ideologii, tak každá chyba, kterou někdo udělá v ekonomické či profesní činnosti, se stává chybou ideologickou. Z toho vyplývá politizace, ideologické přehodnocení všech možných chyb jednotlivce a jako závěr teror ideologický.

Fenomén totalitarismu je dokonalý, jsou-li všechny výše zmiňované prvky spojeny a plně uskutečněny. (Aron, 1993, str. 158)

Je zajímavé, že i když můžeme na začátku 20. Století celou řadu autoritativních režimů, tak do formy totalitarismu se jich přelilo jen několik z nich. Někteří autoři pak jako vrchol totalitního státu vidí Sovětský svaz za vrcholné Stalinyvy éry.

Přesto Raymond Aron považuje komunistickou ideologii za ideologii, která stála na ideách humanismu, ale která se nakonec zvrhla. Zatímco cílem sovětského teroru bylo vytvořit společnost odpovídající určitému ideálu, tak cíl hitlerovského teroru bylo jen prosté vyhlazení.

Velkou úlohu zde hrála osobnost Stalina a jeho hrůzostrašného kultu osobnosti. Aron si pomohl zajímavou metaforou. „Je přinejmenším pravděpodobné, že kdyby nebyl existoval Napoleon Bonaparte, byl by korunován jiný generál, ale je absolutně neprokazatelné a nepravděpodobné, že kdyby byl korunován jiný generál než Bonaparte, bylo by probíhalo všechno stejně.“ (Aron, 1993, str. 164-5) Následovalo vysvětlení k situaci v Sovětském svazu: „Chápeme, jakým postupem mohl režim degradovat až k jevům, které zkoumám, ale kdyby nebyl existoval Stalin, nebyly by se asi objevily krajní formy ideologického deliria, policejního teroru a ceremoniálu doznání. Netvrdím to, a nikdo to nemůže tvrdit, ale zdá se mi pravdivý výklad, který těmto jevům dávají sami Sověti, že kromě toho, co může být vysvětleno stranou, jejími ambicemi, její technikou, funkcí čistek v byrokratickém režimu, zasáhl nepředvídatelný fakt: osoba a role, kterou díky absolutní moci hrála.“ (Aron, 1993, str. 165)

Německý teror a totalitarismus je personifikován osobou Adolfa Hitlera. Jeho hrůzným vyvrcholením je zabití 6 miliónů nevinných spoluobčanů jen kvůli důvodu jiného náboženského vyznání, což je důvod, který by snad mohl obstát u španělského dvora 16. století, ale ne v civilizovaném světě 20. století. Navíc ještě Hitler používal na přepravu židovského obyvatelstva do koncentračních táborů pro válečnou ekonomiku životně důležité energie a zdroje, kterou mohl lépe využít na válečných frontách v boji.

Dalším předstupněm k pluralitní demokratické společnosti je autoritářský režim. Samotný pojem autorita je „*moc, která je přijímána, respektována, legitimována.*“ (Dvořáková, Kunc, 1994, str. 45) Autoritářský režim není pro obyčejného obyvatele tak strašlivý jako režim totalitaristický a i jeho soukromá svoboda je nepochybně na vyšší úrovni.

První charakteristiku autoritářských režimů přinesl Španěl Juan J. Linz. Definoval autoritářský režim „jako politické systémy povolující vyjadřování omezeného, a nikoli odpovědného pluralismu; postrádající vypracovanou a vůdčí ideologii (ale založenou na odlišném typu mentality); nepraktikující intenzivní nebo extenzivní politickou mobilizaci (s výjimkou určitých fází svého vývoje); a v nichž vůdce nebo případně úzká skupina vykonává moc ve špatně definovaných, ale přesto rozeznatelných hranicích.“ (cit. dle Dvořáková, Kunc, 1994, str. 49)

Linz dále popisuje rozdíly mezi autoritářským státem a totalitaristickým státem. Jak už jsem napsal, totalitaristický stát se vyznačuje sjednocením všech složek společnosti pod ideologická křídla jedné strany, která ovládá veškeré struktury společnosti. Autoritářský stát sice provádí toto sjednocení, ale jen do určité míry. Je to jak v pohádce o chytré horáky – zakazuje ostatní politické strany, ale masovou stranu nevytvoří; zakazuje velké odborové federace, ale odbory toleruje; kontroluje kulturní život a univerzity, ale nevyžaduje po nich hlásání státní pravdy. Mimo sféru zůstává například i církev (včetně jejich humanitárních organizací) a i jiné subkultury. Místa pro vznik politické opozice je rozhodně více než dost.

Linz pak stanovil typologii nedemokratických režimů, která je dodnes nepřekonaná (Dvořáková, Kunc, 1994, str. 51):

1. Diktatura
2. Totalitní režimy
3. Tradiční režimy

1. Oligarchické demokracie
2. Sultánské režimy

Autoritářské režimy

1. Byrokraticko-vojenské režimy
2. Organický etatismus
3. Postdemokratické mobilizační režimy
4. Mobilizační režimy po získání nezávislosti
5. Rasové „demokracie“
6. Nedokonalý totalitarismus
7. Posttotalitní režimy

Přesuňme se ke směřování k demokracii. O tom, jak demokracie vzniká, popsal ve své přelomové práci politolog Dankwart Rustow v roce 1970. Při vzniku demokracie hraje důležitou roli jedna jediná podmínka – národní jednota. Nezáleží na tom, zda se národní vytvoří geograficky či administrativně, ale důležité je zda jednota existuje či ne. O existenci takovéto jednoty může upozornit prostý fakt – že se o ní příliš nehovoří. Naopak, čím hlasitější deklarace, tím slabší pozice. Rustow uvádí, že nejvíce rétorického nacionalismu pocházelo vždy z úst těch, kteří si byli svou národní identitou nejméně jisti. V minulosti to byli například Němci a Italové a dnes Arabové a Afričani. Naopak nikdy se hlasitě o jednotě nevyjadřovali Angličané, Švédí či Japonci. (Dvořáková, Kunc, 1994, str. 19)

Budování kvalitní pluralitní demokracie je během na dlouhou trať a konečná fáze z autoritářského státu na demokratický nezřídka vyžaduje i několik desetiletí, které se třeba odrážely na vývoji Velké Británie. Ještě v roce 1831 mohlo ve Velké Británii oprávněně k volbám pouhých 4,4% ze všech obyvatel. O 100 později je to 97%. S tím souvisí i ekonomická transformace. Některým státům ale bohužel nebylo dáno historicky tolik času jako Velké Británii. I tak se například během dvaceti let podařilo vybudovat fungující demokracii první republiky, kterou později smetla rozpínavost německého fašismu. Obnovená česká demokracie se vyvíjí a je na dobré cestě k dalšímu vývoji. Přesto zůstává spousta nevyřešených otázek a faktů, před kterými si mnozí strkají hlavu do písku jako pštrosi. K moderní demokratické společnosti patří i řešení kontroverzních otázek, kdy řada lidí tyto otázky raději mlčky přechází a tváří se, jakoby neexistovaly.

2. Lidská Práva

2.1. Vymezení pojmu

Lidská práva jsou práva fyzických osob, zvláště jednotlivců, zejména právo na život a osobní svobodu a bezpečnost, svoboda pohybu, pobytu, projevu, svědomí, společnická a shromažďovací, rovnost lidí, zákaz mučení, nelidského zacházení při výkonu trestu, nucených prací a dalších. Lidskými právy se zabývá Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948. Právně je upravují regionální Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, uzavřena členskými státy Rady Evropy roku 1950 a univerzální Pakt o občanských a politických právech a Pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, přijaté VS OSN roku 1966. Československo podepsalo oba pakty roku 1968 a ratifikovalo je roku 1975, k Evropské úmluvě přistoupilo roku 1991.

2.2. Historie lidských práv

Prvním významným dokumentem ve vývoji lidských práv byla anglická MAGNA CHARTA LIBERTATUM (Velká listina svobod) z roku 1215. Týkala se omezení pravomocí krále Jana anglickými barony.

Základy všech moderních listin lidských práv položily Deklarace nezávislosti USA (1776) a francouzská Deklarace práv člověka a občana (1789).

Deklarace nezávislosti USA (ústava USA)

V roce 1791 byla doplněna 10 dodatky, které jsou známé jako Bill of Rights – Listina práv. Nejdůležitější první dodatek říká, že Kongres nesmí uzákonit nějaké náboženství, ani žádné náboženství zakázat, nesmí omezovat svobodu projevu, tisku, shromažďovací a petiční.

Deklarace práv člověka a občana

Byla schválena Národním shromážděním a obsahovala 17 článků jako např.

- lidé se rodí svobodní a rovní
- svoboda, vlastnictví, bezpečnost a odpor proti útlaku jsou nepromlčitelné
- svoboda spočívá v možnosti činit vše, co neškodí druhému
- presumpce nevinny, svoboda vyznání, projevu, tisku atd.

20. století ve znamení dvou válek. Potřeba chránit lidská práva. V roce 1941 vyhlásil prezident Roosevelt v projevu k americkému Kongresu „čtyři svobody“: svoboda slova, svoboda vyznání, svoboda od nedostatku, svoboda od strachu.

Dne 10. 12. 1948 vznikla Všeobecná deklarace lidských práv. Kromě článků, jako je právo na život, osobní bezpečnost, rovnost před zákonem, právo pohybu a pobytu, vlastnické právo, právo na svobodu myšlení, svědomí, náboženského vyznání, na svobodu projevu, volební právo, se zde objevuje i právo na práci, na spravedlivou odměnu a odpočinek, na minimální životní úroveň, na podporu v nezaměstnanosti a ve stáří atd. Listina měla deklarativní charakter a její dodržování bylo proto jen dobrou vůlí každého státu. (Deklarativní rozměr listiny byl odstraněn až na Mezinárodní konferenci o lidských právech v Teheránu roku 1968).

2.3. Instituce sledující dodržování lidských práv

Komise pro lidská práva

Orgán OSN sídlící v Ženevě.

Rada Evropy

Nejstarší mezinárodní politická organizace vydala Evropskou úmluvu o lidských právech (1950), kterou dala základ pro vytvoření Evropského soudu pro lidská práva a Evropské komise pro lidská práva. Tato listina byla ČSFR ratifikována v roce 1992. Stížnosti se adresují této komisi, která je prošetří a pokusí se urovnat daný spor mezi jednotlivcem a státem. Neuspěje-li, problém řeší soud. Nejznámější nevládní mezinárodní organizací pro lidská práva je Amnesty International.

3. Multikulturní výchova

Průcha (2001) uvádí, že v české odborné literatuře se donedávna objevoval výraz „multikulturní výchova“ zřídka a až do roku 1990 byl tento termín u nás téměř neznámý. Dnes proniká do vědecké sféry, mediální komunikace a také do edukační praxe škol. V západní Evropě, USA, Kanadě, Austrálii a jinde je tento pojem běžný, problematika této výchovy je tam intenzivně rozvíjena a je zkoumána jak teoreticky, tak ve velkém množství empirických výzkumů. K této problematice se váže rozsáhlá literatura, sborníky, časopisy a aktivity v pedagogice, sociologii, kulturní antropologii, sociolinguistice aj., jsou o ní pořádány konference. Důvodem intenzivního a stále sílícího zájmu o multikulturní výchovu je to, že ačkoliv lidstvo si je vědomo svých rozdílů etnických, rasových, jazykových či náboženských již od nejstarších historických dob, začalo se ve vědeckých disciplínách prosazovat poznání o potřebě záměrného vzdělávání lidí o těchto rozdílech teprve před zhruba 30 lety.

„Dospělo se tak k přesvědčení o tom, že lidstvo má přes nejrůznější své odlišnosti také mnoho společného a že odlišnosti nesmí být příčinou nepřátelství, nenávisti, či dokonce válek, nýbrž naopak jsou zdrojem bohatství lidské společnosti. Tak se zrodila teorie multikulturní výchovy, dnes již vydatně sycená z mnoha vědeckých zdrojů...“ (Průcha, 2001, str. 39)

Průcha (2001) uvádí, že v té době se pojem multikulturní výchova začínal postupně uplatňovat, avšak nikoliv ve sféře pedagogiky či jiné sociální vědy jako spíše v médiích. Tam zaznívala potřeba zavádění multikulturní výchovy na školách zejména z důvodů tehdejšího usilování o vstup do EU a s tím související „evropské dimenze ve vzdělávání“, dále z důvodů konfliktů mezi majoritou a romskou minoritou, kvůli zvýšené migraci a s ní souvisejících postojů k uprchlíkům a žadatelům o azyl. Multikulturní výchova je u nás podle něj chápána omezeně jen jako záležitost pedagogická, přitom má další důležitou dimenzi a tou je oblast vědecké teorie a výzkumu, bez nichž je praktická činnost nemyslitelná.

Termín multikulturní výchova je dle Průchy (2001) vyjadřován v mezinárodní vědecké komunikaci, která je vedena v angličtině, nejednotně, s několika paralelními termíny. Termín multikulturní výchova se vyskytuje nejčastěji a je uplatňován v USA, Velké Británii, Kanadě, Austrálii, ale i v mezinárodních publikacích, encyklopediích a sbornících.

Souběžně s tímto termínem se uplatňuje i termín interkulturní výchova, který je používán často v Evropě a uplatňuje se převážně v německé jazykové oblasti a v Polsku. Interetnická/multietnická výchova jsou další termíny, používané především v USA a v Evropě jen zřídka. Jejich význam je do značné míry shodný s předchozími termíny.

Vedle těchto termínů se v zahraniční literatuře setkáváme i s dalšími termíny: mezinárodní výchova, globální výchova, výchova k světovému občanství. Někdy jsou používány ve stejném či blízkém významu jako termíny výše uvedené, většinou však obsahují významový posun – v případě globální výchovy jsou zdůrazněny ekologické aspekty, u výchovy k světovému občanství jsou zdůrazněny právní a sociální aspekty apod.

Průcha (2001) dále uvádí, že v české terminologii se převážně používá termín multikulturní výchova, který se zavedl z mezinárodní terminologie počátkem 90.let. Kromě tohoto termínu se u nás občas vyskytují i jeho varianty „interkulturní výchova“, „interkulturní vzdělávání“ a dokonce i „interkulturální“ a zřídka také „mezikulturní výchova“.

Český pedagogický slovník (Průcha, Walterová, Mareš, 2001, str.129) definuje multikulturní výchovu jako „...jednak interdisciplinární oblast teorie a výzkumu, jednak soubor praktických aktivit. Usiluje o to vytvářet prostřednictvím vzdělávacích programů způsobilost lidí chápat a respektovat i jiné kultury než svou vlastní, eliminovat nebo oslabovat etnické či rasové předsudky. Má značný praktický význam vzhledem k vytváření postojů vůči imigrantům, příslušníkům jiných národů, kultur, ras apod.“

Průcha (2001) pak dodává, že účelem programů multikulturní výchovy je formovat v příslušných subjektech pozitivní postoje k příslušníkům jiných kulturních, etnických či jazykových společenství a také oslabovat již vytvořené negativní postoje.

„Multikulturní výchova má čtyři základní složky tvořící její podstatu:

- (1) Je to oblast vědecké teorie, která se utváří napříč několika vědami – tedy jde o transdisciplinární teorii.
- (2) Je to oblast výzkumu, který zásobuje jak teorii, tak praxi poznatky o multikulturní realitě, v níž se rozvíjí současná civilizace.
- (3) Je to oblast infrastruktury, jež vytváří organizační a informační základnu pro teorii, výzkum a realizaci multikulturní výchovy.
- (4) Je to oblast praxe, edukační a osvětové činnosti, realizované ve školách a v institucích celoživotního vzdělávání za účelem sblížení a spolupráce mezi etniky, národy, kulturami, rasami aj.“ (Průcha, 2001, str.15)

Říčan (1998) považuje za úkoly školy v multikulturní výchově maximalizovat a optimalizovat vzájemné kontakty mezi dětmi různých etnických skupin (zejména při školní práci a zábavě), dále učit předcházet a konstruktivně řešit konflikty mezi dětmi různých skupin, maximalizovat vzájemné kulturní obohacování a poskytovat dětem co nejvíce informací o menšinách, jiných národech a kulturách.

Průcha (2001) upozorňuje na to, že termín „multikulturní/interkulturní výchova“ je nutno chápat nejen jako výchovu, ale ve smyslu vzdělávání a výchova a proto by bylo přesnější používat výraz edukace. Dodává, že se však výraz multikulturní výchova již zavedl a není žádoucí odborné termíny rozkolísávat.

Průcha (2001) konstatuje, že pedagogické koncepce multikulturní výchovy se opírají o obecnější filozoficko-politický základ, o multikulturalismus. Teorie multikulturní výchovy se dle tohoto autora v pedagogickém aspektu začala rozvíjet v 60. letech 20. století hlavně ze dvou zdrojů. V USA se vyhrtily rasové a etnické problémy a řešení se hledalo mimo jiné v zavádění multikulturní výchovy do škol. Druhým zdrojem byly země západní Evropy, jež se v posledních několika desetiletích setkávaly s masovou imigrací lidí ze zemí s odlišnou kulturou, což v některých zemích vedlo k nejen pedagogickým problémům (např. v Německu

se projevuje vysoká proporce, či dokonce převaha dětí z rodin tureckých imigrantů nad dětmi vlastního obyvatelstva země).

Multikulturní výchova, je dnes podporovaná také Radou Evropy, Evropskou unií atd. Předpokládá se, že její uplatňování ve školách může přispívat ke zmírnění, či k eliminaci negativních předsudků žáků z majority vůči příslušníkům etnických minorit. Všechny evropské země proto v rozdílné míře zavedly do svých učebních osnov a učebnic prvky multikulturní výchovy. Průcha (2001, str. 130) konstatuje, „že principy a obsahové prvky multikulturní výchovy jsou dnes dosti výrazně začleněny do různých vzdělávacích programů určených českým školám, do učebních osnov a učebnic některých vyučovacích předmětů.“

Za pedagogickými snahami realizovat multikulturní výchovu stojí dvě základní koncepce, které Průcha (2001) shrnuje a odvozuje podle definic jiných autorů (Banks, 1988 , 1994; Ornstein and Levine, 1989 aj.).

Podle Koncepce (A) je multikulturní výchova proces, pomocí něhož si jednotlivci mají vytvářet pozitivní vnímání a hodnocení kulturních systémů, které jsou odlišné od jejich vlastní kultury a na tomto základě mají regulovat své chování k příslušníkům jiných kultur. Toto pojetí směřuje k formování určitých dispozic (percepčních, hodnotových, postojevých, komunikačních) u žáků a studentů, které jsou zakládány na konkrétních znalostech a dovednostech, jež žáci získávají v jednotlivých vyučovacích předmětech. Pojem interkulturní kompetence označuje způsobilost jedince realizovat ve vlastním jednání tyto dispozice ve vztahu k příslušníkům jiných kultur. Průcha si klade otázku, na kolik a jakými prostředky lze tyto kompetence formovat ve škole, zda vůbec je multikulturní výchova efektivní nebo zda jsou postoje formovány jen vlivem rodiny a příslušné society. Odpovídá si, že k těmto otázkám je k dispozici jen málo spolehlivých odpovědí a chybí teorie a výzkumy o tom, jak člověk získává interkulturní kompetenci.

Podle Koncepce (B) je multikulturní výchova konkrétní vzdělávací program, zabezpečující žákům z etnických, rasových, náboženských a jiných minorit takové učební prostředí a vzdělávací obsahy, které jsou přizpůsobeny specifickým jazykovým, psychickým a

kulturním potřebám těchto žáků. V praxi školního vzdělávání to znamená, že by žáci z etnických menšin měli být vzděláváni ve svém mateřském jazyce, podle svých vlastních vzdělávacích programů a mimo jiné také s respektováním specificky výchovných stylů v rodinách těchto etnik. Průcha (2001) upozorňuje na negativní stránky této koncepce. Podle něj toto pojetí vede k separatismu, klade se při něm důraz na rozdílnost kultur, čímž se potlačuje u příslušníků minorit vědomí občanské sounáležitosti a spoluzodpovědnosti v dané zemi. „Odlišné vzdělávací programy pro příslušníky minorit mohou způsobovat devalvaci vzdělávání.“ (Průcha, 2001, str. 45) Jestliže jsou pro tyto žáky připravovány vzdělávací programy s nižšími požadavky, než mají vzdělávací programy majoritní populace, vytváří se nižší kvalita a nižší prestiž úroveň jejich vzdělávání, což má negativní důsledky jak pro další vzdělávání těchto žáků, tak i pro jejich budoucí profesní kariéru.

Průcha (2001) zmiňuje přístupy Rady Evropy, OECD a Evropské unie k multikulturní výchově. Já zde uvedu jen způsoby realizace multikulturní výchovy ve školní edukaci uplatňované v zemích OECD popsané ve sborníku Multicultural Education (1987), protože jsou ze zmíněných přístupů nejpřehlednější:

- Kulturní homogenizace skupin - žáci stejné kulturní příslušnosti jsou shromažďováni pro určité edukační účely zejména z důvodu jazykových omezení.
- Eliminace negativních prvků v kurikulech - zejména negativních stereotypů o jiných kulturách a etnických skupinách.
- Zařazování kulturně relevantních obsahů ve vzdělávacích programech
- Uznání minoritního jazyka – zařazování výuky v jazyce minorit ve školách
- Proškolení pedagogických pracovníků - aby se stali citlivějšími k problémům etnických minorit
- Zajišťování pedagogických pracovníků z téže kulturní skupiny
- Poskytování multikulturních informací pro jiné než minoritní skupiny

Zajímavý je také projekt Evropské asociace učitelů „My a ti druzí“, což je metodický materiál pro učitele k tomu, aby efektivně představovali žákům kultury různých evropských národů. Vychází z těchto didaktických zásad:

- „Objasňovat žákům, že lidé uvažují rozdílně o mnoha věcech v důsledku kulturní diferenciaci.
- Umožnit žákům, aby tyto kulturní diference mohli sami zkoumat a vcítovat se do nich.
- Poskytnout žákům příležitost, aby viděli, jak na jejich vlastní kulturu nahlízejí příslušníci jiných kultur.
- Učit je, jak rozpoznávat své předsudky a jak si osvojovat objektivní názory o jiných kulturách.
- V multikulturním vyučování je neefektivnější využívat primární zdroje, tj. vzaté přímo ze zemí příslušné kultury.“ (Průcha, 2001, str. 86)

Průcha (2001) uvádí, že země Skandinávie, jsou pro nás skvělým příkladem řešení problémů jak domácích národnostních menšin, tak kulturně odlišných skupin imigrantů a uprchlíků. Například ve Švédsku je do kurikula povinné základní školy začleněna výuka mateřského jazyka pro děti imigrantů a minorit a výuka švédštiny jako cizího jazyka, protože osvojování cizího jazyka je usnadněno, když si dítě dobře osvojí mateřský jazyk. A pokud děti nemají možnost vzdělávat se v mateřském jazyce a procházejí jen výukou v cizím jazyce, jsou v nevýhodě po stránce intelektového a emocionálního rozvoje. Výzkumy ve Švédsku dokázaly, že mladí lidé z rodin imigrantů dosahují téměř stejné studijní úspěšnosti v dalším vzdělávání jako jejich švédští vrstevníci.

V Norsku je s Laponci podobná situace jako u nás s Romy, v minulosti zde převládaly snahy o asimilaci tohoto etnika. Odlišná je v tom, že nyní jsou obce povinny zajišťovat výuku v jazyce minorit v primárních a nižších sekundárních školách, k zajišťování této výuky jsou vytvářeny speciální učebnice a učební pomůcky a multikulturní výchově se přikládá velká důležitost zejména v rozvoji kulturního dědictví, identity a působení proti předsudkům a diskriminaci. Cílem je i to, aby laponští žáci byli bilingvní. Avšak jsou zde i problémy, protože dochází k tomu, že laponské děti ve vzdělávání zaostávají, což způsobuje komplikace v jejich dospělém životě. Jedním z předpokládaných důvodů je to, že edukační programy

nejsou kulturně přizpůsobené tak, aby vyhovovaly specifickým vzdělávacím potřebám Laponců.

Kučerová (2004) se domnívá, že mezi cíli multikulturní výchovy musí být na prvním místě otázka vlastní identity, tedy formování postoje člověka k sobě samotnému. Tato otázka totiž může zásadně ovlivnit postoj k ostatním lidem a kulturám. Pro formování vlastní identity jsou podle ní základními stavebními kameny kulturně identifikační funkce (tradice, zvyky). Multikulturní výchova by podle ní měla také odstraňovat negativní důsledky současných strategií soužití, sociálního vyloučení a neuznání. V této souvislosti zdůrazňuje rozvoj kritického myšlení a schopnost pracovat s informacemi jako nejdůležitější dovednosti, které by si děti měly ve škole osvojit. Nelze také opomenout emocionální a behaviorální složku předsudků, proto by se u dětí měly rozvíjet pocity sounáležitosti, otevřenosti, uznání a úcty a také zodpovědnosti. Navrhuje například osobní setkání s příslušníky minorit, dále různé zážitkové metody, které rozvíjejí sociální kompetence a poskytnout prostor jiným kulturám ve školním kurikulu.

Potočková (1998) mluví o interkulturním vzdělávání, které podporuje koncept interkulturní společnosti. Jeho součástí je především výchova k lidským právům, toleranci a demokracii a lze jej uplatnit v celé škále vyučovacích předmětů (např. občanská výchova, dějepis, zeměpis).

Dále tato autorka (tamtéž) hovoří o tzv. interkulturním výcviku, který je postaven na interaktivním přístupu a kombinuje teorii s prožitkovými cvičeními. Teorie se zabývá historickým vývojem určité kultury, psychologii daného národa, odlišnými kulturními hodnotami a normami či způsobem myšlení, chování a neverbálními projevy. Pomocí simulačních her a prožitkových cvičení studenti reflektují vlastní kulturní hranice a kritéria, které používají při vnímání a hodnocení okolního světa. Cvičení pomáhají snižovat negativní předsudky a stereotypy a je kladen důraz i na zlepšení interpersonálních dovedností. Součástí je i příprava jedinců na práci v odlišném kulturním prostředí a účastníci jsou seznámeni také s procesem kulturního šoku.

Tento typ výcviku by byl podle mého názoru velmi prospěšný při přípravě studentů sociální pedagogie na práci s romskou menšinou.

Šišková (2001, s. 182-183) uvádí doporučení, jak bojovat s intolancí a projevy rasismu, která se velmi hodí např. do hodin multikulturní výchovy či do interkulturního výcviku a měla by být vzorem pro každého člověka, nejen pro toho, kdo pracuje s minoritami:

- „Nezobecňujte negativní zkušenosti, mluvejte vždy konkrétně, diferencujte.
- Zamyslete se nad nebezpečným důsledkem každého negativního stereotypu.
- Získávejte konkrétní pozitivní zkušenosti s příslušníky menšin, seznamte se s nimi osobně. Nezapomeňte o těchto zkušenostech mluvit s ostatními.
- Poukazujte na pozitivní vzory v dané skupině.
- Technikami aktivního naslouchání objevte motiv a zájem „rasisty“, ukažte mu nový náhled na problém a podejte mu o něm dost informací.
- Člověka neposuzujte podle zevnějšku, ale podle „vnitřku“.
- Získejte informace o kultuře, historii, zvycích a hodnotách dané minority. Na základě svých zjištění se snažte porozumět rozdílnému chování příslušníků minority.
- Buďte stateční, dejte jasně najevo svůj nesouhlas s vulgárními a negativními vtipy nebo výroky.
- Zastaňte se toho, komu je ubližováno. Cítíte-li se sami ohroženi, přivolejte neodkladně účinnou pomoc.
- Odsuďte každé nevhodné a zlé chování, i když se vás osobně netýká.
- Žádejte vyjádření a zákrok politické, kulturní, náboženské, ekonomické a soudní elity.
- Buďte odhodláni a připraveni poskytnout svědectví v případě diskriminačního nebo rasistického chování.“

Říčan (1998) navrhuje konkrétní postupy multikulturní výchovy vztahující se k romské menšině. Doporučuje využívat všech příležitostí k vytváření smíšených dvojic nebo větších skupinek dětí Romů a Neromů. Pozitivně prezentovat Romy (pomocí reprodukcí uměleckých obrazů apod.), vytvářet romským dětem podmínky k vyniknutí v soutěži s neromskými dětmi, vyhýbat se ponižování těchto dětí i jejich rodičů před ostatními. Dále navrhuje příležitostné návštěvy neromských dětí v domovech romských dětí, jejichž rodiny jsou na dobré úrovni. Je nutné odsuzovat všechny rasistické projevy, upozorňovat na rovnost

občanů. Obohatit výuku o informace o menšinách, toleranci a vstřícnost vštěpovat nenásilným způsobem např. při jazykové výuce. Romské děti povzbuzovat k užívání romštiny, zejména ke zpěvu romských písní a četbě pohádek. Všechny děti by se měly dovédat o aktuálních událostech jak v rámci regionu, tak v rámci celého státu i v evropském měřítku, které mají význam pro vztah mezi Romy a majoritou. Je nutné otevřeně s dětmi diskutovat o tom, jak Romové žijí v této zemi a jaké mají problémy. Součástí multikulturní výchovy můžou být například charitativní akce, do které se zapojí děti nebo osvětové programy nabízené školám různými proromskými občanskými sdruženími.

4. Romská menšina v České republice

Jaký je současný stav romské menšiny v naší zemi? Kolik je našich Romů, odkud přišli, jak žijí, kam spějí a co očekávají? Jak bojujeme proti rasismu? Jak se trestají rasistické přestupky a zločiny? Jaké je postavení Romů v rámci demokratické společnosti, za kterou se považujeme? Jak se dokáží integrovat do společnosti a jak jim v tom společnost pomáhá?

VĚTŠINA LIDÍ MÁ STÁLE NEGATIVNÍ NÁZORY NA ROMY A NEMYSLÍ SI, ŽE BY SE JEJICH PRÁVŮM MĚLA VĚNOVAT VĚTŠÍ POZORNOST.

Mezi populací je nejčastěji zastoupen odmítavý vztah k romskému etniku (68 %). Tato situace se dlouhodobě nemění. Naprostá většina lidí (84 %) si také stále myslí, že pozornost věnovaná právům Romů u nás je dostatečná. Toto číslo se od loňska zvýšilo (o 7 procentních bodů). Vzrostl zároveň podíl občanů, kteří nesdílejí názor, že etnickým menšinám by mělo být umožněno žít podle vlastních tradic a zvyků (z 48 % na 53 %).

Citovaný výzkum STEM byl proveden na reprezentativním souboru 1286 obyvatel České republiky starších 18 let, vytvořeném metodou kvótního výběru. Sběr dat proběhl ve dnech

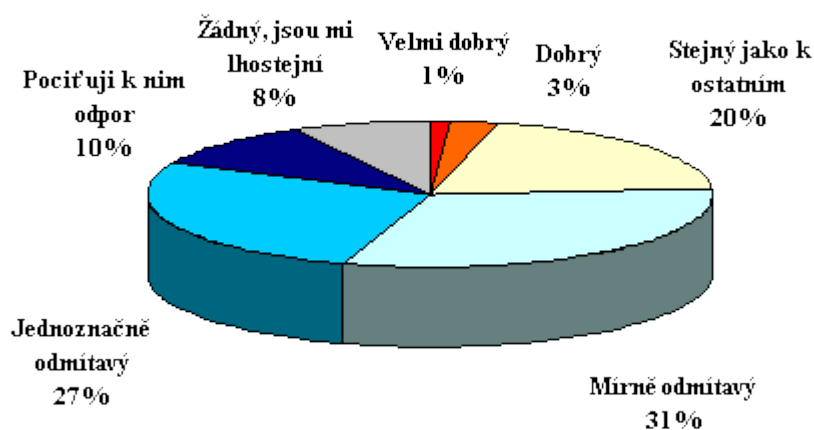
31. března – 8. dubna 2011.

V dubnu letošního roku STEM opět zjišťoval vztah veřejnosti k Romům. Ptal se také, zda by se mělo více dbát na práva Romů a zda by etnické menšiny na území České republiky, včetně Romů, měly mít možnost žít podle vlastních tradic a zvyků.

Česká společnost svůj převážně negativní vztah k Romům, dlouhodobě zaznamenávaný ve výzkumech STEM, nezměnila – nepříznivé postoje k nim zaujímají dvě třetiny lidí (68 %). Třetina deklaruje mírně odmítavý vztah k Romům (31 %), čtvrtina (27 %)

se vyjádřila jednoznačně odmítavě a 10 % občanů dokonce pociťuje k Romům odpor. Pouze 4 % mají k Romům dobrý nebo velmi dobrý vztah, pětina (20 %) se vůči nim nevymezuje ani pozitivně ani negativně a 8 % tvrdí, že k Romům nemají vůbec žádný vztah. Mezi skupinami populace z hlediska sociodemografických charakteristik nejsou ve vztahu k romské menšině žádné významné odlišnosti. Ukazuje se pouze stoupající podíl odpovědí „stejný vztah jako k ostatním“ se zvyšujícím se stupněm vzdělání (z 15 % mezi lidmi se základním vzděláním bez vyučení na 30 % u vysokoškolsky vzdělaných).

Graf č.9 „Jaký je Váš vztah k Romům?“

Pramen: STEM, Trendy 2011/4, 1286 respondentů

4.1. Historie romské menšiny v Čechách

Před tím než začneme analyzovat vztahy mezi Romy a většinovou společností, je dobré si na Romy udělat komplexnější náhled. První zprávy o Romech na našem území jsou z doby krátce po roce 1400. Putovali střední Evropou v poměrně velkých skupinách vedených stařešiny. Podobně jako v jiných zemích, i u nás byli na základě královských nařízení vypovídáni ze země, mučeni, zabíjeni, případně užíváni k nuceným pracím. Ovšem nešlo o systematickou genocidu ve smyslu obludného moderního rasismu. Obyvatelstvo často navzdory perzekučním výnosům jejich přítomnost víceméně ochotně akceptovalo, zčásti patrně ze soucítu a ze solidarity, zčásti proto, že dovedli být užiteční svým zbožím a službami či zajímaví jako zákazníci. Zdá se, že v Čechách a na Moravě byla perzekuce Romů většinou mírnější, často sem přechali z okolních zemí.

Pronásledování Romů pokračovalo po roce 1700. Svědčí o tom vládní vyhláška z roku 1710. Zároveň se však v této době už postupně prosazují snahy vzít Romy oficiálně na vědomí, legalizovat jejich přítomnost a začlenit je do společnosti. Marie Terezie jako první začala uplatňovat asimilační politiku (zákon z roku 1761). Kolik se jich tehdy dobrovolně či z donucení asimilovalo a splynulo s ostatním obyvatelstvem, není snadné odhadnout. Vznikaly samostatné romské osady, jejichž obyvatelstvo se živilo tradičním kovářstvím a hudbou. V některých místech se také dobře sžili s majoritou, konflikty a diskriminace však byly běžné: Romové byli de facto občany druhého řádu, a to i za první Československé republiky. Na většině území Čech a Moravy byli známí jako kočovníci. Industriální společnost však postupně omezovala tyto možnosti a tlačila je stále více k pochybným způsobům obživy. Z únosných kočovníků se tak stávali nežádoucí a obtížní tuláci.

Před koncem 19. století (roku 1885) byla vydána rakouskou vládou nařízení proti „cikánskému zlořádu.“ Podle tohoto zákona byli potulní Romové trestáni vězením a nucenými pracemi, někdy jim byli odebrány děti, bývali vráceni do svých domovských obcí. Ovšem také bývali léčeni (často z donucení) a odvíšivováni.

Překvapivý byl zákon z období první republiky (1927), která i přes svůj pozoruhodně demokratický charakter tolerovala kočující Romy stále hůře. Tímto zákonem jim bylo zakázáno kočovat a tábořit ve větších skupinách, vlastnit zbraně (včetně dýk), byly jim vydávány zvláštní legitimace, ke kočování si museli vyžádat dočasná povolení, byli pod soustavným policejním dohledem.

Zřejmě nejstrašnější kapitolou historie českých Romů byl holocaust za vlády nacistů. V Československé republice bylo těsně před 2. světovou válkou asi 36 tisíc Romů, ale po válce se jich z koncentračních táborů vrátil necelý jeden tisíc. Osvobození Česka a Slovenska znamenalo pro Romy velkou úlevu, ale nikoli návrat aspoň jakžtakž únosných předválečných poměrů. Jejich návrat do původních osad, vesnic a měst byl obtížný pro odpor úřadů i obyvatelstva. Komunistické úřady jim odpírali potravinové lístky (neboť nebyli v pracovním poměru), soukromí sedláci je nesměli zaměstnávat, žebrota byla zakázaná. Pozitivní událostí pro ně byl kupodivu únorový puč v roce 1948. Byl totiž zrušen zákon z roku 1927 (viz výše). Dále se začaly objevovat snahy o zlepšení např. hygienických podmínek, odstranění negramotnosti apod. Rasistický odpor byl velmi slabý. Ovšem pojetí řešení romské otázky nebylo vůbec ideální. Cílem bylo postupné splynutí Romů s českou a slovenskou většinou. V padesátých letech se také ustálila strategie celkového přístupu k romské menšině, která se uplatňovala až do zhroucení komunistické moci v roce 1989: jednalo se o kombinaci národnostního útlaku (plynouceho z neuznání romské národnosti) s paternalistickým „rozmazlováním“ Romů (podobná kombinace se uplatňovala vůči celému národu: silné omezování politických práv + odpovědnost státu za osobní blaho každého jedince. V polovině šedesátých let bylo napočítáno (pouze na Slovensku) přes tisíc romských osad, v nichž žilo 16 500 rodin. Osady měly být postupně likvidovány a jejich obyvatelé systematicky rozptylováni po republice (v žádné obci nemělo být víc jak 5% Romů). Akce „Rozptyl“ postihla několik tisíc slovenských Romů. V roce 1968 si Romové podali návrh na zřízení „Svazu československých Cikánů.“ Teprve v roce 1969 (tedy v období počínající normalizace) byly ustaveny (místo zamýšlené jednotné organizace) „Svaz Cikánů / Romů“ a „Zváz Cigánov / Romov,“ a to jako společenské organizace v rámci Národní fronty. V roce 1973 byly tyto organizace zrušeny. Důvodem byl patrně romský požadavek, aby byla uznána romská národnost. V roce 1977 byli Romové označeni za nejbezprávnější skupinu obyvatelstva. S tímto názorem vystoupili autoři Charty 77 (podepsal ji např. filosof Ladislav Hejdlánek nebo bývalý prezident ČR Václav Havel).

Bylo také odsouzeno přemlouvání romských žen ke sterilizaci. Listopad 1989 byl i v životě Romů velkým předělem. Přinesl jim svobodu užívat svého jazyka a pěstovat svou národní kulturu, zakládat k tomu účelu i k prosazování jiných svých zájmů vlastní organizace, rozvíjet mezinárodní kontakty atd. Ovšem brzy se ukázalo, že Romové zatím nedokážou nových možností dostatečně využít. Jejich situace se ve svém celku nezlepšila, došlo naopak k markantnímu zhoršení.

4.2. Jakým způsobem se snaží romská menšina využít svých práv v demokratické společnosti.

K romské národnostní menšině se při sčítání lidu 2001 přihlásilo celkem 11 746 osob. Podle kvalifikovaných odhadů počet příslušníků romské komunity v ČR se pohybuje v rozmezí mezi 150 000 - 300 000 osob. Usídlení jsou zejména na severní Moravě (zejména v Ostravě, Karvině), v severních Čechách (v Děčíně, Ústí nad Labem), ve velkých městech (Praha, Brno).

4.2.1. Aktivity

V oblasti aktivit romské komunity můžeme zmínit například vydávání periodického tisku, provozování internetového portálu, volnočasové aktivity a obecně primární prevence, spolupráce se školami. Za unikátní vzdělávací projekt směrem k romské komunitě lze považovat Katedru romistiky UK v Praze. Co se kulturních aktivit týče výrazným specifikem je Muzeum romské kultury v Brně. Samozřejmě existuje i klubová činnost, hudba, tanec, literární tvorba, výtvarné obory a sport. Tedy především fotbal (v ČR existuje na deset aktivních klubů). Postupně roste popularita Mezinárodního dne Romů (8. duben), jehož připomínání se věnují většiny aktivních sdružení.

V politice a veřejné činnosti je samostatným fenoménem romská politická strana - Romská občanská iniciativa ČR (ROI) a Parlament Romů v ČR.

4.2.2. Organizace menšiny

Z celkového počtu cca 470 registrovaných romských organizací (resp. organizací sdružujících občany romské národnosti) tvoří převážnou většinu občanská sdružení. Z celkového počtu romských organizací je minimálně 20% tzv. mrtvých organizací, tj. organizací již neexistujících či nefungujících. Vedle romských sdružení existuje řada organizací působících ve prospěch romských komunit, například Člověk v tísni – společnost při ČT, o.p.s., či Nadace Nová škola, Drom, romské středisko v Brně, či kongregace Salesiánů Dona Bosca.

4.2.3. Spolupráce s Radou

Romská národnostní menšina má v Radě tři zástupce. Dva zástupci v roce 2007 rezignovali (na protest proti setrvání tehdejšího ministra pro místní rozvoj ve funkci), počet členů Rady byl doplněn v roce 2008. Aktivní spolupráce se týká poskytování dotací na vydávání periodik a projektu elektronických médií Romano hangos, Romano vodi, Radio Rota, Kereka, dříve i Romano kurko. Spolupráce se rovněž týká oblasti dotační politiky Ministerstva kultury a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy vůči romským občanským sdružením. Do roku 2005 řešila romská komunita ve spolupráci s Radou otázku spojenou s financováním a postavením Muzea romské kultury v Brně a financování světového romského festivalu Khamoro.

4.2.4. Vybrané materiály předložené vládě:

- Návrh zákona o zřízení Romského muzea v Brně, jednání vlády dne 21. ledna 2004 (č.j. 1577/03)
- Ministerstvo kultury ve spolupráci s Radou vypracovalo návrh zákona o zřízení Romského muzea v Brně.
- Usnesení vlády ze dne 7. dubna 2003 č. 347, o podpoře Světového romského festivalu KHAMORO Praha
- poskytnutí neinvestiční dotace ze státního rozpočtu na konání festivalu v roce 2003 a v následujících letech. Festivalu v Praze se zúčastňují romské soubory z

celého světa. Součástí festivalu je každoročně řada doprovodných akcí, odborné semináře zaměřené na romskou problematiku, výstavy, promítání filmů s romskou tematikou apod.

- žádost o poskytnutí finančních prostředků na rekonstrukci objektu určeného pro umístění Muzea romské kultury v Brně

Zástupce romské menšiny je členem výboru Rady pro dotační politiku a výboru Rady pro spolupráci s orgány samosprávy. Je členem v Poradním sboru ministra školství, mládeže a tělovýchovy pro záležitosti národnostních menšin a ve výběrových dotačních komisích ministerstva kultury.

Romská menšina má zastoupení ve Výboru pro národnostní menšiny Magistrátu města Brno, města Karviná, města Liberec, komisi Rady města Pardubic pro záležitosti menšin, v Komisi pro integraci romské menšiny a etnických skupin města Plzně, v grantové komisi pro otázky menšin Rady zastupitelstva Magistrátu hl. m. Prahy. V rámci agend krajů je zřízena funkce romských koordinátorů, kromě toho jsou kraje zastoupeny v Radě vlády ČR pro záležitosti romské komunity.

4.2.5. Nejvýznamnější organizace

- Český západ - vedle titulu Etnic friendly zaměstnavatel, poděkování Výboru dobré vůle-nadace Olgy Havlové je prvním držitelem titulu Gypsy Spirit.
- Demokratická aliance Romů se sídlem ve Valašském Meziříčí (D.A.R.) - kromě jiného vydává časopis pro děti a mládež Kereka,
- Společenství Romů na Moravě, Brno - vedle bohaté spolkové činnosti vydává noviny Romano hangos,
- Romea, občanské sdružení Praha - provozuje stejnojmenný internetový portál Romea a vydává periodikum Romano vodi,
- Sdružení Dženo, Praha - provozuje internetový portál a rádio Rota; vydávalo časopis Amaro Gendalos,
- Sdružení Athinganoi, Praha - sdružuje mladé romské intelektuály,
- Sdružení R-mosty, Praha - kromě práce s dětmi provozovalo občůdek Romen, Sdružení dětí a mládeže Romů v ČR, Zlín - kromě sociální asistence Romům v regionu se zabývá též prací s dětmi a mládeží;

- Nevo dživipen, České Budějovice - kromě činností vzdělávacích vydává stejnojmenný občasník,
- Demokratický svaz Romů, Sdružení olšských Romů,
- Společnost odborníků a přátel Muzea romské kultury Brno,
- Unie olšských Romů.

4.3. Systém integrace

V první řadě si něco řekněme o strukturách řízení a aktivitách institucí, které se zabývají otázkami romské integrace. Poté se můžeme zaměřit na oblasti romské integrace jako je oblast podpory a rozvoje romské kultury a jazyka, vzdělávání a zaměstnanosti, bydlení, sociálního vyloučení a bezpečnosti Romů v ČR, diskriminace a rovnost příležitostí.

4.3.1 Rada vlády pro záležitosti romské menšiny

Rada vlády pro záležitosti romské menšiny se zabývá integrací Romů na národní úrovni. V součinnosti s Radou vlády pro národnostní menšiny, která se zapojuje do integrace romské menšiny z hlediska národnostního. Rada vlády pro záležitosti romské menšiny je poradním orgánem vlády a funguje jako meziřesortní orgán, jehož posláním má být sjednocení integračních aktivit ministerstev, státních institucí a zejména krajů ve vztahu k Romům. Rada má za tímto účelem iniciovat systémové změny a odstraňování překážek, které mohou bránit Romům žít plnohodnotně a důstojně v české společnosti.

Předsedou Rady je dle platného Statutu předseda vlády ČR, členskou základnu tvoří ministři ze zásadních resortů klíčových pro zlepšení situace Romů, další důležitá ministerstva jsou reprezentována náměstkem. Činnost Rady je provázána s činností Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách. Zapojením zástupců Asociace krajů ČR a Svazu měst a obcí ČR má mít za důsledek větší participaci krajů a obcí při tvorbě politiky romské integrace a její efektivnější implementaci na regionální a místní úrovni.

V roce 2010 došlo, z důvodu politických změn, které nastaly po volbách do poslanecké sněmovny v témže roce, ke zrušení funkce ministra pro lidská práva, jehož agenda

byla následně svěřena zmocněnci vlády pro lidská práva. Od září 2010, kdy byl odvolán z této funkce Michael Kocáb, byla do konce roku 2010 funkce zmocněnce neobsazena. Absence zmocněnce komplikovala prosazování politiky romské integrace. V únoru 2011 byla jmenována do funkce zmocněnkyně vlády pro lidská práva Mgr. Monika Šimůnková.

4.3.2. Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách

Dalším subjektem, který se zabývá podporou romské integrace, je Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách. Agentura v roce 2010 působila ve 23 sociálně vyloučených romských lokalitách v ČR.

Nositelem projektu Agentury je Úřad vlády ČR, konkrétně Odbor pro sociální začleňování v romských lokalitách. Svými aktivitami má za úkol postupně eliminovat vznik i rozšiřování sociálně vyloučených romských lokalit, podporovat výměnu zkušeností mezi regionálními partnery a šíření příkladů dobré praxe. Jednotlivým partnerům poskytuje metodickou podporu a pomoc při tvorbě a realizaci projektů zaměřených na integraci obyvatel sociálně vyloučených romských lokalit (tj. šíření informací o vhodných dotačních titulech, analýzy potřeb v jednotlivých lokalitách, měření cílenosti a efektivity stávajících integračních opatření).

4.3.3. Participace Romů při tvorbě a naplňování romské integrace

Základním předpokladem je aktivní účast Romů při tvorbě, realizaci i vyhodnocování aktivit, které mají vést k integraci. Participace Romů by měla dostatečně zaručit, že vytvořené aktivity vycházejí z aktuálních potřeb této cílové skupiny a respektují další zákonitosti a kulturní odlišnosti fungující uvnitř romských komunit. Druhým pozitivem aktivní participace Romů je postupné zvyšování jejich odpovědnosti za spravování a řízení záležitostí romské menšiny.

Nejvyšším státním orgánem, který umožňuje participaci zástupců romské menšiny při tvorbě a realizaci integračních aktivit na národní úrovni je právě Rada vlády ČR pro

záležitosti romské menšiny, jejíž občanskou část tvoří patnáct zástupců Romů z různých regionů ČR, kteří mají dlouhodobé pracovní i osobní zkušenosti se širokou paletou problémů týkajících se romské integrace. Sedm romských členů dlouhodobě působí na postech krajských koordinátorů pro romské záležitosti na úrovni krajů nebo jako romští poradci na úrovni obcí s rozšířenou působností.

Další příležitostí k prosazování potřeb a oprávněných zájmů romské menšiny je pro zástupce Romů účast ve výborech pro národnostní menšiny na úrovni krajů a obcí, jejichž zřízení se odvíjí dle § 117 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích a dle § 78 zákona č. 129/2000 Sb. o krajích, od výsledků sčítání lidu. Účast Romů ve výborech pro národnostní menšiny umožňuje v praktické rovině výkon jejich práva účasti na řešení záležitostí, které se jich týkají (dle ustanovení § 6 zákona č. 273/2001 Sb.). Výbor slouží jako platforma pro řešení aktuálních témat a problémů národnostních menšin, pro sdílení názorů a vyjasnění si případných nedorozumění. Výbory se často zabývají tématy, jako je integrace dětí z národnostních menšin do českých škol, bytovou problematikou související s postavením menšin a migrantů ve společnosti, situací na trhu práce, kulturními a náboženskými specifiky menšin, výkonem práv příslušníků národnostních menšin.

Když už jsem zmínil výsledky sčítání lidu, otevřeně se hlásí k romské menšině, což dokládají výsledky z roku 1991, 32 903 osob. Dokonce výsledky sčítání z roku 2001 ukazují na další propad, kdy se k romské národnosti přihlásilo pouze 11 716 osob. Kvalifikované odhady přitom uvádějí mnohonásobně vyšší počet Romů v ČR a to 150 – 200 tisíc³. Zhruba 90% Romů tedy svou národnost při sčítání lidu neuvedlo. Tento trend vede k tomu, že mají některé veřejné instituce tendenci nevěnovat pozornost romským záležitostem a to jak na lokální, krajské, tak i na národní úrovni, protože oficiální počet Romů, kteří se hlásí k romské národnosti, je velmi nízký.

Participace Romů při tvorbě a realizaci integračních opatření se uskutečňuje i prostřednictvím občanské iniciativy Romů. Od roku 1989 se v ČR rozvíjí síť občanských sdružení, u jejichž zrodu a dalšího působení jsou Romové. Tato sdružení se zabývají nejčastěji poskytováním sociálních služeb, dále realizováním vzdělávacích a volnočasových aktivit pro osoby různých věkových kategorií, kromě toho realizují kulturní akce a festivaly na podporu romské kultury. Menšinová část těchto organizací se zabývá mediální činností (např. Romea, o.s.) nebo se angažuje politicky. Tento trend lze hodnotit pozitivně, protože dokládá zvyšující

se zájem zástupců romské menšiny o aktivní účast při řešení romských záležitostí, zejména při řešení situace jiných Romů, kteří se v důsledku sociálního vyloučení ocitli v nouzi. Nelze opomenout ani to, že tyto organizace významnou měrou podporují zaměstnanost Romů, protože prostřednictvím svých projektů nabízí této cílové skupině nejen pracovní uplatnění, ale i příležitosti k dalšímu vzdělávání a zvyšování profesní kvalifikace. Řada organizací prosazuje naplňování potřeb Romů při tvorbě strategií romské inkluze nejen na lokální, ale i na krajské a národní úrovni.

Nedostatečné je bohužel zastoupení Romů ve veřejné správě, kde fungují spíše na postech terénních pracovníků, romských poradců nebo koordinátorů pro romské záležitosti. Ojedinele zde působí na vedoucích pozicích nebo jako členové zastupitelstva obcí či krajů.

V této části bude představena situace Romů v těch oblastech, kde se nejvýznamněji projevuje jejich společenská marginalizace. Kapitoly se zaměřují na oblast rozvoje romské kultury a jazyka, na oblast vzdělávání, zaměstnanosti s přesahem na téma předlužení, oblast bydlení, sociálního vyloučení, zdravotní péče a bezpečnosti.

4.3.4. Pozice romské kultury a jazyka v České republice

Romská kultura a historie dosáhla v posledních letech určitého uznání, jsou podnikány kroky k jejímu zachování a rozvoji díky systematické podpoře ze strany Ministerstva kultury, Rady vlády pro národnostní menšiny, krajů a obcí, stále však není přijímána většinovou společností jako plnohodnotná součást kulturního dědictví ČR.

Trendem, který ohrožuje uchování a rozvoj romské kultury a jazyka, je pokračující akulturace a jazyková asimilace mezi příslušníky romské menšiny, kdy mladá generace Romů ztrácí kontakt s tradiční romskou kulturou, s historií a postupně se snižuje i jejich jazyková kompetence hovořit romským jazykem, tím je ohrožen přenos kulturního dědictví Romů na další generace. Akulturace je proces sociálních a kulturních změn, ke kterým dochází v důsledku kontaktu různých kultur. Akulturace souvisí s difúzí kulturních prvků a s migrací etnik v prostoru. Na úrovni jednotlivce pak akulturace vystupuje jako proces sociálního učení.

Vláda ČR deklaruje, že vnímá rozvoj a ochranu romské národnostní identity jako přirozené právo této národnostní menšiny a stejně jako u ostatních menšin podporuje uchování, rozvoj a prezentaci romské kultury, rozšiřování, přijímání informací a vzdělávání v jazycích národnostních menšin a multikulturní výchovu. Česká republika je navíc vázána Evropskou chartou regionálních a menšinových jazyků, která si klade za cíl ochránit historické regionální a menšinové jazyky Evropy včetně romštiny, kterým hrozí postupný zánik a směřuje k uchování a k rozvoji kulturního bohatství a tradic Evropy.

4.3.5. Opatření zaměřená na rozvoj romské kultury a podporu romského jazyka

Aktivity příspěvkových organizací i občanských sdružení zaměřené na prezentaci a rozvoj romské kultury a to v osvětové, kulturní a kulturně vzdělávací oblasti, jsou podporovány Ministerstvem kultury. V rámci svých dotačních programů podporuje ministerstvo vydávání periodických i neperiodických publikací, přijímání a rozšiřování informací o romské kultuře, tradicích a historii ve veřejnoprávních médiích. Příspěvkovou organizací Ministerstva kultury je také Muzeum romské kultury, které je ojedinělou institucí v ČR, která se specializuje výhradně na oblast romské kultury.

4.3.5. 1. Činnost Muzea romské kultury v roce 2010

Muzeum romské kultury (dále jen Muzeum) působí v Brně od roku 1991 a od roku 2005 funguje jako státní příspěvková organizace. Muzeum uchovává doklady romské historie jako součást evropského dědictví a usiluje o vybudování sbírkových fondů dokumentujících kulturu a dějiny Romů, spravuje fondy tradičních řemesel a profesí, typů obydlí, vybavení interiéru, oděvů, šperků, výtvarného umění, 30 písemného materiálu, audio, foto a videodokumentace. Sbírkové fondy zpřístupňuje badatelům i veřejnosti. Muzeum působí také jako vzdělávací centrum pro děti a mládež, které napomáhá multikulturnímu myšlení a hledání romské identity. Muzeum pořádá mnoho kulturních akcí. Jeho součástí je i knihovna čítající přes 6000 svazků romské a romistické literatury zpřístupněné veřejnosti.

4.3.5. 2. Výzkum romského jazyka

V roce 2010 provedl Ústav jižní a centrální Asie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy výzkum „*Kvantitativní a kvalitativní analýza jazykové situace Romů v ČR*“. Tento výzkum navazoval na předchozí výzkumné studie „*Možnosti práce s romštinou na českých základních školách*“ (2009) a „*Sociolingvistický výzkum situace romštiny na území ČR*“ (2008). Navazující výzkum přinesl vhled do jazykové situace Romů v ČR skrze kvantitativní a kvalitativní analýzu dat získaných od 322 respondentů a rozšířil předešlé výzkumy o informace o jazykové situaci olašských Romů. Přidanou hodnotou studie je doplnění dat zjištěných od Romů prostřednictvím dotazníků a rozhovorů o informace zjištěné v průběhu debat s učiteli romských dětí na základních školách, jejichž cílem bylo zjistit, nakolik se cítí být připraveni na práci s bilingvními dětmi, zda je pro jejich práci nutná znalost jazykového prostředí dětí a s jakými problémy se při výuce této cílové skupiny setkávají. Prvním sledovaným tématem byla kompetence hovořit v romštině.

Rozhovory byly vedeny s 322 ti Romy z více než 50 ti českých a moravských obcí, přičemž podstatněji bylo zastoupeno 10 lokalit. Zastoupení olašských Romů ve vzorku činilo zhruba 12% (39 respondentů). To se na jednu stranu může jevit jako nedostatečný počet, je však nutné brát v úvahu hierarchickou strukturu olašských komunit, díky které nebylo možné nahrávat rozhovory s více respondenty z jedné lokality (jeden respondent vysokou autoritou odpovídal za všechny), jedná se o velmi podstatná a v takovém rozsahu ještě neshromážděná data o olašských Romech v 11 ti českých a moravských městech.

Zatímco u olašských respondentů (39 osob) naprosto převažuje aktivní kompetence plynule se vyjadřovat a porozumět mluvenému slovu (pouze 2 respondenti byli hodnoceni jako méně kompetentní), u neolašských respondentů byla situace komplikovanější. Dvě třetiny respondentů (127 osob) podle výzkumů patří k těm, kteří s aktivním projevem nemají problémy. Celá jedna třetina respondentů je však má.

Výzkumníci zjistili, že úroveň znalosti romštiny se liší u různých migračních generací, které určili podle toho, kdy samotný respondent nebo jeho příbuzní z předchozí generace přišli do ČR. Více než 60% (135 osob) hodnotili výzkumníci jako plně kompetentními mluvčími. S každou migrační generací se zvyšuje podíl respondentů s nižším stupněm kompetence hovořit v romštině. Zatímco u první migrační generace je podíl plně kompetentních mluvčích (zhruba 3/4), u třetí generace (tj. druhé generace zde narozených

respondentů) je podíl menší (lehce přesahující 1/3 osob). To potvrzuje předpoklad, že úbytek kompetence v romštině souvisí u většiny respondentů s tím, jak dlouho žije rodina v ČR.

Na jaře 2010 informovala média o záměru MŠMT zavést romštinu do základních škol jako nepovinný předmět. Názor české veřejnosti byl spíše odmítavý, což se např. projevilo na Facebooku, kde se proti tomuto kroku ohradila řada lidí. Názor Romů však nebyl v médiích prezentován, proto se na jejich postoj zaměřili výzkumníci. O možném zavádění romštiny do škol slyšela většina respondentů výzkumu (60%). Přes 40% respondentů bylo tomuto kroku nakloněno (28% odpovědělo na otázku, zda by chtěli, aby se jejich děti učily romštinu jako volitelný předmět, rozhodně ano, 15% spíše ano), 27% respondentů bylo spíše či rozhodně proti tomuto kroku. Desetina dále vnímá takový krok jako zbytečný, neboť jejich děti romsky umí. Postoj k výuce romštiny může souviset s názorem na budoucnost romštiny v ČR – pokud si respondenti myslí, že romština nemá v této zemi budoucnost, že Romové za 20 let již romsky mezi sebou mluvit nebudou, mohli by k výuce romštiny přistupovat jako ke zbytečné snaze.

4.3.5. 3. Přípravenost základních škol na výuku bilingvních žáků

Výzkumníci zjistili, že si ve školách informace o jazykovém zázemí žáků přímo nezjišťují, mají však přehled o tom, které děti pocházejí z jiných etnik a na základě toho potom na jazykové zázemí usuzují. Pouze u pár navštívených škol měli pedagogové zkušenost se vzděláváním jiných než romských dětí (vietnamských, čínských, arménských, kazachšských, ukrajinských, ruských, slovenských, mongolských). V případě škol, které v místě fungují již dlouho a během posledních 20 let se staly školami „romskými“, učitelé často znají tři generace z jednotlivých rodin z vlastní zkušenosti (v současné době školu navštěvují děti jejich bývalých žáků, během jejichž školní docházky byli v kontaktu i s jejich rodiči).

Obecně vyplynulo, že školy nějakou představu o domácí jazykové situaci svých romských žáků mají, ale cíleně si jí neověřují (u žáků informace o domácím jazyce spíše vyplývá při příležitosti komunikace o jiném tématu). Projevilo se i to, že minimálně některé děti romsky alespoň do určité míry umí. Otázkou samozřejmě je, nakolik jsou učitelé schopni míru znalosti romštiny u svých žáků určit z jejich komunikace ve škole, pokud sami romštinu neovládají, navíc je možné, že i děti, které romštinu ovládají, ji ve škole nepoužívají. Pokud

by se školy rozhodly takovou informací zjišťovat přímo, je možné, že by ji před nimi minimálně někteří romští rodiče či žáci mohli zamlžovat. Na druhou stranu vyplynulo, že informace o jazykovém zázemí žáků pro svou práci učitelé nepovažují za příliš důležité. Pouze na školách praktických se u zápisu zjišťuje rozhovorem alespoň úroveň vyjadřující schopností nastupujících žáků v češtině. Pociťovaná míra potřeby dalších informací zejména o struktuře mateřštiny jejich žáků, ale i dalších neязыkových informací, je různá. Více jak dvě třetiny učitelů dle výzkumu tvrdí, že ve vztahu k romským žákům další informace nepotřebují, protože takových informací mají dostatek (publikace o romštině a v romštině jsou na všech školách k dispozici), nebo proto, že za mateřštinu většiny takových žáků považují češtinu. Vědí sice, že je to čeština strukturně jiná („chybná“, „chudá“), nad zdroji strukturních odlišností se ovšem učitelé nezamýšlí.

Školy mají k dispozici poměrně velký soubor materiálů o romštině, míra jejich využití však záleží na konkrétním učiteli. Někde tyto publikace ve výuce využívají dokonce jako doplňkovou četbu, pracují též se slovníkem, jinde romštinu využívají při hudební výchově. V jednotlivých případech mají zkušenost s romskými rodiči, kteří se proti takové výuce ohradili. Někteří učitelé ze zkušenosti znají úskalí, která práce s psaným romským textem přináší, jen někteří si ovšem byli vědomi zkušenosti, že pro romské žáky může být práce s romským textem ještě těžší než práce s textem českým, vzhledem k tradičně dominantní funkci romštiny jako mluveného jazyka.

4.4. Vzdělávání menšin v demokratické společnosti

Zvýšení vzdělanostní úrovně je nezbytným předpokladem zvýšení zaměstnanosti a integrace Romů vůbec. Samozřejmě je také předpokladem předcházení sociálnímu vyloučení, které se dotýká významné části romské menšiny. Ačkoliv byla od roku 2008 provedena řada výzkumných studií, které dokládají nižší vzdělanostní šance romských dětí a identifikují základní systémové bariéry, které brání Romům dosáhnout v průběhu vzdělávání srovnatelných výsledků v porovnání s ostatní populací, nebyla ani v roce 2010 zastavena segregace Romů v oblasti vzdělávání. Romské děti byly neúměrně často vzdělávány ve školách mimo hlavní vzdělávací proud. Přes naléhání významných institucí působících na národní i mezinárodní úrovni nebyla do konce roku 2010 přijata klíčová opatření, která by zabránila segregaci a diskriminaci romských dětí v oblasti vzdělávání.

V roce 2010 uplynuly tři roky od vynesení rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci segregace a diskriminace romských dětí v oblasti vzdělávání. Ani po třech letech nedošlo k naplnění požadavků, které z rozsudku vyplývají a nebyla odstraněna praxe, za kterou byla Česká republika kritizována nejen Evropským soudem pro lidská práva, ale i dalšími významnými mezinárodními institucemi.

V lednu 2010 zveřejnila organizace Amnesty International zprávu o diskriminaci romských žáků v oblasti vzdělávání s názvem „*Nedokončený úkol: Romští žáci v České republice stále čelí překážkám ve vzdělání*“. Tato výzkumná studie byla provedena v Ostravě ve 4 školách, kde v minulosti docházelo k segregaci romských žáků a její výsledky potvrdily, že v těchto školách nedošlo od rozsudku Evropského soudu pro lidská práva k žádným pozitivním změnám. Romští žáci v nich nadále čelili nepřímé diskriminaci v oblasti vzdělávání. Zpráva poukázala na to, že sice v roce 2005 vstoupil v platnost nový zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), který zrušil kategorii zvláštních škol, v ČR však došlo pouze k formální změně názvu bývalých zvláštních škol. Sociálně znevýhodnění romští žáci se v nich nadále vzdělávali dle vzdělávacího programu určeného pro vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením, ačkoliv tímto postižením netrpěli. Tímto se jim dostávalo omezeného rozsahu učiva a osvojili si tak nižší rozsah znalostí, schopností a dovedností, což následně limitovalo jejich šance úspěšně absolvovat přijímací řízení na střední školu a získat středoškolské vzdělání. Zpráva uvedla, že segregace romských žáků probíhá v ČR i formou jejich vzdělávání ve školách hlavního vzdělávacího proudu s vysokým podílem romských žáků, které jsou v blízkosti sociálně vyloučených romských lokalit. Na zveřejnění této zprávy navázala vlna peticí členů organizace Amnesty International z různých částí světa, která směřovala k vládě ČR a čítala více než tisíc dopisů. Ty vyzývaly vládu, aby zastavila diskriminaci a segregaci romských žáků v oblasti vzdělávání.

V únoru 2010 předložil Výbor pro právní záležitosti a lidská práva Parlamentnímu shromáždění Rady Evropy zprávu *Situace Romů v Evropě*, ve které byla věnována pozornost pokračující existenci tříd, v nichž se vzdělávají sociálně znevýhodněné romské děti v ČR podle vzdělávacích programů, které jsou určené pro vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. Zpráva vycházela z poznatků českých nestátních neziskových organizací, které uvedly, že v ČR pokračuje segregace romských dětí a česká vláda nepodnikla žádnou změnu, aby jí zabránila.

V říjnu 2010 byla schválena *Štrasburská deklaráce Romů*, která obsahovala doporučení směrem ke vzdělávání Romů. Deklarace vyzývá členské státy, aby naplnily požadavky vyplývající z rozsudků Evropského soudu pro lidská práva týkajících se segregace romských žáků v oblasti vzdělávání a zahrnula je do svých politik. Jednou z klíčových priorit by mělo být zajištění rovného přístupu Romů ke vzdělání a práva romských dětí na vzdělání v hlavním vzdělávacím proudu. V doporučeních zazněl požadavek na podporu předškolního vzdělávání pro romské děti a metod, které povedou ke zvýšení jejich účasti v běžné škole např. formou užívání asistentů pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním, podporovat další vzdělávání pedagogických pracovníků a dalších odborníků v oblasti vzdělávání.

4.5. Sociální vyloučení romské menšiny

Sociální vyloučení ohrožuje nebo přímo postihuje více skupin obyvatelstva ČR, znepokojivé ovšem je to, že významný podíl z nich tvoří Romové. Sociální vyloučení Romů žijících v segregovaných lokalitách má charakter vážného systémového a společenského problému s komplexními dopady pro společnost. Postihuje dominantně a stále výrazněji etnicky odlišnou populaci a v tomto smyslu charakterizuje životní postavení a podmínky významné části nejpočetnější etnické menšiny v ČR.

Obyvateli sociálně vyloučených lokalit jsou převážně Romové, i když nelze mluvit o čistě etnicky homogenním složení obyvatelstva, kdy minoritní část obyvatel lokalit tvoří Češi nebo zástupci jiných etnických a národnostních menšin, ačkoliv jim okolí často přisuzuje romský původ.

Nejviditelněji se problém projevuje existencí sociálně vyloučených romských lokalit, které vznikly ať už řízenou politikou obcí nebo samovolnou přirozenou migrací Romů na vyloučená území. Na území těchto lokalit dochází ke koncentraci sociálních problémů jako je nezaměstnanost, nejistota bydlení, nízká úroveň vzdělání, špatná situace v oblasti zdraví, výskyt rizikových forem chování. Vyloučená lokalita se může stát pastí pro místní obyvatele, kteří nemají možnost komunikovat s okolním světem. V okolí těchto lokalit někdy vzniká

vzájemné nepřátelství a nepokoje mezi menšinou a většinovým obyvatelstvem. Koncentrace vyloučených Romů na izolovaném území znamená také pro tuto menšinu bezpečnostní riziko, protože se tak stávají snadným terčem útoků extremistů a původců rasově motivované trestné činnosti.

Samotná existence sociálně vyloučených romských lokalit ve městech a obcích ohrožuje sociální soudržnost jejich obyvatel. Negativní důsledky prostorové segregace překračují hranice vyloučených území a zasahují i do života okolních obyvatel a celkově mohou zasáhnout do společenství obyvatel ve městě či v obci.

4.6. Oblast bezpečnosti

V roce 2010 bylo možné vlivem dopadů ekonomické krize a vysoké míry nezaměstnanosti v české společnosti zaznamenat pokles solidarity a tolerance, obviňování určitých skupin obyvatelstva ze zneužívání veřejných zdrojů a sociálních dávek. Tyto ekonomické dopady na českou společnost měly vliv na interetnické a celkově mezilidské soužití občanů v České republice. Tyto nálady byly namířeny i proti Romům, což dokládají výzkumné studie zaměřené na postoje většinové společnosti vůči romské menšině.

4.6.1. Postoje většinové společnosti vůči romské menšině

V listopadu 2010 zveřejnilo Ministerstvo vnitra výsledky výzkumu agentury STEM s názvem *„Zmapování postojů veřejnosti v České republice k pravicově extremistickým, rasistickým a xenofobním myšlenkám a jejich šířitelům s ohledem na integraci menšin a cizinců“*. Část tohoto výzkumu byla věnována i postojům většinové společnosti vůči Romům a výsledky šetření nebyly ve vztahu k této cílové skupině vůbec příznivé, alarmujícím je v české společnosti silný anticiganismus.

Přibližně čtyři z pěti Čechů (83%) vnímají Romy jako nepřizpůsobivou skupinu obyvatel. Z analýzy vyplývá, že anticiganistické postoje české veřejnosti jsou především

sociálně zakotvené a souvisejí s tím, že česká veřejnost si Romy spojuje s nepřizpůsobivostí, kriminalitou, zneužíváním dávek. Výzkum uvádí, že anticiganismus nesouvisí příliš s rasismem, ale spíše s nacionalismem a nevraživostí k cizincům. Zdá se, že Češi vnímají Romy více jako cizince než jako vlastní spoluobčany.

Romy jako nepřizpůsobivou skupinu obyvatel vnímají nejčastěji lidé, kteří s nimi mají osobní zkušenost (90% respondentů). Podle valné většiny respondentů jsou Romové zdrojem kriminality (90%) a ničí a znečišťují okolí (88%). Dále si většina z nich spojuje Romy s hlučností (82%), s násilnickým chováním (77%) a s tím, že jsou zdrojem nemocí (51%). Jen pětina z nich je přesvědčená, že Romové mohou být obětí diskriminace (21%). Skupina respondentů označená výzkumníky jako „účastníci akcí“ pro svou inklinaci k pravicovému extremismu vysvětluje neúspěšnost řešení problému s Romy strachem policie a úředníků zakročit (31%). Případní voliči s radikálními postoji zase uvádějí strach lidí z pomsty a odvety (29%). To může být pravděpodobně důvodem, proč sami neprojevují vůli k větší podpoře stran s radikálními postoji než prostřednictvím volebního hlasu – sami se bojí pomsty a odvety.

Jako nejčastěji uváděný důvod, proč se nedaří účinně čelit problémovému chování některých Romů, je podle Čechů sociální systém státu, který takové chování podporuje (34%). Druhý nejčastější jmenovaný důvod také souvisí se systémem – pětina dotázaných (21%) vidí příčinu v tom, že problémovým skupinám nehrozí žádný vážnější trest. Necelá pětina lidí pak uvádí strach z pomsty a odvety (19%). Značná část lidí také poukazuje na strach policie a státních úředníků (18%). Výzkum odhalil, že v české populaci je zhruba 8% lidí, které můžeme považovat za potenciálně rizikové z pohledu pravicového extremismu. Hlavní riziko představují „Účastníci akcí“, kterých je v populaci 5,8%. Do této skupiny se řadí lidé, kteří zastávají pravicový extremismus a současně jsou ochotní stranu nabízející radikální řešení podpořit svým členstvím anebo účastí na demonstracích/pochodech, případně různých akcích, jejichž cílem je „zjednat pořádek.“ Dále jsou v ČR 2,5% těch, kteří sdílejí ultrapravicové ideje a strany nabízející rázná řešení jsou současně ochotní podpořit nanejvýš svým volebním hlasem (Jen případní voliči). Lidé zařazení do těchto skupin pravicového extremismu deklarují výrazně vyšší pocit dlouhodobého omezování a obtěžování ze strany problémových skupin obyvatel (64% z nich uvedla, že tuto skupinu ztělesňují Romové). Osobní zkušenost s problémovými skupinami má velice významný vliv na otevřenost k podpoře ultrapravice. Rozmach pravicového extremismu souvisí s hospodářskou nejistotou. V

rizikové skupině (účastníci akcí) se totiž častěji objevují nezaměstnaní lidé a ti, co jsou nespokojeni se svými příjmy, majetkem a životní úrovní. Vliv má i sociální nerovnost – častěji se jedná o lidi se základním vzděláním a osoby vyučené, nespokojené s příjmy, a jedince, kteří společnost považují za nespravedlivou.

Výzkum uvedl, že s idejemi pravicového extremismu souhlasí v obdobné míře lidé napříč věkovými kategoriemi. Na druhou stranu jsou vůči různým formám aktivní podpory stran s radikálními postoji nejčastěji otevření lidé ve věku 15 – 29 let, což odpovídá i složení účastníků demonstrací, pochodů, členů radikálních stran a hnutí. Mladí lidé jsou ochotni podporovat radikální strany a hnutí i přesto, že vesměs nezastávají jejich ideologii. Důvodem spoluúčasti může být obecná vůle k revoltě, zábava, parta přátel. Autoři výzkumné studie rovněž uvádějí, že vyšší vzdělání dosažené v demokratickém systému je proto podle mnoha autorů větší zárukou imunity vůči autoritářským sklonům. Přístupnost méně vzdělanějších lidí k extremismu může souviset i s větší potřebou pevného referenčního rámce.

Romové rovněž patří mezi skupinu, k níž má většina Čechů převážně odmítavý postoj a většina lidí vyjadřuje nechuť žít s nimi trvale na společném území.

Obdobné výsledky přinesl i výzkum Sociologického ústavu Akademie věd ČR, v.v.i. s názvem „Vztah Čechů k národnostním skupinám žijícím v ČR“. Do tohoto šetření bylo zahrnuto 15 národnostních menšin žijících na území ČR. V tomto šetření se projevilo, že 74% respondentů cítí silné nesympatie vůči Romům, kteří skončili v žebříčku oblíbenosti menšin ve výzkumu na posledním 15 místě.

4.6.2. Kampaň proti rasismu 2010

Celkovým cílem kampaně je přispět k potlačení latentního rasismu a xenofobie majoritní společnosti a medializovat odmítavý postoj vlády České republiky k předsudkům, rasově motivovanému násilí a netoleranci.

Kampaň proti rasismu v roce 2010 zahrnovala například tyto aktivity:

1. Ceny Gypsy Spirit 2010, projekt realizovaný Sekcí pro lidská práva Úřadu vlády;
2. Projekty zacílené na informovanost veřejnosti o romském holocaustu;

Cílem projektu *Gypsy Spirit*, jehož první ročník se uskutečnil v roce 2009, je vybudovat tradici prestižního oceňování práce pro integraci Romů a ukázat veřejnosti příklady dobré praxe soužití romské menšiny s „majoritou“.

4.7. Diskriminace

Ke konci roku 2010 navštívil ČR Thomas Hammarberger, komisař Rady Evropy pro lidská práva. Cílem jeho návštěvy bylo zkoumat některé otázky lidských práv v ČR zaměřené na boj proti diskriminaci, rasismu a extremismu a na ochranu lidských práv Romů. Během návštěvy jednal s představiteli českých státních orgánů a institucí i se zástupci občanské společnosti. Výstupem návštěvy byla zpráva, která obsahovala závěry a doporučení pro ČR v oblasti lidských práv. Komisař pro lidská práva v ní poukázal na to, že v souladu se závazky vyplývajícími ze *Štrasburské deklarace o Romech* musí být politiky zaměřené na romskou inkluzi politickou prioritou. Zdůraznil nutnost boje proti extremistickým skupinám a uvítal rozpuštění Dělnické strany Nejvyšším správním soudem z podnětu vlády ČR, protože tato strana představovala ohrožení demokracie v ČR. Státní orgány by měly veřejně vystupovat proti rasismu a extremismu a měly by se důsledně zaměřit na boj proti diskriminaci a odstranění anticiganismu.

Dle názoru komisaře jsou znepokojující trestné činy z nenávisti, mezi jejichž hlavními objekty jsou Romové. Za neuspokojivou označil i segregaci romských dětí ve vzdělávacím systému, které jsou neúměrně zastoupeny ve školách určených pro vzdělávání dětí se zdravotním postižením a navíc jsou vzdělávány dle osnov určených pro žáky s lehkým mentálním postižením. Komisař vyjádřil znepokojení nad tím, že ani po třech letech se situace romských dětí nezměnila. Uvítal, že byl vládou přijatý Národní akční plán inkluzivního vzdělávání, nicméně vyzval ji, aby na znamení svého odhodlání plán realizovat stanovila měřitelné cíle pro přechod dětí ze speciálních do běžných škol a pro celkovou desegregaci vzdělávacího systému.

Komisař označil za nežádoucí i segregaci Romů v oblasti bydlení, kdy přibližně jedna třetina romské populace žije asi v 300 segregovaných lokalitách v nevyhovujících životních

podmínkách. V souvislosti s tímto nežádoucím stavem bylo ČR doporučeno vytvořit koherentní systém sociálního bydlení a zintenzivnit úsilí na podporu místních partnerství zaměřených na desegregaci romských lokalit a zlepšení životních podmínek uvnitř nich.

Znepokojení rovněž komisař deklaroval nad vysokými počty romských dětí umístovaných v ČR do ústavní péče. Z tohoto důvodu je nutné skoncovat s praxí umístování romských dětí do ústavních zařízení z důvodu špatného bydlení nebo špatné finanční situace rodiny, jak dokládají dva rozsudky, které v této záležitosti vynesl proti České republice Evropský soud pro lidská práva. V souladu s mezinárodními standardy je třeba přednostně podporovat a umožňovat vývoj dítěte v rodině.

4.7.1. Činnost veřejného ochránce práv v roce 2010

Od prosince 2009 působí veřejný ochránce práv k ochraně osob před diskriminací a nerovným zacházením. Obětem diskriminace poskytuje metodickou pomoc spočívající zejména v právním posouzení stěžovatelem namítaného nerovného zacházení. Jestliže je diskriminace v konkrétním případě odhalena, je ochránce stěžovateli nápomocen takovým způsobem, aby došlo pokud možno k odstranění nežádoucího jednání a oběti se dostalo odškodnění (např. tím, že podá žalobu k soudu).

V průběhu roku 2010 ochránce obdržel v rámci své antidiskriminační působnosti celkem 176 podnětů, z nichž vyřídil 149 (u většiny nevyřízených podnětů probíhá nadále šetření). Diskriminaci odhalil ve 29 případech.

V prvním pololetí roku 2010 vydal veřejný ochránce práv stanovisko k podezření na diskriminaci romských dětí a žáků při jejich zařazování do bývalých zvláštních škol bez toho, aniž by u nich bylo diagnostikováno školským poradenským zařízením lehké mentální postižení. Toto podezření vyplynulo ze šetření České školní inspekce, jehož výsledky byly zpracovány do tématické zprávy s názvem „*Souhrnné poznatky z tématické kontrolní činnosti v bývalých zvláštních školách.*“ Veřejný ochránce práv dospěl k závěru, že nadměrný počet romských žáků, kteří byli doporučeni školským poradenským zařízením ke vzdělávání do základních škol bez diagnózy mentálního postižení či jiného zdravotního postižení ve smyslu školského zákona, je nepřímou diskriminační. Neexistuje oprávněný rozlišující důvod, kterým by bylo možno odůvodnit nepřímé vysoké procento romských dětí za těchto okolností doporučených ke vzdělání v základní škole praktické. Kromě toho je třeba připomenout, že

zařazení ke vzdělávání do základní školy praktické bez diagnózy mentálního postižení je zásadním pochybením odpovědného orgánu, ať už se to dotýká dětí romských či neromských. Stejně tak označil třetinové zastoupení dětí ve skupině dětí s diagnózou mentální postižení za diskriminační. Zjištění ČSI dokládají, že se situace romských dětí v oblasti vzdělávání nezlepšuje.

4.7.2. Rovné příležitosti romských žen a mužů

Téma rovných příležitostí žen a mužů je aktuální i ve vztahu k příslušníkům romské menšiny v ČR. Ačkoliv zkušenosti z praxe dokládají, že romské ženy jsou jednou ze zranitelných podskupin uvnitř romské menšiny, stále není jejich situaci věnována dostatečná pozornost a nebyly v této oblasti provedeny ani výzkumné studie, jejichž výsledky by přinesly solidní základ pro tvorbu strategií ke změně stavu.

Postavení romských žen se pomalu v současné společnosti mění. Primární role romské ženy sice nadále spočívá v péči o domácnost a děti, avšak postavení romské ženy vůči romskému muži má tendenci směřovat k rovnocennosti, což je zřetelnější u mladé generace Romů ve srovnání se staršími generacemi.

Význam romských žen a jejich potenciál pro integraci sociálně znevýhodněných romských rodin není v české společnosti stále doceněn. Tyto ženy naopak čelí horšímu sociálnímu postavení ze strany většinové společnosti, která si je spojuje se stereotypními charakteristikami jako je vysoká porodnost, zneužívání sociálních dávek spojených s péčí o dítě. Nedostatečně rozpoznána je role romských žen v rodinách, kde jsou důležitým článkem určující životní styl rodiny, zajišťující každodenní potřeby jejích členů, výchovu dětí. Romské matky významně ovlivňují postoje dětí ke vzdělávání a často zajišťují komunikaci s vnějším prostředím – se sociálními institucemi, se školami, atd.

Ačkoliv má řada romských žen ambice uplatnit se společensky a aktivně participovat na trhu práce, vymanit sebe i svou rodinu ze sociálního vyloučení, je jejich uplatnění složitější z důvodu nízké úrovně vzdělání, chybějící kvalifikace, zároveň jsou jejich šance limitovány

péči o děti, o partnera či širší rodinu. Navíc se setkávají na trhu práce s diskriminací nejen rasovou, ale i diskriminací v oblasti pohlaví.

Navíc širší rodina klade na romské ženy nároky, které snižují jejich motivaci a autonomii v rozhodování o nástupu do práce, zároveň limitují možnosti žen zapojit se do většinové společnosti.

Podle různých studií si romské ženy uvědomují důležitost vzdělání pro úspěšné uplatnění na trhu práce, nicméně jejich úroveň vzdělání nepřesahuje úroveň vzdělání jejich rodičů. Ačkoliv některé ženy nastoupily do učilišť, předčasně z nich odešly z důvodu těhotenství, pocíťované diskriminaci ze strany spolužáků či učitelů nebo díky špatné volbě oboru a nedostatečné podpory v průběhu studia ze strany rodiny.

Určitým demotivujícím faktorem pro doplnění vzdělání a kvalifikace je zkušenost žen s neúspěšností romských mužů na trhu práce, kdy i ti, kteří získali středoškolské vzdělání byli nezaměstnanými. Svou roli hraje i nízký sociální kapitál a nedostatečné sociální sítě romských žen, které udržují vztahy uvnitř rodiny a širší komunity, ne směrem k většinové společnosti. V takovém společenství je také dlouhodobá nezaměstnanost běžnou součástí života.

Středem každodenních aktivit romských žen je péče o děti a řešení problémů s neuspokojivým bydlením.

Působí zde ale i rasismus ze strany zaměstnavatelů i zprostředkovatelů zaměstnání a problematický je mnohdy i přístup úřadů práce, kde se jim aktivně nesnaží pomoci při hledání zaměstnání.

Participace romských žen na trhu práce je velmi důležitá nejen z hlediska jejich společenského uplatnění, ale i z hlediska zlepšení finanční situace rodiny, prevence chudoby a budoucí nezaměstnanosti dětí.

Příklady dobré praxe

1) Projekt „Manushe“

Podporou romských žen se dlouhodobě zabývá občanské sdružení Slovo 21, o. s., které realizuje projekt Manushe. Skupina Manushe funguje od roku 2000 a sdružuje více než 170 romských žen i mužů bez rozdílu věku nebo vzdělání z celé České republiky. Ženská romská skupina Manushe usiluje o prosazení následujících cílů:

- vzdělaná, nezávislá, emancipovaná a sebevědomá romská žena, schopná vyjádřit své potřeby a požadavky a bojovat za ně;
- aktivní zapojení romských žen a dívek do společnosti;
- zvyšování sebevědomí romských žen a dívek a jejich vzdělávání;
- úspěšné skloubení tradic a emancipace v romské komunitě;
- zlepšování postavení romských žen na trhu práce.

2) Politický výcvik romských žen

V roce 2010 realizovalo Slovo 21, o. s. politický výcvik pro romské ženy, kterého se v listopadu 2010 účastnilo devět žen z různých částí ČR, které se chtěly aktivně zapojit do veřejného dění. Cílem programu bylo je motivovat ke vstupu do (komunální) politiky, kde budou moci hájit zájmy Romek a Romů, vyjadřovat jejich potřeby a prosazovat opatření k jejich naplnění. Samotný seminář byl zaměřen především na rozvíjení znalostí a kompetencí, které zvyšující šance vstoupit do politiky a aktivně v ní působit.

3) Manušňija – program na podporu zaměstnávání romských žen

Do srpna 2011 probíhá v rámci sdružení Slovo 21 o. s., projekt zaměřený na podporu zaměstnatelnosti málo kvalifikovaných a nezaměstnaných romských žen a pomoc k překonání překážek, které jim brání najít si dobré zaměstnání. Projekt je realizován v Olomouckém, Ústeckém a Středočeském kraji a je zaměřen na skupinu 60 žen, z nichž následnou rekvalifikací může projít 30 žen a absolvování kurzu základů podnikání 20 žen.

Součástí projektu je série motivačních workshopů, kde se s jednotlivými ženami pracuje na zvýšení a upevnění jejich sebevědomí, zlepšení komunikačních a sebeprezentačních dovedností. Probíhá zde poradenství o možnostech a způsobech hledání zaměstnání i o tom, jak si zaměstnání udržet.

Na tento základní výcvik navazuje nabídka rekvalifikačních kurzů v oborech, ve kterých je reálné v daném regionu nalézt práci a nabídka absolvování kurzu základů podnikání.

V roce 2010 vznikl jako součást projektu film Manusnija, který prezentuje úspěšné ženy. Dokument obsahuje portréty čtyř romských žen, jimž se podařilo úspěšně se uplatnit na trhu práce a skloubit pracovní a rodinný život. Tento dokument je využíván jako nástroj v průběhu motivačních workshopů jako motivační materiál s pozitivními vzory.

5. Empirická část

Výzkum, co považují studenti maturitních ročníků za přednosti a co za nedostatky demokracie ve vztahu majority k minoritám

5.1. Metodologický postup

5.1.1. Cíl výzkumu

Cílem mého výzkumného šetření bude odpovědět na to, zda je demokracie v očích studentů vnímána jako nejlepší z možných forem společenského uspořádání. Dále je mým cílem zjistit postoje a vztah studentů k romské menšině. Zajímat mě bude i v čem studenti vidí příčiny problémů a konfliktů mezi majoritou a romskou menšinou a jak by řešili romskou problematiku. Dále bych chtěla porovnat, zda se nějak liší postoje studentů k této menšině od postojů ostatních příslušníků majority.

Chci se zabývat odpověďmi na otázky, které se týkají vztahu majority k minoritám, resp. je-li demokracie vnímána jako nejlepší z možných forem, tak jaké přednosti podle studentů využívá při řešení konfliktů mezi majoritou a romskou menšinou.

5.1.2. Výzkumné otázky a hypotézy

Při formulování hypotéz týkajících předností a nedostatků demokracie jsem vycházel nejen z vlastních zkušeností a předpokladů, ale rovněž z odborné literatury. Vycházel jsem z článků a odborných publikací, které se zabývají problematikou romské menšiny a jejího začlenění v ČR. Naš stát je většinou vnímán jako demokratický, proto jsem využil tohoto faktu. Rozhodl jsem se prozkoumat, jak studenti maturitních ročníků vnímají stav demokracie v naší zemi v chování se k menšinám. Vzhledem k tomu, že jsou tito studenti

rovněž členy demokratické společnosti, zajímá mne i jejich vztah a názory na romskou menšinu.

Výzkumné otázky:

Je demokracie vhodná pro vytvoření vyváženého a pozitivního vztahu k romské menšině?

Vnímají studenti maturitních ročníků demokracii jako nejlepší z možných forem společenského uspořádání z hlediska chování se majority k minoritám?

Hlavní hypotézy:

1. Studenti maturitních ročníků mají kladný postoj k demokracii a vnímají ji jako nejlepší formu společenského uspořádání.
2. Studenti vnímají současný stav vztahu mezi majoritou a romskou menšinou za špatný.
3. Studenti mají k romské menšině odlišné postoje než ostatní příslušníci majority.

Vedlejší hypotézy:

Jednou z předností demokracie ve vztahu k menšinám je ochrana lidských práv a svobod.

Jednou z předností demokracie ve vztahu k menšinám je dostupnost informací.

Jednou z předností demokracie ve vztahu k menšinám je možnost otevřené diskuze o problémech.

Jednou z bariér demokracie v přístupu k romské menšině je nezájem o romskou problematiku.

Jednou z bariér demokracie v přístupu k romské menšině je postoj a vztah veřejnosti k ní.

5.1.3. Konstrukce dotazníku a jeho položky

Vzhledem k tomu, že jsem prováděl kvantitativní výzkum, jsem zvolil explorativní techniku sběru dat. Ve své práci jsem se rozhodl provést jen deskriptivní analýzu dat a k empirickému šetření jsem využil metodu dotazníku (viz. příloha), protože to na zmapování této problematiky byla podle mne nejvhodnější metoda. Při konstruování dotazníku jsem vycházel ze studia odborné literatury i z vlastních zkušeností a svého sledování a studia této problematiky po celou dobu mého studia na vysoké škole. Cílem dotazníku bylo zjistit:

- základní údaje o respondentech
- volbu ideálního společenského systému
- znaky, které charakterizují moderní demokratický stát
- ověřit si, že vztah mezi většinou a menšinou je do jisté míry odrazem stavu demokracie
- jaké má demokracie přednosti v ohledu k menšinám k dispozici
- jaké nedostatky jí brání k vytváření vyváženého vztahu většiny a menšin
- zda studenti maturitních ročníků považují ČR za demokratický stát a jestli se demokraticky chová i ve vztahu k menšinám
- zda je romská menšina vnímána jako nejpočetnější
- postoje a vztah studentů k romské menšině (zjišťované mimo jiné modifikovanou Bogardusovou škálou sociální distance)
- celkové hodnocení soužití romské a neromské populace v ČR
- co studenti považují za příčinu problémů a konfliktů mezi majoritou a Romy
- jejich názory na řešitelnost romské problematiky
- názory na způsoby řešení problémů se soužitím majority a romské menšiny
- jestli by se respondenti chtěli dovědět něco nového o romské problematice a zda se domnívají, že mají dostatek informací o romské menšině
- jestli respondenti vnímají informace v hromadných sdělovacích prostředcích za objektivní a jestli si myslí, že mají k dispozici i dostatek alternativních zdrojů informací

Takovéto bylo i složení otázek. Dotazník se skládal z 21 otevřených, uzavřených i polo uzavřených otázek. Ve všech otázkách jsem záměrně vynechal možnost odpovědět „nevím“ a to vzhledem k citlivosti tohoto tématu. Nechtěl jsem dát respondentům možnost úniku z otázky, který se u otázek na postoje k menšinám dá očekávat a chtěl jsem tak docílit toho, aby se respondenti nevyhýbali odpovědi.

Na začátku dotazníku byli studenti seznámeni s tím, jakého výzkumu se účastní, dále jim bylo sděleno, že otázky jsou anonymní a dostali také pokyny k vyplnění dotazníku.

V dotazníku jsem použil modifikovanou Bogardovu škálu sociální distance (otázka č. 13). Inspiroval jsem se jiným výzkumem studentů (Ryšavý, 2003), při kterém byly ke klasickým položkám této škály přidány položky přijetí Roma za učitele, úředníka a televizního hlasatele. Ty jsem do svého dotazníku také přidal. Vynechány byly položky přijetí Roma za návštěvníka země a jeho vyloučení ze země. Položku vyloučení Roma ze země jsem se rozhodl ponechat jako extrémní postoj a položku přijetí Roma za návštěvníka země jsem také vynechal, protože se podle mého názoru k této menšině příliš nevztahuje. V této škále byly zaměněny pozice souseda a spolupracovníka, tuto záměnu jsem také ponechal. Položky jsem nechal seřazeny klasicky od nejintimnější po nejjobecnější. Tuto škálu jsem se však rozhodl vyhodnotit pouze jednotlivě po jednotlivých položkách bez použití skalogramové analýzy, protože je podle mne zajímavé porovnat výsledky u jednotlivých položek a pro tento výzkum je toto vyhodnocení dostatečné.

Otázka č. 11 byla převzata z výzkumu Agentury STEM 2005. (<<http://www.stem.cz/clanek/1112>>)

Otázku č. 14, která byla konstruována jako souhlas s výroky uváděnými jako možné příčiny problémů v soužití s Romy, jsem vytvořil částečně podle výzkumu CVVM (Navrátil, 2003). Použil jsem tyto výroky: „Romové mají nechuť k práci, zneužívají sociální podpory.“ „Romové zneužívají demokracii.“ „Lidé mají z Romů strach.“ „Změna poměrů uvolnila minulé problémy.“ „Romové jsou nepřizpůsobiví, je to jiná rasa, nezmění se.“ „Zhoršení vztahů a morálky je všeobecné.“ „Česká společnost není zralá pro etnickou pluralitu.“

„Romové jsou neodpovědní občané, nejsou to Češi.“ (Navrátil, 2003, s. 76) Některé tyto výroky jsem si však pro potřeby tohoto výzkumu upravil a rozdělil. A doplnil jsem je výrokem ze stejného výzkumu, který však byl prezentován v jiné publikaci (Gabal, 1999, s.85): „Chybí podpora zaměstnanosti a kvalifikace Romů.“

V otázce č. 16, která byla konstruována jako souhlas s výroky, jsem se u tří výroků inspiroval výzkumem Centra pro výzkum veřejného mínění (Chludilová, 2003). Zde byl položen dotaz, zda by se cizinci v ČR měli co nejvíce přizpůsobit našim zvyklostem, částečně přizpůsobit našim zvyklostem či mít možnost žít zcela podle svých životních zvyklostí. Tyto otázky jsem převedl na výroky o romské menšině, s kterými mohli respondenti vyjádřit souhlas (rozhodně ano, spíše ano) či nesouhlas (rozhodně ne, spíše ne). Dále jsem se v této otázce inspiroval výzkumem prezentujícím názory na řešení soužití mezi majoritou a romskou minoritou (Navrátil, 2003): je nutné vzájemné porozumění, Romové se musí přizpůsobit, Romové musí žít odděleně, Romové musí žít rozptýleně, Romové musí odejít z ČR, Romové se sami musí snažit, majorita musí dělat víc.

Zbývající otázky jsem vytvořil sám v souladu se záměrem svého výzkumu.

5.1.4. Popis výběrového souboru

Výběrový soubor tvoří studenti závěrečných (maturitních) ročníků Gymnázia Tišnov a SOU Tišnov.

Volba tohoto souboru respondentů byla zohledněna možnostmi realizovat tento výzkum na maturitních ročnících a snaze o co nejvíce vypovídající vzorek. Obě dvě školy pracují na výchově svých studentů jako na nositelích zásad a vizí moderní demokratické a multikulturní společnosti. Při studiu je několik vstupujících proměnných, které mohou ovlivnit postoje respondentů k romské menšině a také chuť vnímat jejich místo v naší společnosti.

V tabulce č.1 jsou uvedeny počty respondentů rozdělených podle školy, kterou navštěvují.

Tabulka č.1 Poměr respondentů dle typu zastoupených fakult a ročníků

		škola		CELKEM
		gymnázium	SOU	
CELKEM	Počet	59	48	107
	%	55,1%	44,9%	100%

Věk respondentů se pohyboval v rozmezí od 17 let (3 studenti) do 21 let (1 student). Nejvíce početně zastoupeno bylo však rozmezí od 18 do 19 let (18 let = 60 studentů; 19 let = 43 studentů).

Většina respondentů (71,3%) byly ženy, mužů bylo pouze 28,7%.

5.1.5. Administrace dotazníku

Studenty jsem oslovoval po domluvě s řediteli škol a třídními učiteli přímo na hodinách během měsíců října až prosince roku 2010. Studentům gymnázia jsem rozdával dotazníky na hodinách ZSV (základy společenských věd) a ihned po vyplnění jsem si dotazníky sesbíral. Studentům SOU jsem stejným způsobem rozdával dotazníky na hodinách občanské nauky. Vyplnění dotazníku trvalo asi 15 minut. Respondentům bylo před vyplňováním dotazníku vysvětleno základní poslání a cíl výzkumu a byly jim poskytnuty také instrukce k jeho vyplnění. Byla zdůrazněna jeho anonymita a to, že výsledky šetření budou použity pouze pro účely mé diplomové práce.

5.2. Výsledky výzkumu

5.2.1. Demokracie, přednosti a nedostatky

Po otázkách zjišťujících základní údaje o respondentech, výsledky byly zmíněny již dříve, jsem požádal respondenty, aby uvedli, který ze společenských systémů je podle jejich mínění ten nejvhodnější a proč si to myslí. Drtivá většina respondentů odpověděla, že nejvhodnější se jim jeví demokracie, kvůli svobodě každého občana, kvůli přístupu k informacím, kvůli ochraně lidských práv a možnosti volby. Pouze osm odpovědí se lišilo. Pět respondentů uvedlo, že za vhodnější systém považují oligarchii, kvůli neodbornosti většiny v demokratických systémech. Zbylí tři uvedli, že nevidí potřebu v tom, aby nějaký takový systém vůbec existoval.

Na otázku, jaké znaky nejvíce charakterizují demokratický stát, uvedlo 43, 9% respondentů, že je to ochrana lidských práv a svobod. Největší část těchto respondentů (57,4%) doplnila odpověď o svobodu slova. 27,7% respondentů považuje za nejvíce charakteristické pro demokratický stát rozdělení moci. 18,5% si myslí, že jsou to svobodné volby a 9,9% uvedlo ochranu menšin.

Na otázku, jestli respondenti souhlasí s výrokem, že míru demokratičnosti určuje, mimo jiné, vztah majoritní části společnosti k menšinám, se 98,1% respondentů domnívá, že rozhodně ano. Nenašel se nikdo, kdo by na tuto otázku, odpověděl spíše ne, nebo rozhodně ne. Následoval sled otázek, které se týkaly vnímání předností a nedostatků demokracie v chování většiny k menšině očima studentů. Z tohoto hlediska mohu konstatovat, že nejčastěji (56krát) respondenti uvedli, že jako přednost vnímá ochranu práv menšin. 30 respondentů uvedlo svobodu slova. Pro 18 respondentů je to možnost participace, tedy možnost účasti menšin ve vládě a prosazování svých zájmů. Tři respondenti uvedli, že přínos vidí v přístupu k informacím.

Co se týče protipólu, tedy jaké respondenti vnímají nedostatky demokracie ve vztahu majority k menšinám, byly odpovědi více různorodé.

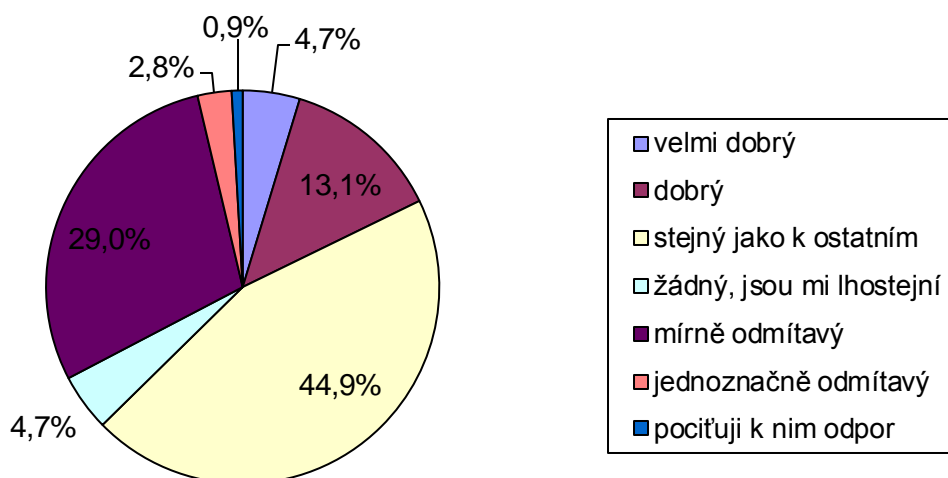
- Menšiny se jen těžko prosadí ve volbách – tudíž volí strany, které sice mohou hájit jejich zájmy, ale spíš jen z části
- Menšiny jsou vystaveny diskriminaci
- Většina se ve vztahu k menšinám řídí náladou ve společnosti, kterou vytváří média
- Menšiny se musí podvolit většině
- Za většinu i menšinu rozhodují političtí zástupci, kteří mohou sledovat své vlastní zájmy, které se často liší.
- Korupce
- Kriminalita

Při odpovědi na otázku, jestli respondenti považují ČR za demokratický stát odpovědělo 54% rozhodně ano a dalších 30% spíše ano, 15% si myslí, že spíše ne a 1% dotazovaných odpovědělo, že ČR rozhodně nepovažují za demokratický stát. Následně jsem požádal respondenty, aby uvedli, jestli vnímají ČR jako demokratický stát ve vztahu k menšinám. 15% si myslí že ČR je rozhodně demokratický stát ve vztahu k menšinám. 40% respondentů uvedlo, spíše ano. 35% spíše ne a 10% rozhodně ne. Při odpovědích na otázku, kterou menšinu by respondenti označili jako nejpočetnější v naší zemi, uvedlo 100% respondentů romskou menšinu.

5.2.2. Vztah k romské menšině

Velmi dobrý vztah k romské menšině deklaruje 5 respondentů (4,7%), dobrý vztah 14 dotazovaných (13,1%). Nejvíce (48) respondentů má k romské menšině stejný vztah jako k ostatním (44,9%). Žádný vztah k této menšině a lhostejnost k nim projevilo 5 (4,7%) dotazovaných studentů. Poměrně početná část (29%) respondentů (31 studentů) má k Romům mírně odmítavý vztah, jednoznačně odmítavý vztah k nim mají 3 studenti (2,8%) a odpor k nim pociťuje 1 respondent (0,9%). Dá se tedy říci, že 67,4% respondentů má k romské menšině neutrální nebo pozitivní vztah.

Graf č. 1 Vztah k romské menšině

5.2.3. Celkové hodnocení soužití romské a neromské populace v ČR

Nejvíce respondentů (82,2%) hodnotí soužití romské a neromské populace v ČR jako špatné. 9,3% respondentů označilo toto soužití za dobré a 8,4% za velmi špatné. Možnost označit soužití majority a romské menšiny za velmi dobré ne zvolil nikdo.

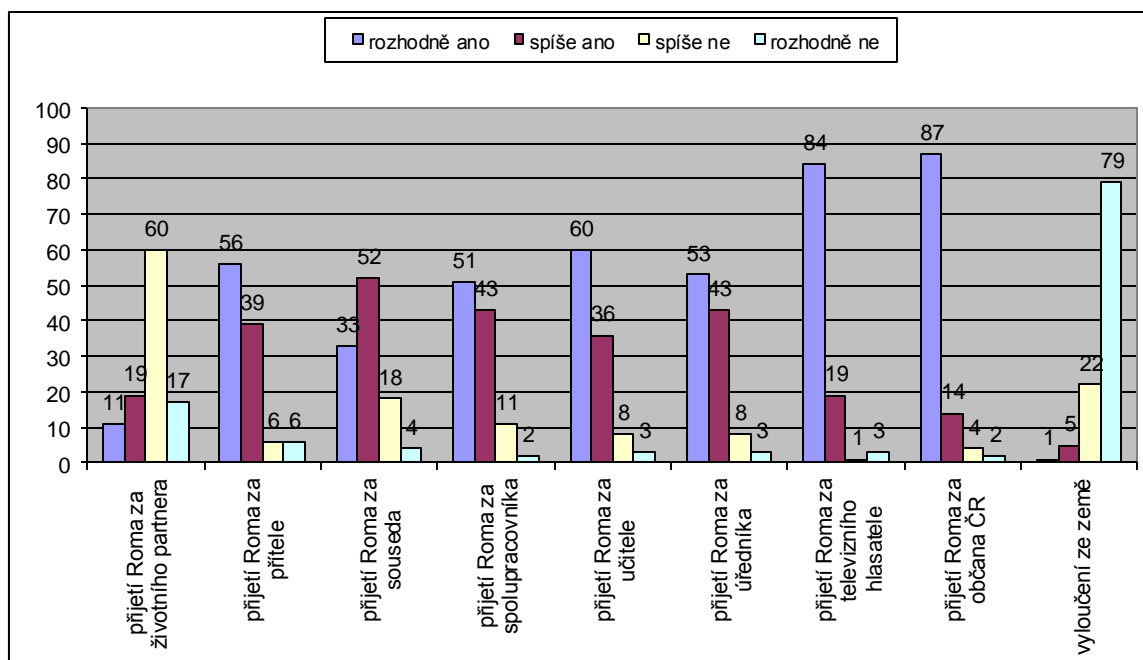
5.2.3.1. Modifikovaná Bogardusova škála sociální distance

Respondenti byli dotazováni, zda by v situaci, kdy by se rozhodovali pouze sami za sebe, přijali Roma za: životního partnera, přítele, souseda, spolupracovníka, učitele, úředníka, televizního hlasatele, občana ČR nebo zda by ho vyloučili ze země. V grafu č. 1 jsou pro možnost porovnání uvedeny podrobné výsledky všech položek.

Roma za životního partnera by přijalo 28% respondentů (součet odpovědí rozhodně ano, spíše ano) a naopak nepřijalo by ho 72% respondentů (součet odpovědí spíše ne, rozhodně ne).

rozhodně ne). Za přítele by Roma přijalo 88,7 % dotazovaných a nepřijalo by ho 11, 2% respondentů. Rom jako souseď je přijímán 79,4 % studentů a nepřijímán 20,5% studentů. Rom jako spolupracovník je akceptován 87,9% respondentů a neakceptován 12,2% respondentů. Za učitele by Roma přijalo 89,7% dotazovaných studentů a přijmout ho odmítá 10,3 % dotazovaných studentů. Romský úředník je přijímán 89,7% respondentů a nepřijímán je 10,3% respondentů. Za televizního hlasatele by Roma přijalo 96,3% dotazovaných a nepřijalo by ho 3,7% dotazovaných. Za občana ČR by Roma přijalo 94,4% dotazovaných studentů a za občana naší země by Roma nepřijalo 5,6% dotazovaných studentů. Roma by ze země vyloučilo 5,6% respondentů a nevyloučilo by ho 94,4% respondentů. Jednoznačně nejvíce je Rom odmítán jako životní partner, velký vliv zde mohou mít obavy z kulturních odlišností partnerů či z odmítání takového partnera okolím a z případných problémů, které by mohly mít ve společnosti jejich děti. Nejvíce je Rom akceptován jako televizní hlasatel, paradoxně více než jako občan ČR. Zde může být důvodem to, že romský televizní hlasatel by patřil mezi tzv. romskou elitu a jako romského občana ČR si pravděpodobně studenti často vybaví spíše někoho sociálně vyloučeného. Rom je také více akceptován jako přítel než jako případný souseď, což se dá zdůvodnit tím, že přátele si můžeme vybrat (a vybereme si tedy někoho, kdo je nám něčím blízký), kdežto sousedy ne a může se stát, že budou právě z kategorie sociálně vyloučených.

Graf č.2. Modifikovaná Bogardusova škála sociální distance

5.2.4. Příčiny problémů a konfliktů mezi majoritou a romskou menšinou

V této otázce byli respondenti dotazováni na příčiny problémů a konfliktů mezi majoritou a romskou menšinou. Byly jim nabídnuty různé výroky a byli požádáni o to, aby s nimi vyjádřili souhlas či nesouhlas jako s příčinou problémů a konfliktů mezi majoritou a romskou menšinou. Pro možnost porovnání jsou všechny výroky seřazeny v grafu č. 3.

Nejvíce byl podpořen výrok vyjadřující domněnku, že příčinou problémů a konfliktů mezi majoritou a romskou minoritou je to, že Romové mají odlišný životní styl, hodnoty a kulturu. S tímto názorem souhlasilo 97,2% respondentů (opět součet odpovědí naprosto souhlasím a spíše souhlasím, stejně jako v následujících případech).

91,6% respondentů souhlasilo s tím, že příčinou problémů je zneužívání sociální podpory státu Romy. Nenašel se nikdo, kdo by s tím výrokem naprosto nesouhlasil. Stejný počet respondentů vidí jako problém nedostatečnou vzdělanost a kvalifikovanost romské populace.

90,7% dotazovaných označilo za příčinu problémů a konfliktů to, že Romové se málo snaží svou situaci řešit. Že příčinou je to, že lidé mají z Romů strach se domnívá 86% dotazovaných.

S tím, že problémy s Romy byly za minulého režimu skryté a neřešily se, souhlasilo 84,1% dotazovaných studentů. 79,5% dotazovaných studentů se domnívá, že problémem je to, že Romové mají nechuť k práci.

Že chybí podpora kvalifikace a zaměstnanosti Romů si myslí 64,5% respondentů. Za příčinu problémů mezi Romy a majoritou označilo to, že ve společnosti se všeobecně zhoršily mezilidské vztahy a morálka, 59,8% dotazovaných.

Že příčinou problémů je to, že česká společnost není zralá pro etnickou pluralitu a že také není dostatečně tolerantní, se domnívá více než polovina respondentů (54,2%). 51,4% dotazovaných studentů si myslí, že Romové jsou nepřizpůsobiví a nezmění se. Stejně procento dotazovaných vidí jako problém nedostatek integračních příležitostí pro Romy.

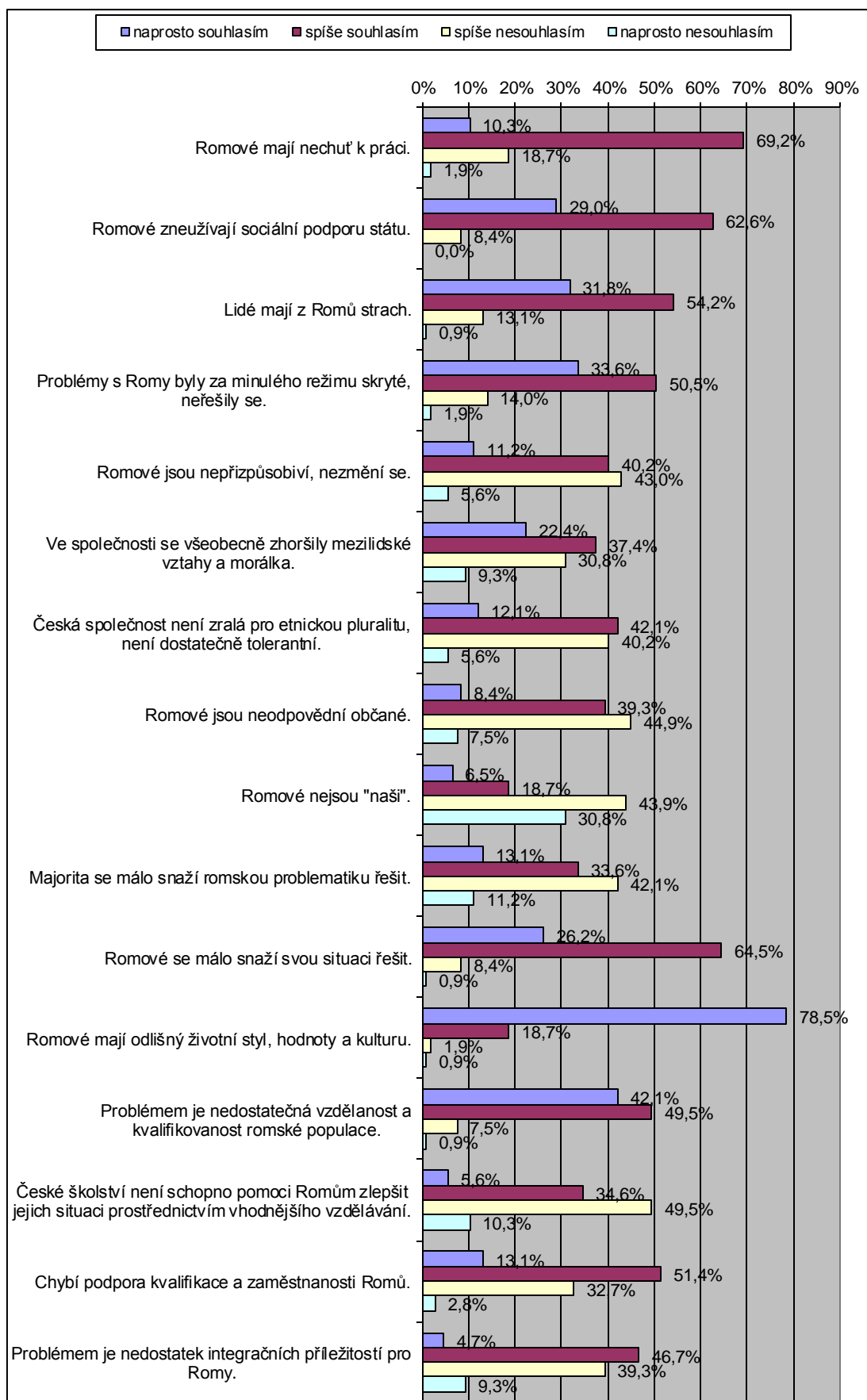
47,7% respondentů si myslí, že příčinou problémů je to, že Romové jsou neodpovědní občané. Že se majorita málo snaží romskou problematiku řešit, označilo za příčinu 46,7% respondentů.

To, že české školství není schopno pomoci Romům zlepšit jejich situaci prostřednictvím vhodnějšího vzdělávání, si myslí 40,2% respondentů. Nejméně respondentů (25,2%) se ztotožnilo s výrokem, že příčinou problémů je to, že Romové nejsou "naši".

K tomu, zda vidí hlavní problém jinde, se vyjádřilo jen 5 respondentů. Jeden respondent se domnívá, že hlavní příčinou problémů je, že Romové byli přinuceni žít našim způsobem života, který je jim cizí. Objevil se také názor, že problém je v komunikaci mezi Romy a majoritou. Jeden student se domníval, že hlavní problém je v tom, že Romy neumíme či nechceme brát takové jací jsou, ale chceme si je přizpůsobit, aby byly takové, jaké je chceme my.

Z výše uvedeného je zřejmé, že respondenti vidí špatný vztah majority a romské menšiny jako složitý problém, který má mnoho příčin. Nejvíce respondentů za příčinu problémů označilo to, že Romové mají odlišný životní styl, hodnoty a kulturu. Nejpodstatnější příčina problémů tedy není chybou na straně majority ani na straně romské menšiny. Je to něco, co není chybou, ale faktem, který nelze brát jako negativní a který ovlivňuje naše vztahy, ale nelze jej nijak ovlivnit, lze ho jen přijmout a počítat s ním. Jinak jsou ovšem jako příčina zdůrazňovány především chyby na straně romské menšiny (zneužívání sociálních dávek, malá snaha řešit svou situaci, nechut' k práci atd.). Na straně majority vidí chyby jen asi polovina respondentů (malá tolerance, malá snaha řešit problémy).

Graf č. 3 Příčiny problémů a konfliktů mezi majoritou a romskou menšinou

5.2.5. Řešitelnost romské problematiky

Nejvíce respondentů (79, 4%) si myslí, že romská problematika je řešitelná v horizontu několika desítek let. Pouze 9,3% respondentů se domnívá, že je řešitelná v horizontu několika let a 11,2% si myslí, že řešitelná spíše není. Že rozhodně není řešitelná si nemyslí ani jeden respondent.

5.2.6. Řešení problémů se soužitím majority a romské menšiny

V této otázce byli respondenti dotazováni na řešení problémů se soužitím majority a romské menšiny. Byly jim opět nabídnuty různé výroky a byli požádáni o to, aby s nimi vyjádřili souhlas či nesouhlas. Pokud respondenti viděli jiné řešení, měli možnost na to poukázat a na konci této baterie výroků toto řešení zmínit. Této možnosti využili pouze 3 respondenti. Pro možnost porovnání jsou všechny výroky seřazeny v grafu č. 4.

Nejvíce respondentů (99%) se přiklání k tomu, že pro řešení problémů se soužitím majority a romské menšiny je nutné vzájemné porozumění a tolerance. S tímto výrokem spíše nesouhlasil jen jeden respondent a nenašel se nikdo, kdo by naprosto nesouhlasil.

96,3% respondentů si myslí, že jedním z řešení je komunitní sociální práce s Romy. A opět zde nebyl nikdo, kdo by naprosto nesouhlasil. Stejně procento respondentů souhlasí s tím, že je nutná multikulturní výchova na školách, která zvýší toleranci majority. Zde se také nenašel nikdo, kdo by naprosto nesouhlasil. Jen o jednu desetinu méně respondentů (96,2%) se domnívá, že Romové se sami musí více snažit.

92,5% respondentů si myslí, že Romové se musí částečně přizpůsobit našim zvyklostem. Že je nutná větší integrace Romů, např. dětí ve školách, si myslí 90,7% respondentů.

86% dotazovaných si myslí, že majorita se musí více snažit. Větší postihy rasismu a diskriminace jako nutné pro řešení problémů se soužitím majority a romské menšiny vidí 84,1% dotazovaných studentů.

Že řešením jsou již probíhající snahy o zlepšení situace Romů, např. ve školství a chce to jen trpělivost a čas se domnívá 80,3% respondentů. I zde se nenašel nikdo, kdo by s tímto výrokem naprosto nesouhlasil. 73,8% dotazovaných si myslí, že je nutná větší podpora romské kultury. Větší investice do vzdělávání a zlepšení kvalifikovanosti romské populace jsou nutné podle 69,2% respondentů.

65,4% se domnívá, že Romové musí žít rozptýleně na území ČR. 53,2% dotazovaných studentů vyjádřilo názor, že je nutné, aby školní výuka Romů probíhala alespoň částečně v romském jazyce. Necelá polovina respondentů (44,8%) souhlasila s tím, že je nutné zpřísnění politiky vůči Romům. 43,9% dotazovaných se domnívá, že Romové se musí co nejvíce přizpůsobit našim zvyklostem.

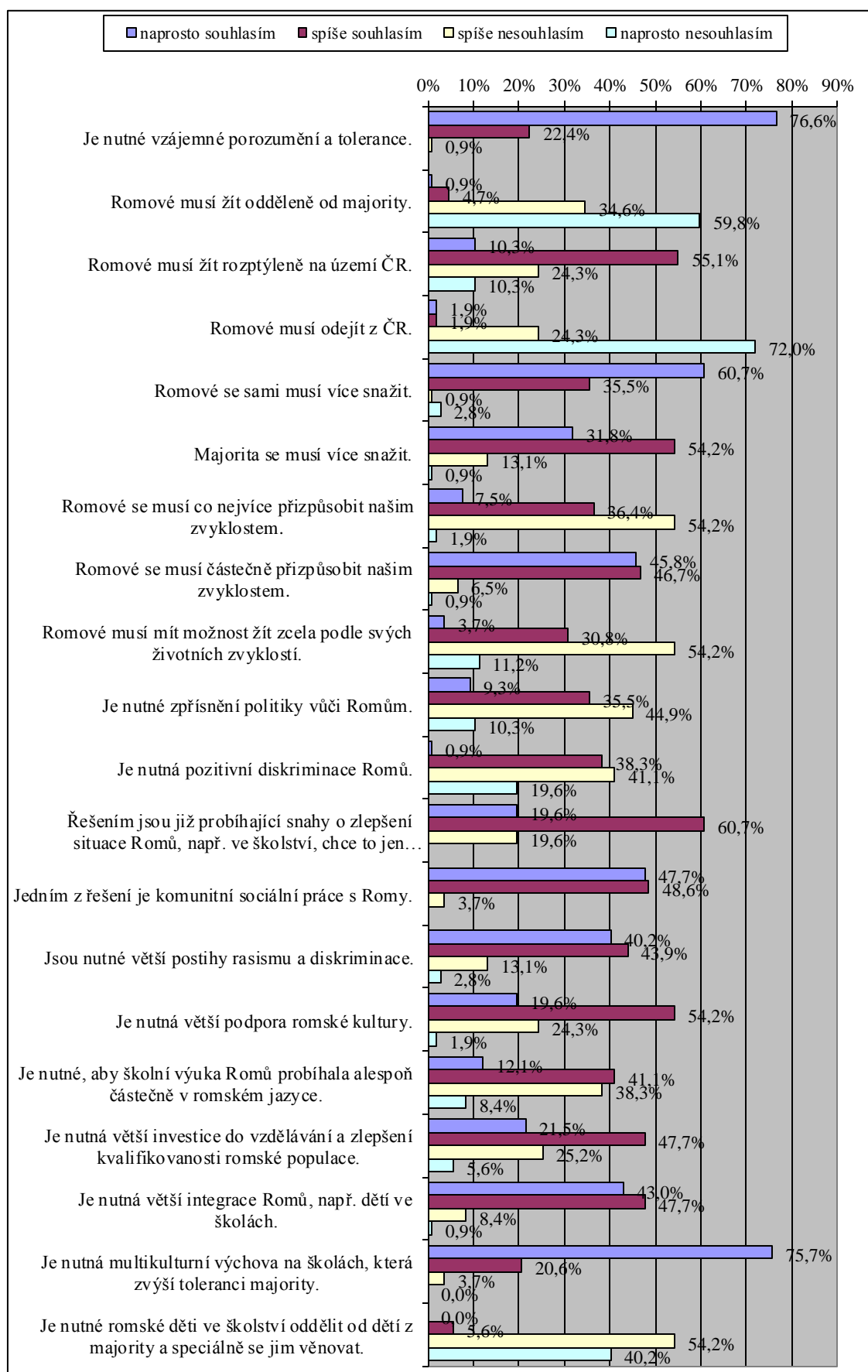
S tím, že je pro řešení problémů se soužitím majority a romské menšiny nutná pozitivní diskriminace Romů souhlasilo 39,2%. Že Romové musí mít možnost žít zcela podle svých životních zvyklostí, si myslí 34,5% respondentů.

Jen malá část (5,6%) dotazovaných studentů se domnívá, že Romové musí žít odděleně od majority. Stejně procento respondentů spíše souhlasilo s tím, že je nutné romské děti ve školství oddělit od dětí z majority a speciálně se jim věnovat. A nenašel se nikdo, kdo by s tímto výrokem naprosto souhlasil. Jen 3,8% dotazovaných souhlasilo s výrokem, že Romové musí odejít z ČR.

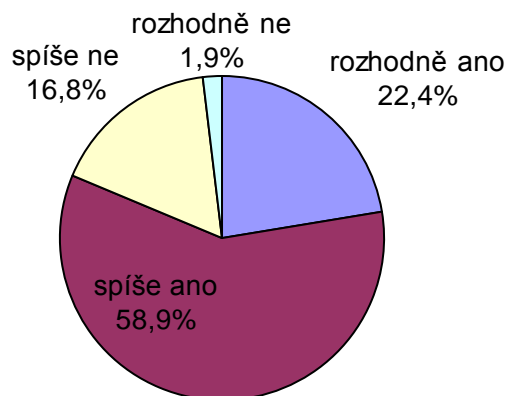
Řešení tedy respondenti vidí v tom, že obě strany budou tolerantní a budou se snažit si vzájemně porozumět. Ale také v tom, že se Romové budou více snažit zlepšit svou situaci a částečně nebo dokonce úplně se přizpůsobí našim zvyklostem. Majorita se však podle

respondentů musí více snažit také a především více postihovat rasismus a diskriminaci. Ve způsobech řešení je kladen důraz na komunitní sociální práci, multikulturní výchovu, větší integraci romské menšiny ale zároveň podporu romské kultury a také větší investice do vzdělávání a zlepšení kvalifikovanosti. Většina respondentů se také shodla, že řešením vzájemných problémů jsou již probíhající změny, které však potřebují čas a trpělivost.

Graf č.4 Řešení problémů se soužitím majority a romské menšiny

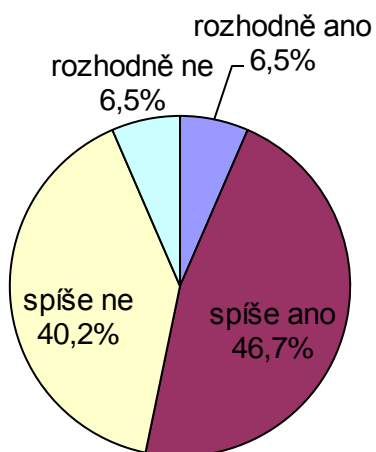

Graf č. 5 Chtěl(a) byste se dovědět něco nového o romské problematice?

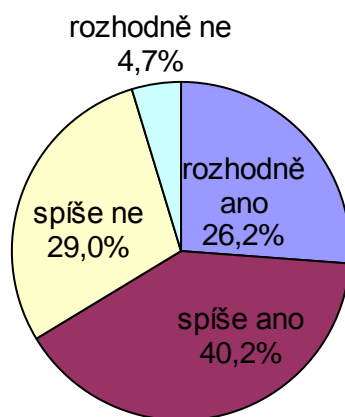
81,3 % respondentů uvedlo, že by se chtělo něco nového dovědět o romské problematice.

Graf č. 6 Máte dostatek informací o romské menšině?

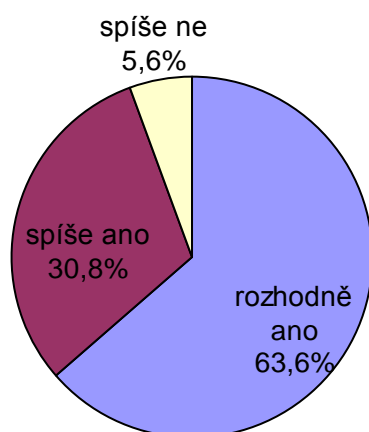
53,2% dotazovaných se domnívá, že má dostatek informací o romské menšině.

Graf č. 7 Myslíte si, že informace veřejných medií o romské problematice jsou vždy objektivní?

66, 4% dotazovaných studentů si myslí, že informace s romskou problematikou předávána hromadnými sdělovacím prostředky lze považovat za objektivní.

Graf č. 8 Myslíte si, že máte k dispozici dostatek alternativních a nezávislých zdrojů informací?

Naprostá většina (94,4%) respondentů si myslí, že v tuto chvíli má k dispozici dostatek alternativních a nezávislých zdrojů informací. Nenašel se nikdo, kdo by na tuto otázku odpověděl rozhodně ne.

Studenti měli na konci dotazníku možnost k tomuto tématu cokoliv dodat. Této možnosti využilo pouze 10 studentů, vybírám ty z nich, které jsou pro mou práci zajímavé.

Jeden respondent uvedl, že má z Romů rozporuplné pocity. Jiný uvedl, že u Romů není vidět snaha a že Romové mají zájem především o sociální dávky.

Další z dotazovaných si myslí, že současná opatření státu jsou dostatečná a že teď spíše záleží na vzdělávání romských i neromských dětí, je nutné zvyšovat vzájemnou toleranci a záleží také na jednotlivých lidech. Jedna z respondentek uvedla, že s Romy je náročná práce a komunikace.

Jeden student uvedl, že příslušník této menšiny, který přijal naše vzory chování (čímž nemyslí, že nemohou udržovat svoji kulturu, jazyk, tradice), by mu za souseda nevadil. Objevil se i názor, že romství je téma hodně omílané a hodně už toho bylo řečeno.

5.3. Shrnutí výsledků výzkumu a verifikace hypotéz

Z výsledků mého výzkumu vyplývá, že v otázce vztahu k demokracii lze říci, že drtivá většina studentů maturitních ročníků ji bere jako nejideálnější možný model společenského uspořádání. Tento výsledek jsem očekával. Studenti jsou v rámci osnov předmětů ZSV a Občanská nauka vedeni a vychováváni k demokratickým zásadám a dá se tedy předpokládat, že je tak budou mít „v krvi.“

To že studenti našli více nedostatků než předností, lze rovněž považovat za očekávaný výsledek. Ve společnosti je víceméně zakotveno, že nedostatky se hledají lépe než přednosti. Pro sebe z toho vyvozují ten závěr, že studenti přemýšlí i o možných úskalích demokracie a nejsou pouze slepě věřícími.

To že studenti považují ČR za demokratický stát, je pochopitelné z předešlého. Zajímavý je pohled na demokracii a ČR z hlediska chování se k menšinám. Tam studenti pocítují nedostatky, což se projevilo i ve výzkumu. Proto si myslím, že navazující sled otázek, které směřovali ke vztahu k romské menšině, byl logickým pokračováním tohoto výzkumu. Studenti, jako občané demokratického státu, mohli vyjádřit své mínění k otázkám týkajících se vztahu k romské menšině. Mohli vyjádřit svoje názory, kde je podle nich epicentrum problémů, které naše společnost s touto menšinou má. Proto jsem do svého výzkumu zařadil i část týkající se sociální distance studentů k romské menšině.

Rom je jednoznačně nejvíce odmítán jako životní partner (72% respondentů), myslím si však, že spíše než xenofobie, zde velký vliv mohou mít obavy z kulturních odlišností partnerů či z odmítání takového partnera okolím a z případných problémů, které by mohly mít ve společnosti jejich děti. Nejvíce je Rom akceptován jako televizní hlasatel, paradoxně více než jako občan ČR. Zde může být důvodem to, že romský televizní hlasatel by patřil mezi tzv. romskou elitu a jako romského občana ČR si pravděpodobně studenti často vybaví spíše někoho sociálně vyloučeného. Rom je také více akceptován jako přítel než jako případný

soused, což se dá zdůvodnit tím, že přátele si můžeme vybrat, kdežto sousedy ne a může se stát, že budou právě z kategorie sociálně vyloučených.

Pokud tyto výsledky porovnáme i s jinými výzkumy uskutečňovanými na širokém spektru majority, jsou současní studenti výrazně tolerantnější k Romům jako k sousedům. Ve většině výzkumů jsou Romové jako sousedi nepřijímáni přibližně 80% majority a v mém výzkumu jsou přibližně stejným počtem respondentů jako sousedi přijímáni. Podle srovnání těchto výzkumů se tedy dá říci, že studenti jsou tolerantnější než většina majority.

Z mého výzkumu dále vyplývá, že 67,4% dotazovaných studentů má k romské menšině neutrální nebo pozitivní vztah. Velmi dobrý nebo dobrý vztah k romské menšině deklaruje 17,8 %. Nejvíce (44,9%) respondentů má k romské menšině stejný vztah jako k ostatním. Žádný vztah k této menšině a lhostejnost k nim projevilo 4,7% dotazovaných studentů. Poměrně početná část 29% respondentů má k Romům mírně odmítavý vztah, jednoznačně odmítavý vztah k nim mají 2,8% studenti a odpor k nim pociťuje 0,9% respondent. Nejvíce respondentů mého výzkumu (82,2%) hodnotí soužití romské a neromské populace v ČR jako špatné.

Dotazovaní studenti vidí špatný vztah majority a romské menšiny jako složitý problém, který má mnoho příčin. Nejvíce respondentů za příčinu problému označilo to, že Romové mají odlišný životní styl, hodnoty a kulturu. Nejpodstatnější příčina problémů tedy není chybou na straně majority ani na straně romské menšiny. Je to něco, co není chybou, ale faktem, který nelze brát jako negativní a který ovlivňuje naše vztahy, ale nelze jej nijak ovlivnit, lze ho jen přijmout a počítat s ním. Jinak jsou ovšem jako příčina zdůrazňovány především chyby na straně romské menšiny (zneužívání sociálních dávek, malá snaha řešit svou situaci, nechut' k práci atd.). Na straně majority vidí chyby jen asi polovina respondentů (malá tolerance, malá snaha řešit problémy).

Výsledky mého výzkumu ukazují, že nejvíce respondentů (79, 4%) si myslí, že romská problematika je řešitelná v horizontu několika desítek let. Řešení respondenti vidí

v tom, že romská menšina i majorita budou tolerantní a budou se snažit si vzájemně porozumět. Dále také v tom, že se Romové budou více snažit zlepšit svou situaci a částečně nebo dokonce úplně se přizpůsobí našim zvyklostem. Majorita se však podle respondentů musí více snažit také a především více postihovat rasismus a diskriminaci. Ve způsobech řešení je kladen důraz na komunitní sociální práci, multikulturní výchovu, větší integraci romské menšiny, ale zároveň podporu romské kultury a také větší investice do vzdělávání a zlepšení kvalifikovanosti. Většina respondentů se také shodla, že řešením vzájemných problémů jsou již probíhající změny, které však potřebují čas a trpělivost.

81,3 % respondentů mého výzkumu uvedlo, že by se chtělo něco nového dovědět o romské problematice, i když 53,2% dotazovaných se domnívá, že má dostatek informací o romské menšině. 66,4% dotazovaných studentů si myslí, že informace, které nám o romské problematice přináší hromadné sdělovací prostředky, lze většinou považovat za objektivní. Naprostá většina (94,4%) respondentů si myslí, že v demokratických společnostech je dostatek alternativních a nezávislých zdrojů informací.

Tři hlavní hypotézy se potvrdily. První hypotéza vyjadřovala názor, že u studentů maturitních ročníků existuje kladný postoj k demokracii a ta je vnímána jako nejideálnější společenský systém. Tato hypotéza se potvrdila, rovněž ve vztahu k možnostem jednání romskou menšinou.

Také druhá hypotéza, studenti vnímají současný stav vztahu majority s romskou menšinou za špatný, byla potvrzena.

Třetí hypotéza, která zněla - studenti mají k romské menšině odlišné postoje než ostatní příslušníci majority, je také potvrzena. Studenti mají k romské menšině tolerantnější postoje, než má zbytek majority. Současní studenti jsou výrazně tolerantnější především k Romům jako k přátelům a sousedům. Také vztah k Romům je jednoznačně lepší u studentů než u celé veřejnosti. Podle srovnání těchto výzkumů se tedy dá říci, že studenti jsou tolerantnější než většina majority.

Podpořena byla i první vedlejší hypotéza, že jednou z předností demokracie ve vztahu k romské menšině je ochrana lidských práv a svobod, kterou vyjádřila téměř jedna třetina respondentů. Lze tedy předpokládat, že tato přednost ovlivňuje naše postoje a umožňuje tak společnosti opatrněji přistupovat k jednotlivým opatřením a pravidlům směrem k romské menšině.

Také další vedlejší hypotéza, že ve vztahu k menšinám je důležitá dostupnost kvalitních informací, byla podpořena. Téměř polovina studentů uvedla, že nemá dostatek informací o romské menšině. Více než tři čtvrtiny studentů by se chtěly o romské problematice něco nového dovědět. Z toho podle mne vyplývá, že naše studenti nejsou dostatečně informačně vybaveni a připraveni na rozvíjení multikulturní společnosti.

Další vedlejší hypotéza, že je jednou z předností demokracie ve vztahu k menšinám otevřená diskuze o problémech, se nepotvrdila.

Vedlejší hypotéza, že jednou z bariér demokratické společnosti v přístupu k romské menšině je nezájem o tuto problematiku, se rovněž nepotvrdila. Z výzkumu vyplývá, že studenti chtějí dostávat informace i tohoto druhu.

Poslední vedlejší hypotéza, že jednou z bariér je vztah a postoj k této menšině, byla také podpořena, protože dvě třetiny respondentů mají k Romům mírně odmítavý nebo horší vztah. Rom byl také odmítán jako životní partner téměř třemi čtvrtinami respondentů, což ukazuje na sociální distanci studentů k romské menšině.

Uvědomuji si, že data zjištěná dotazníkem, lze interpretovat jen s velkou opatrností a nelze je příliš vztáhnout na celou populaci. Zvláště u tak citlivého tématu jako jsou postoje

k demokracii a vztahu k menšinám. Proto by bylo dobré uskutečnit ještě kvalitativní výzkum, který by doplnil a objasnil informace získané výzkumem kvantitativním.

Přikláněl bych se i k zavedení programu práce s veřejností, který by se zabýval vysvětlováním příčin a důsledků odlišnosti romské menšiny a který by se také zaměřil na seznámení se specifiky práce s romskou menšinou, na možná úskalí a na způsoby efektivnější komunikace s nimi a využití nástrojů demokracie k vytvoření stabilnějšího a kvalitnějšího vztahu.

ZÁVĚR

Systém v České republice je širokou veřejností vnímán jako demokratický. Z první části této práce je možno si říci, že v tuto chvíli bychom lepší jen těžko hledali. Nicméně, nakolik je demokratické, když se většina občanů domnívá, že je nutné, aby menšiny potlačovaly svoje zvyky a tradice na úkor většiny? Že je pro menšinu nutné k přežití, aby potlačila svoji přirozenost a přetvořila se k obrazu většiny. Čas od času se setkáváme s pokusy tuto bariéru prolomit, viz. druhá část této práce, ale bude to vyžadovat ještě hodně úsilí, než přestaneme o demokracii jen mluvit a začneme jí žít. Popřípadě někdo vystoupí s myšlenkou na zcela nové a revoluční pojetí společenského uspořádání.

Řekněme si, že idea demokratické společnosti je dobrá. Ale bavíme se tu pouze o ideálu. Prakticky bychom v každé formě současných „demokratických“ vlád našli místo, které se od této ideální formy více či méně vzdaluje. Čím více se k ní přibližujeme, tím více demokratičtí jsme? Možná by se tato myšlenka dala prezentovat i jiným způsobem. Například, že čím více se k ideálu demokracie přibližujeme, tím lidštější jsme. Osobně považuji za největší výzvu nám všem, převzetí odpovědnosti za náš společný život. Za přijetí a respektování rozdílů. Naučení se žít vedle člověka, který není stejný jako já. Tato odpovědnost je na každém z nás. Kolik lidí si ale toto dokáže uvědomit.

Veřejnost v naší zemi není ochotna naslouchat. Hledat kvalitní informace a vyhodnocovat je podle ideálů demokracie. Pokud se bavíme o přínosu demokracie ve volném přístupu k informacím, pak je naší odpovědností tyto informace hledat a nebýt jenom pasivním „přikyvovačem.“ Veřejnost je ovlivněna masovými médii, která se nám snaží vnutit jednotný, konformní názor na různé situace ve společnosti. Některá jednájí na základě obchodních vazeb na různá lobby, některá tak činí na základě politických objednávek, některá se sobecky snaží zvednout vlastní prodejnost, či sledovanost. Každopádně tak ovlivňují a řídí veřejné mínění, což je v demokratické společnosti zbraň, která může být stejně tak zničující, jako prospěšná.

Pokud se veřejnost smíří s tím, že jí stačí jeden názor, jedna vnuknutá myšlenka, a pokud jsou zde snahy o to, aby stejný postoj měli všichni zúčastnění, není to náhodou „názorový komunismus?“ Jak jinak si vysvětlit, že je naše společnost tak netolerantní k rozdílům? Jak si vysvětlit, že dopouštíme, aby se romské děti umísťovali do zvláštních škol, pokud nejsou mentálně postižené. Jak jinak si vysvětlit, že si takto vytváříme problémy, které do budoucna mohou znamenat silné potíže v rámci soužití majority a menšin. „Vychováváme“ další generaci, skupinu lidí, která bude mít potíže při hledání práce kvůli nekvalifikovanému vzdělání. Skupinu lidí, která bude vystavena problémům s přežitím a s největší pravděpodobností je začne řešit „po svém.“ Už teď se tyto problémy objevují častěji a častěji a místo koncepčních řešení to vypadá, že se vychylujeme z cesty demokracie na cestu jakéhosi paskvilu, u kterého není jasno, čí zájmy se vlastně hájí.

Na jedné straně jsou zde snahy o naplnění ideálů demokracie, interkulturní společnosti, etnické plurality. Na straně druhé jsou tyto aktivity zastřeny informacemi, které přináší pravý opak. Kdo z nás má v paměti, že existuje nějaké muzeum romské kultury, kdo z nás se tam byl podívat? A kolik z nás si pamatuje na Janov, či Šluknov?

Tento vztah, majorita versus menšina, má dvě strany a bez spoluúčasti obou to nikdy fungovat nebude. Odpovědností obou stran je, udělat vše, aby to fungovat mohlo. To ovšem znamená i otevřenou komunikaci o problémech. Pokud se jedné straně něco nelíbí, je třeba se

ozvat. Přijít s návrhem řešení a ne si jen stěžovat. Stejně tak druhá strana musí umět naslouchat a diskutovat o možnostech řešení.

V tomto směru vidím obrovský přínos v sociální pedagogice. Pokud chceme prolomit bariéru mezi majoritními a minoritními skupinami, naučit se spolu žít a respektovat se navzájem, musí nás to někdo naučit. Učitelé, kteří jsou vybaveni znalostmi o sociálních skupinách a práce s nimi. Učitelé, kteří mohou předávat vize a cíle demokracie dál. Romská menšina je nejpočetnější etnickou menšinou v naší republice, většina Romů je dnes sociálně vyloučená a nezaměstnaná. Studenti sociální pedagogiky jsou jednou z nadějí, která by měla této menšině pomoci zlepšit jejich situaci, jejich postavení a začlenění do společnosti. V tuto chvíli se bavíme o oboru v rámci vysokoškolského studia, ale myslím si, že v budoucnu se tento obor přenese jak na střední, tak i základní školy. Bude zapotřebí, naučit se komunikovat s různými lidmi z různých skupin.

RESUMÉ

Diplomová práce na téma „O přednostech a nedostatcích demokracie“ má za úkol v rámci diskuze přiblížit alespoň z části výhody, omezení a rizika, která vyplývají z demokratického uspořádání společnosti a to zejména ve vztahu majority k romské minoritě.

Teoretická část se zaměřuje na obecné pojednání o demokracii a podává její definici. Základní principy demokracie jsou demonstrovány na příkladech nejstarších demokratických společností. Definuje pojem lidská práva, jejich stručnou historii a instituce, které se ochranou lidských práv zabývají. Přibližuje nám rovněž romskou menšinu. Jednak jako součást naší společnosti s historickým vývojem, možnostmi a snahami o začlenění Romů v rámci demokratické společnosti. Zabývá se nejenom aktivitami romské menšiny, ale i integračním systémem v rámci demokratické společnosti, jeho úspěchy a překážkami na jeho cestě. V neposlední řadě se také zabývá otázkou postojů většinové společnosti vůči Romům a diskriminace, jako jednou z nešvarů demokratických společností vůbec.

Praktická část měla za úkol provedeným dotazníkovým šetřením potvrdit stanovené hypotézy týkající se vztahu studentů maturitních ročníků k demokracii, k romské menšině, která je součástí našeho demokratického státu. Jejich vnímání vztahu majority k romské minoritě. Na závěr jsem se zamyslel nad možnostmi sociální pedagogiky. Jakým způsobem může být nápomocna k vytvoření fungující multikulturní společnosti, která se co nejvíce přibližuje zásadám demokracie a dokáže pomoci v budování vyvážených vztahů mezi jednotlivými skupinami společnosti.

V této práci jsem čerpal zejména z literatury stanovené v Projektu diplomové práce, Ústavy České republiky a dalších zákonů. Rovněž jsem využíval informace z elektronických médií a Internetu.

ANOTACE

Bc. Mašek, Richard, DiS., O přednostech a nedostatecích demokracie. (Diplomová práce) Brno: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií a Institut mezioborových studií Brno, 2011. 88 s.

Tato diplomová práce se diskuzí snaží objasnit otázku, zda demokracie přináší pro občany pouze přednosti nebo i nedostatky. Praktická část má za úkol zjistit, jak vnímají studenti maturitních ročníků demokracii ve vztahu většiny k menšině.

Klíčová slova:

demokracie, lidská práva, většina, romská menšina, diskriminace, integrace

ANNOTATION

Bc. Mašek, Richard, DiS., About Advantages and Disadvantages of Democracy. (Master Thesis) Brno: Tomas Bata University in Zlin, Faculty of Humanities and Institute of Interdisciplinary Studies in Brno, 2010. 88 pp.

The thesis contributes to clarification of some questions related to advantages and disadvantages of democracy in life of a Citizen. The experimental part evaluates the relationship of students of high school before graduation exams to democracy as best system to create good relationship of majority to minority.

Key words:

Democracy, human rights, majority, romany minority, diskrimination, integration,

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ALAN, J. Xenofobie a rasismus: úvodní poznámka sociologa. In ŠIŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. s. 10-11. ISBN 80-7178-285-8.

ARON, R. (1993). *Demokracie a totalitarismus*. Brno, Atlantis

BALABÁNOVÁ, H. Romské děti v systému českého základního školství a jejich následná profesionální příprava a uplatnění. In *Romové v České republice*. 1. vyd. Praha: Socioklub, 1999. s. 333-351. ISBN 80-902260-7-8.

BENDL, S. Multikulturalismus – realita dnešních škol. *Pedagogická orientace*, 2003, č. 3, s. 70-85. ISSN 1211-4669.

DAHL, R., *Demokracie a její kritici*, 1.vyd., Praha, Victoria Publishing a.s., 1995, ISBN 80-85605-81-3.

DAHL, R., *O demokracii: průvodce pro občany*, 1.vyd., Praha, Portál, 2001, ISBN 80-7178-422-2.

DVOŘÁKOVÁ, V., KUNC, J. (1994). *O přechodech k demokracii*. Praha. Slon

FRANIOK, P. Multikulturní výchova jako prevence intolerance a rasismu. *Pedagogická orientace*, 1998, č. 1. s. 65-67. ISSN 1211-4669.

GABAL, I. Etnické klima české společnosti. In GABAL, I. a kol. *Etnické menšiny ve střední Evropě*. 1. vyd. Praha: G plus G, 1999. s. 70-95. ISBN 80-86103-23-4.

HARTL, P.; HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-X.

HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., CÍSAŘ, Č., *Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*, 2.vyd., Brno, Masarykova uni-versita, 2003, ISBN 978-80-210-4249-0

HOLOMEK, K. Romská menšina v České republice. In GABAL, I. a kol. *Etnické menšiny ve střední Evropě*. 1. vyd. Praha: G plus G, 1999. s. 153-171. ISBN 80-86103-23-4.

CHLUDILOVÁ, I. Cizinci v České republice. *Naše společnost*, 2003, č. 1-2. s. 13-17. ISSN 1214-438X.

Informace z výzkum STEM TRENDRY 4/2010 [online] [citované 6.7.2006] Dostupné na WWW: <http://www.stem.cz/clanek/1943>

Interetnické konflikty. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. 163 s. ISBN 80-7338-028-5.

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 285 s. ISBN 80-7178-535-0.

KATRŇÁK, T.; RABUŠIC, L. Anomie a vztah k minoritám v české společnosti. In SIROVÁTKA, T. *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*. 1. vyd. Brno: FSS MU a Georgetown, 2002. s. 95-107. ISBN 80-210-2791-6 (MU) a 80-86251-13-6 (Georgetown).

Koncepce romské integrace 2005 [online] [citované 9.7. 2006] Dostupné na WWW:

<<http://wt.d.vlada.cz/scripts/detail.php?id=8150>>

KUČEROVÁ, E. K otázce cílů multikulturní výchovy. *Sborník prací filozofické fakulty Brněnské univerzity*, 2004, č. 9, s. 179-184. ISSN 1211-6971.

LIJPHART A. *Democracies*. Yale University Press 1984

MAREŠ, P. Romové: Sociální exkluze a inkluze. *Sociální práce*, 2003, č. 4. s. 65-75. ISSN 1213-624.

MAREŠ, M.; STRMISKA, M. Menšiny v pojetí extrémistických hnutí. In SIROVÁTKA, T. *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*. 1. vyd. Brno: FSS MU a Georgetown, 2002. s.161-176. ISBN 80-210-2791-6 (MU) a 80-86251-13-6 (Georgetown)

MOULISOVÁ, M. Problémová stránka života Romů. In ŠIŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v České republice*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. s. 155-164. ISBN 80-7178-648-9.

MUSIL, L. ; NAVRÁTIL, P. Přístupy k práci s menšinami. SIROVÁTKA, T. In *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*. 1. vyd. Brno: FSS MU a Georgetown, 2002. s.263-289. ISBN 80-210-2791-6 (MU) a 80-86251-13-6 (Georgetown).

NAVRÁTIL, P. a kol. *Romové v české společnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 223 s. ISBN 80-7178-741-8.

NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 5. doplň. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. 129 s. ISBN 80-244-0497-4.

NOVOSAD, L. Některé aspekty problematiky funkční negramotnosti z pohledu sociální práce a speciální pedagogiky. *Speciální pedagogika*, 2003, roč. 13, č. 3, s. 227-232. ISSN 1211-2720.

SVENSSON, P.: Teorie demokracie, Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995

POTOČKOVÁ, D. Společnost a interkulturalita. In ŠÍŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. s. 10-11. ISBN 80-7178-285-8.

PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozšř. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2001. 322 s. ISBN 80-7178-579-2.

PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova*. 1. vyd. Praha: ISV, 2001. 211 s. ISBN 80-85866-72-2.

RÁKOCZYOVÁ, M. Komunitní sociální práce. *Sociální práce*, 2003, č. 1, s. 69-81. ISSN 1213-624.

ŘÍCHOVÁ, B. (2000). *Přehled moderních politologických teorií*. Praha. Portál
Romové optikou české veřejnosti a českých médií [online] [citované 6.7.2006] Dostupné na
WWW: (<<http://www.focus-agency.cz/cz/zvyzkumu.php#10>>)

Romové v České republice. 1. vyd. Praha: Socioklub, 1999. 558 s. ISBN 80-902260-7-8.

RYŠAVÝ, D. Sociální distance vůči Romům. Příklad vysokoškolských studentů. *Sociologický časopis*, roč. 39, č. 1, s. 55-77. ISSN 0038-0288.

ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme - jde o to jak*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 143 s. ISBN 80-7178-205-5.

SARTORI, G. *Teória demokracie*. Bratislava : Archa, 1993. ISBN 80-7115-049-5.

SARTORI G. Srovnávací ústavní inženýrství. Přel. J.Ogrocká. Praha : SLON, 2001.

SEDLÁKOVÁ, R. Sdělení o romském etniku v televizním zpravodajství. *Sociální studia*, 2003, č. 10, s. 93-113. ISSN 1212-365X.

SIROVÁTKA, T. Exkluze Romů na trhu práce a šance na jejich inkluzi. *Sociální studia*, 2003, č. 10, s. 12-34. ISSN 1212-365X.

SOKOL, J. Tolerance, pluralismus a postmoderna. In KUNC, J. *Demokracie a ústavnost*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 263 s. ISBN 80-7066-309-X.

škol. In ŠIŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. s. 10-11. ISBN 80-7178-285-8.

Velký sociologický slovník. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 1627 s. ISBN 80-7184-311-3.

ZAKARIA, F., *Vzestup neliberální demokracie*, 1.vyd. Praha: Občanský institut, ISBN neuvedeno

<http://www.romea.cz>

<http://www.blisty.cz>

<http://www.lidovky.cz>

SEZNAM: TABULKY A GRAFY

Tabulka č.1 Poměr respondentů dle typu zastoupených fakult a ročníků	51
Graf č.1 Vztah k romské menšině	54
Graf č.2. Modifikovaná Bogardusova škála sociální distance	56
Graf č. 3 Příčiny problémů a konfliktů mezi majoritou a romskou menšinou	59
Graf č.4 Řešení problémů se soužitím majority a romské menšiny	63
Graf č. 5 Chtěl(a) byste se dovědět něco nového o romské problematice?	64
Graf č. 6 Máte dostatek informací o romské menšině?	64
Graf č. 7 Myslíte si, že informace veřejných medií o romské problematice jsou vždy objektivní?	65
Graf č. 8 Myslíte si, že máte k dispozici dostatek alternativních a nezávislých zdrojů informací?	65
Graf č.9 „Jaký je váš vztah k Romům“	21

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č.1: Program ROI

Příloha č.2: Dotazník

ROMSKÁ OBČANSKÁ INICIATIVA
ROMANI OBČANSKO INICIATIVA

Romská občanská iniciativa vznikla dne 19. 11. 1989.
Dne **21. 11. 1989** vstoupila do Občanského fóra, kdy
její zakladatelé JUDr. Emil Ščuka a Ján Rusenko
předali Václavu Havlovi prohlášení ROI o podpoře OF.

Zakládající členové strany: JUDr. Emil Ščuka
Ján Rusenko
Vojtěch Žiga
JUDr. Klára Samková

Další spoluzakladatelé Romské občanské iniciativy
Dr. Milena Hübschmannová, Dezider Balogh st.,
Dezider Balogh ml., Milan Ščuka, Ondřej Giňa, Olga
Giňová, Marta Bandyová, Štefan Gorol, Dušan
Markovič, Luboš Horváth, Ján Červeňák, Dr. Ladislav
Demeter, Dr. Milan Tatár, Zdeněk Guži, Antonín Ridaj,
Gustáv Klempár, Dr. Eva Davidová, Dr. Gejza Orlet,
Ernest Baláž, Emil Baláž, Ján Horváth.

PROGRAM ROMSKÉ OBČANSKÉ INICIATIVY

Romská občanská iniciativa je jednou z politických stran, které vznikly těsně po 17. listopadu 1989. Stala se politickou platformou pro Romy, podporující Občanské fórum a jeho následný politický program, na jehož vypracování ve vztahu k národnostním menšinám se rovněž podílela. Za uplynulé dva roky své činnosti doznala podstatných změn a z organizace vyjadřující pouze touhu a snahu Romů po uznání a emancipaci se stala politickou silou, která, ač sdružuje především Romy, má za svůj cíl přispět k vybudování občanské společnosti v této zemi. Ze strany lidí, kteří byli v minulých čtyřiceti letech zatlačeni do pozice žebráků s nataženou rukou se přetvořila v politickou stranu stavící na zodpovědnosti každého jednotlivce za sebe samotného, svůj život, život své rodiny i své vlasti. Svoji úlohu spatřuje především v tom, aby pomohla majoritní společnosti nést břímě, které zde zanechal komunistický režim, v podobě tzv. "romského problému". Působila tam, kde jsou všeobecné politické nástroje otupeny již samotným faktem, že nevycházejí z aktivity Romů, ale právě z center oficiální neromské struktury. ROI chce být plnohodnotným protihráčem na všech úrovních státní správy, zastupitelských sborů i na úrovni vlád, přičemž právě zkušenosti jejich zástupců v SNR, ČNR a FS, vybudování husté sítě místních orga-

nizaci po celém území ČSFR i dosavadní spolupráce při vytváření koncepcí řešení romské problematiky se všemi vládami, jí k tomu dávají nejlepší předpoklady.

Mezinárodním základem je pro ROI ČSFR členství v mezinárodní organizaci Romů - Rromani Union, jejíž je jediným členem z ČSFR.

Programem Romské občanské iniciativy není nic menšího než program národního osvobození Romů se všemi jeho atributy a jejich plné zapojení do majoritní společnosti. Toto zapojení by přitom nemělo být založeno ani na asimilaci či integraci, ale na kompatibilitě - vzájemné slučitelnosti romské společnosti ve společnosti majoritní tak, aby se všechny kultury mohly plně rozvíjet vedle sebe a aby společnosti žily tak, že nebude jedna druhé přivažkem, překážkou, či zdrojem obav a konfliktů. K tomu je třeba, aby se romské společenství stalo společenstvím a jednotlivci z něj se zapojili do přeměny celé společnosti i na jiných úrovních, než je úroveň kopáčů. Z tohoto důvodu ROI ČSFR podrobně zpracovala progresivní program pro Romy, o kterém se věří, že při jeho přijetí a rozvinutí by během následného volebního období došlo k zásadním pozitivním změnám, přičemž k naprostému odstranění všech negativních jevů plynoucích z tzv. 'romského problému' by mohlo dojít do dvaceti let. Možná, že se to někomu bude zdát dlouhá doba, avšak pod úhlem pohledu, že problém vlekloucí se Evropou po sedm staletí by bylo možno

vyřešit za dobu jedné generace, nabývá oněch dvacet let zcela jiné dimenze. Musíme mít přitom na paměti, že každý den, který odsouvá zásadní koncepční řešení této otázky, bude stát nás všechny, Romy i neromy, nesrovnatelně víc, než budeme muset investovat nyní.

Při řešení tak základního problému je především nutno určit roli, kterou by v něm měl hrát stát. Po neblahých zkušenostech s tzv. "affirmativ actione", na niž bylo založeno řešení obdobného problému v USA a ve zmírněné podobě i v Evropě, je nutno poukázat na to, že tento způsob založený na zvláštních kvótách pro minoritní skupiny dělníků, studentů, zaměstnanců apod., nevede k cíli.

Přímé zasahování státu je pro vývoj, který musí "odžít a zažít" každý jedinec i celá romská společnost, velmi neblahé. Naprosto nezastupitelná je však úloha státu při vytváření ekonomického a duchovního klimatu, díky němuž může dojít k výraznému urychlení rozvoje romského obyvatelstva v této zemi především jeho vlastními silami. Úloha ROI ČSFR je v tomto případě dvojí:

- a) být onou hybnou silou mezi Romy, která jim pomůže překlenout současné bariéry,
- b) napomáhat k vytvoření klimatu, který by byl pro rozvoj Romů příznivý.

Její úloha je i úloha prostředníka mezi státními orgány a Romy. Protože je však takové klima tvořeno všemi

složkami života v zemi, je potřeba i ke všem těmto otázkám zaujmout komplexní stanovisko.

ROI ČSFR je přesvědčena, že celkového rozvoje země a v jeho rámci i docílení vyřešení tzv. "romského problému" je možno dosáhnout uplatňováním níže uvedených zásad, které tvoří i volební program ROI ČSFR.

Romská občanská iniciativa vychází z jednoznačné historické zkušenosti posledního století, že veškeré státní systémy založené na ingerenci státu do života společnosti a jejích jednotlivců přináší vždy potlačení rozvoje jednotlivce a následně i potlačení rozvoje společnosti samotné, včetně úpadku duchovních hodnot civilizace. Staví proto na ověřených principech soukromého vlastnictví, tržní ekonomie a odpovědnosti jedince za sebe samotného v nejširší možné míře.

Závěrečné slovo všem budoucím členům ROI

Naše strana je otevřená všem občanům tohoto státu. Prosazuje jednotnou cestu, která je známá již z dávné historie Romů, kdy byli hnáni z měst a bezdůvodně usmrčovani. Nyní se naskýtá šance pro nás a zejména naše děti, aby mohli žít lépe, než tomu bylo u předešlých generací Romů, našich otců a matek z dob 1. republiky a komunistické éry.

Romská občanská iniciativa není stranou pouze pro Romy, ale i pro všechny neromy, kteří se s námi pokusí čelit, a to nejen slovem, různým nástrahám, které pro nás život připravuje.

Amari sera hini predal savore manuša. Amen kamas te džal jekhe dromeha a jekhe laveha. Savore džanen amari čirlatuni historija, kana dživenas savore Roma jekhetane a rado pes dikhenas. Adadives šaj amare čhave dživen feder sar dživenas amare phuje daja the dađa andre 1. republika the pašo komunisti. Amari sera nane ča predal o Roma, hini the predal o gádže save kamen, na ča laveha, amenca te džal, the te dživel amenca.

But bach the sastipen savore manušenge

Štěstí a zdraví všem lidem

Dotazník:

Dobrý den. Jsem studentem fakulty humanitních studií (obor Sociální pedagogika) Univerzity T. Bati ve Zlíně. Píši diplomovou práci o přednostech a nedostatcích demokracie se zaměřením na vztah majority (většiny) s romskou menšinou. Rád bych vám proto položil několik otázek zabývajících se touto problematikou.

Dotazník je anonymní a odpovědi na otázky jsou důvěrné. Budou využity jen pro řešení tohoto výzkumného problému, a proto bych Vás chtěl požádat o uvedení co nejpřesnějších odpovědí.

U odpovědí, které vyberete, ZAKROUŽKUJTE prosím příslušné ČÍSLO.

Předem velice děkuji za váš čas a ochotu. Richard Mašek

1. Kolik je Vám let? *(pište číslicemi)*

2. Jste: 1. Žena 2. Muž

3. Který z možných společenských systémů považujete za nejideálnější? Proč?

4. Uveďte znaky, které podle Vás nejvíce charakterizují demokratický stát.

.....

.....

.....

5. Souhlasíte s výrokem, že stupeň demokratičnosti určuje, mimo jiné, vztah majority k menšinám?

1. rozhodně ano	2. spíše ano	3. spíše ne	4. rozhodně ne
-----------------	--------------	-------------	----------------

6. Co považujete za přednost demokratického státu ve vztahu k menšině?

7. Co považujete za nedostatek demokratického státu ve vztahu k menšině?

8. Považujete Českou republiku za demokratický stát?

1. rozhodně ano	2. spíše ano	3. spíše ne	4. rozhodně ne
-----------------	--------------	-------------	----------------

9. Myslíte si, že se ČR chová jako demokratický stát ve vztahu k menšinám?

1. rozhodně ano	2. spíše ano	3. spíše ne	4. rozhodně ne
-----------------	--------------	-------------	----------------

10. Považujete romskou menšinu za nejvíce zastoupenou v ČR?

1. rozhodně ano	2. spíše ano	3. spíše ne	4. rozhodně ne
-----------------	--------------	-------------	----------------

11. Jaký máte vztah k romské menšině?

1. velmi dobrý 2. dobrý 3. stejný jako k ostatním 4. žádný, jsou mi lhostejní
5. mírně odmítavý 6. jednoznačně odmítavý 7. pocítuji k nim odpor

12. Jak celkově hodnotíte soužití romské a neromské populace v ČR?

1. jako velmi dobré 2. jako dobré 3. jako špatné 4. jako velmi špatné

13. Představte si, že jste v situaci, kdy se rozhodujete, pouze sám za sebe. Přijal (a) byste v takovéto situaci Roma za:

<i>životního partnera</i>	1. rozhodně ano	2. spíše ano	3. spíše ne	4. rozhodně ne
<i>přítele</i>	1. rozhodně ano	2. spíše ano	3. spíše ne	4. rozhodně ne
<i>souseda</i>	1. rozhodně ano	2. spíše ano	3. spíše ne	4. rozhodně ne
<i>spolupracovníka</i>	1. rozhodně ano	2. spíše ano	3. spíše ne	4. rozhodně ne
<i>učitele</i>	1. rozhodně ano	2. spíše ano	3. spíše ne	4. rozhodně ne
<i>úředníka</i>	1. rozhodně ano	2. spíše ano	3. spíše ne	4. rozhodně ne
<i>televizního hlasatele</i>	1. rozhodně ano	2. spíše ano	3. spíše ne	4. rozhodně ne
<i>občana ČR</i>	1. rozhodně ano	2. spíše ano	3. spíše ne	4. rozhodně ne
<i>nebo byste ho vyloučil ze země</i>	1. rozhodně ano	2. spíše ano	3. spíše ne	4. rozhodně ne

14. Souhlasíte s těmito výroky jako s příčinou problémů a konfliktů mezi majoritou a Romy?

<i>Romové mají nechuť k práci.</i>	1. naprosto souhlasím	2. spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4. naprosto nesouhlasím
<i>Romové zneužívají sociální podporu státu.</i>	1. naprosto souhlasím	2. spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4. naprosto nesouhlasím
<i>Lidé mají z Romů strach.</i>	1. naprosto souhlasím	2. spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4. naprosto nesouhlasím
<i>Problémy s Romy byly za minulého režimu skryté, neřešily se.</i>	1. naprosto souhlasím	2. spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4. naprosto nesouhlasím
<i>Romové jsou nepřizpůsobiví, nezmění se.</i>	1. naprosto souhlasím	2. spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4. naprosto nesouhlasím
<i>Ve společnosti se všeobecně zhoršily mezilidské vztahy a morálka.</i>	1. naprosto souhlasím	2. spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4. naprosto nesouhlasím
<i>Česká společnost není zralá pro etnickou pluralitu, není dostatečně tolerantní.</i>	1. naprosto souhlasím	2. spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4. naprosto nesouhlasím
<i>Romové jsou neodpovědní občané.</i>	1. naprosto souhlasím	2. spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4. naprosto nesouhlasím
<i>Romové nejsou „naši“.</i>	1. naprosto souhlasím	2. spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4. naprosto nesouhlasím
<i>Majorita se málo snaží romskou problematiku řešit.</i>	1. naprosto souhlasím	2. spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4. naprosto nesouhlasím
<i>Romové se málo snaží svou situaci řešit.</i>	1. naprosto souhlasím	2. spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4. naprosto nesouhlasím
<i>Romové mají odlišný životní styl, hodnoty a kulturu.</i>	1. naprosto souhlasím	2. spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4. naprosto nesouhlasím
<i>Problémem je nedostatečná vzdělanost a kvalifikovanost romské populace.</i>	1. naprosto souhlasím	2. spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4. naprosto nesouhlasím

<i>České školství není schopno pomoci Romům zlepšit jejich situaci prostřednictvím vhodnějšího vzdělávání.</i>	1. naprosto souhlasím	2. spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4. naprosto nesouhlasím
<i>Chybí podpora kvalifikace a zaměstnanosti Romů.</i>	1. naprosto souhlasím	2. spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4. naprosto nesouhlasím
<i>Problémem je nedostatek integračních příležitostí pro Romy.</i>	1. naprosto souhlasím	2. spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4. naprosto nesouhlasím

Pokud vidíte hlavní problém jinde, napište kde:

15. Myslíte si, že je romská problematika řešitelná? 1-ano, je řešitelná v horizontu několika let 2-ano, je řešitelná v horizontu několika desítek let 3-spíše není 4-rozhodně není řešitelná

16. Souhlasíte s těmito výroky? Pro řešení problémů se soužitím majority a romské menšiny:

<i>Je nutné vzájemné porozumění a tolerance.</i>	1. naprosto souhlasím	2. spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4. naprosto nesouhlasím
<i>Romové musí žít odděleně od majority.</i>	1. naprosto souhlasím	2. spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4. naprosto nesouhlasím
<i>Romové musí žít rozptýleně na území ČR.</i>	1. naprosto souhlasím	2. spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4. naprosto nesouhlasím
<i>Romové musí odejít z ČR.</i>	1. naprosto souhlasím	2. spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4. naprosto nesouhlasím
<i>Romové se sami musí více snažit.</i>	1. naprosto souhlasím	2. spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4. naprosto nesouhlasím
<i>Majorita se musí více snažit.</i>	1. naprosto souhlasím	2. spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4. naprosto nesouhlasím
<i>Romové se musí co nejvíce přizpůsobit našim zvyklostem</i>	1. naprosto souhlasím	2. spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4. naprosto nesouhlasím

<i>Romové se musí částečně přizpůsobit našim zvyklostem.</i>	1. naprosto souhlasím	2.spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4.naprosto nesouhlasím
<i>Romové musí mít možnost žít zcela podle svých životních zvyklostí.</i>	1. naprosto souhlasím	2.spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4.naprosto nesouhlasím
<i>Je nutné zpřísnění politiky vůči Romům.</i>	1. naprosto souhlasím	2.spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4.naprosto nesouhlasím
<i>Je nutná pozitivní diskriminace Romů.</i>	1. naprosto souhlasím	2.spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4.naprosto nesouhlasím
<i>Řešením jsou již probíhající snahy o zlepšení situace Romů, např. ve školství, chce to jen trpělivost a čas.</i>	1. naprosto souhlasím	2.spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4.naprosto nesouhlasím
<i>Jedním z řešení je komunitní sociální práce s Romy.</i>	1. naprosto souhlasím	2.spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4.naprosto nesouhlasím
<i>Jsou nutné větší postihy rasismu a diskriminace.</i>	1. naprosto souhlasím	2.spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4.naprosto nesouhlasím
<i>Je nutná větší podpora romské kultury.</i>	1. naprosto souhlasím	2.spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4.naprosto nesouhlasím
<i>Je nutné, aby školní výuka Romů probíhala alespoň částečně v romském jazyce.</i>	1. naprosto souhlasím	2.spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4.naprosto nesouhlasím
<i>Je nutná větší investice do vzdělávání a zlepšení kvalifikovanosti romské populace.</i>	1. naprosto souhlasím	2.spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4.naprosto nesouhlasím
<i>Je nutná větší integrace Romů, např. dětí ve školách.</i>	1. naprosto souhlasím	2.spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4.naprosto nesouhlasím

<i>Je nutná multikulturní výchova na školách, která zvýší toleranci majority.</i>	1. naprosto souhlasím	2. spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4. naprosto nesouhlasím
<i>Je nutné romské děti ve školství oddělit od dětí z majority a speciálně se jim věnovat.</i>	1. naprosto souhlasím	2. spíše souhlasím	3. spíše nesouhlasím	4. naprosto nesouhlasím

Pokud vidíte jiné řešení, napište jaké:

17. Chtěl(a) byste se dovědět něco nového o romské problematice?

1. rozhodně ano 2. spíše ano 3. spíše ne 4. rozhodně ne

18. Máte pocit, že máte dostatek informací o romské menšině?

1. rozhodně ano 2. spíše ano 3. spíše ne 4. rozhodně ne

19. Myslíte si, že informace o romské problematice, které nám předkládají média, jsou objektivní?

1. rozhodně ano 2. spíše ano 3. spíše ne 4. rozhodně ne

20. Máte k dispozici dostatek alternativních a nezávislých zdrojů informací, které Vám pomáhají utvořit si názor na spolužití většiny s romskou menšinou?

1. rozhodně ano 2. spíše ano 3. spíše ne 4. rozhodně ne

21. Pokud byste k tomuto tématu chtěl(a) ještě něco dodat, vyjádřete se prosím zde: